

ЕРИХ КЕСТНЕР

КОГАТО БЯХ МАЛКО МОМЧЕ

Превод от немски: Елена Николова-Руж, 1978

chitanka.info

ДА НЯМА КНИГА БЕЗ ПРЕДГОВОР!

Мили деца и не-деца!

Моите приятели отдавна вече ми се подиграват, че нито една от книгите ми не излиза без предговор. Да, писал съм и книги с два, а дори и с три предговора! В това отношение съм неуморим. Но и лош навик да е — няма да мога да се откажа. Първо, човек най-трудно се отказва от лошите си навици, и второ, съвсем не смятам това за лош навик.

За една книга предговорът е толкова важен и хубав, като градинката пред една къща. Разбира се, има и къщи без градинка отпред, има и книги без предговорче, извинете, без предговор. Но аз предпочитам книжка с градина, искам да кажа с предговор. Не обичам гостите да се втурват направо от вратата в къщата. Не е хубаво нито за гостите, нито за къщата. И за вратата също.

И тъй, градина пред къща с цветни лехи например с пъстри, шарени и писани градински теменуги и тясна къса пътечка, която отвежда до къщата, с три-четири стъпала пред вратата и звънец — няма това е лошо? С течение на времето се наложиха големите еднообразни здания, подобни на казарми, дори седемдесететажни небостъргачи. А също и дебелите книги, тежки като тухли. Въпреки това с цялата си душа съм привързан както и преди към малките уютни къщички с теменуги и гергини отпред. И към тъничките, подръчни книги с предговор.

Може би причината е там, че съм отраснал в големи сгради, прилични на казарми. Без градинки. Моята градина беше задният двор, а лостът за изтупване ми заменяше липата. Това не е причина да се леят сълзи и аз не плачех. Дворовете и лостовете за изтупване на килими са нещо много хубаво. Затова аз рядко плачех и повече се смеех. Само че люляковите и бъзовите храсти са хубави по друг, различен и още по-хубав начин. Още когато бях малък, знаех това. А днес го зная много по-добре. Защото сега най-последно си имам градинка пред къщата и поляна зад нея. И рози, теменуги, лалета и кокичета, нарциси и лютиче, вероника и камбанки, и незабравки, и цял метър високи злачни треви, които летният вятър гали. Имам още и зърнастец, и люлякови храсти, и два високи ясена, и стара закърняла елша. Имам дори синигери — сини и обикновени, конопарчета, горски зидарки, червенушки, косове, пъстри кълвачи и свраки. Понякога бих могъл да завиждам сам на себе си!

В тази книга искам да разкажа на децата нещо от детството си. Само нещо, не всичко. Инак ще стане една от ония дебели книги, които не обичам, тежка като тухла, а работната ми маса все пак не е тухларница и освен това: не всичко, което преживяват децата, е подходящо за детско четиво! Това звучи малко странно. Но е така. Можете да ми вярвате.

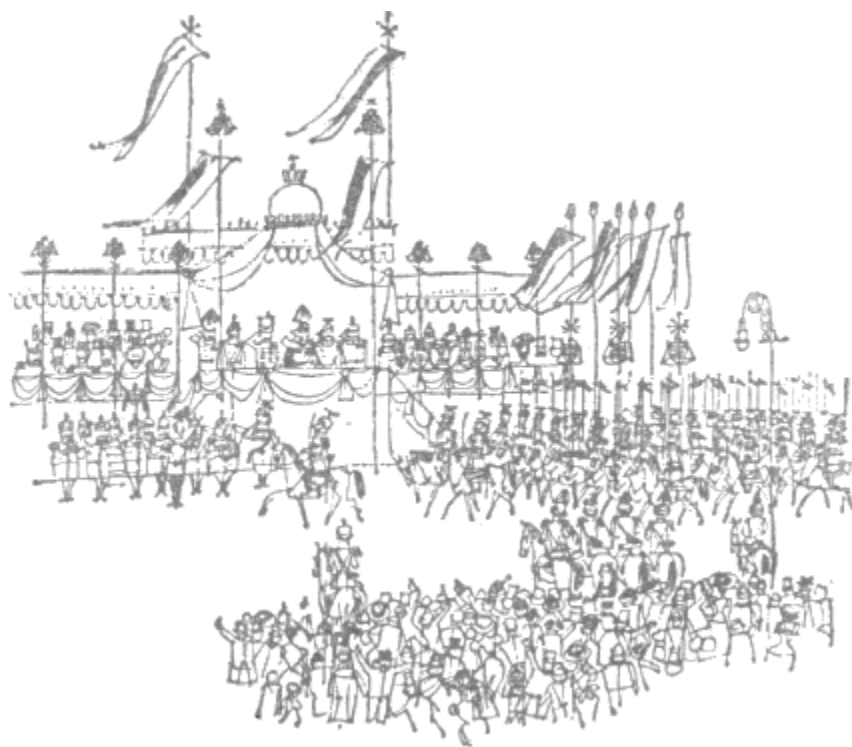
Петдесет години са минали от времето, когато бях малко момче, а петдесет години са все пак половин век. (Дано само не съм сбъркал при пресмятането!) И един прекрасен ден си помислих, че би могло да ви интересува, как е живяло едно малко момче преди петдесет години. (Дано и тук не съм сбъркал.)

Тогава много неща бяха по-различни от днес. Возех се на конски трамвай. Вагонът се движеше по релси, но го теглеше кон, а кондукторът беше същевременно и кочияш и плющеше с камшика. Едвам хората свикнаха с електрическия трамвай, излязоха на мода полите-ситнушки. Жените почнаха да носят дълги до земята и съвсем тесни поли. С тях можеха да правят само ситни крачки, а на трамвая изобщо не можеха да се качат. Кондукторът и други яки мъже със смях ги избутваха на платформата, а те отгоре на всичко трябваше да държат главите си наклонени, защото носеха шапки, големи колкото колелата на каруца, с огромни пера и лакът дълги игли, които съгласно полицейско предписание трябваше да бъдат обезопасени.

По онова време Германия още имаше кайзер. Той носеше засукани нагоре мустаци, а берлинският му придворен фризьор рекламираше във вестниците и списанията предпочитаната от кайзера лента за мустаци. Затова сутрин след бръснене германските мъже превързваха устата си с широка лента за мустаци, която им придаваше глуповат вид и им пречеше да говорят в продължение на половин час.

А пък в Саксония си имахме и крал. В чест на кайзера всяка година се устройваха кайзерски маневри, а за краля, по повод рождения му ден — кралски парад. Униформите на гренадирите и стрелците, и най-вече на кавалерийските полкове, бяха необикновено пъстри. И когато на площад „Алаун“ в Дрезден пред кралската трибуна дефилираха кавалеристите от гвардията с техните кирасирски шлемове, хусарите от Гросенхайнер и Бауцен с наметки, целите в ширити и кафяви калпаци, уланите от Ошац и Рохлиц с уланки и квадратни шапки и стрелците — всички на коне с извадени саби и вдигнати пики, въодушевлението беше голямо и всичко живо викаше „ура“. Тромпетите ечаха. Бунчуците звънтяха. А барабанчиците удряха тимпаните си така, че всичко наоколо кънтеше. Тези паради бяха най-разкошните и най-скъпи ревюта и оперети, които съм виждал през живота си.

Монархът, чийто рождени дни се празнуваха толкова пъстро и шумно, се казваше Фридрих-Август. И беше последният саксонски крал. Но тогава той още не знаеше това. Понякога минаваше с децата си в карета през града. До кочияша, скръстил ръце на гърди, с блестяща шапка с пера, седеше телохранителят. А от откритата карета

малките принцове и принцеси махаха на нас, другите деца. Кралят също ни махаше. И се усмихваше приветливо. Ние му махахме в отговор и малко го съжаливахме. Защото и ние, и цял свят знаеше, че жена му, кралицата на Саксония, беше избягала. Със синьор Тозели, един италиански цигулар! Така че кралят беше станал за посмешище, а принцесите и принцовете вече нямаха майка.

По Коледа кралят, вдигнал високо яка, също както и други офицери, се разхождаше понякога съвсем сам по грейналата във вечерните светлини „Пражка улица“ и се спираше замислен пред блестящите витрини. Най-много се интересувахе от детски дрешки и играчки. Валеше сняг. В магазините искряха коледните елхи. Минувачите се побутваха и си шепнеха: „Кралят!“, после бързо отминаваха, за да не го смуцават. Той беше самотен. Обичаше децата си. И затова хората го обичаха. Ако влезеше в месарницата „Рариш“ и кажеше на някоя от продавачките: „Две топли наденици с повече горчица, за тука!“, тя едва ли щеше да падне на колене, и сигурно нямаше да отговори: „Това е голяма чест за нас, Ваше величество!“. А щеше само да попита: „Със или без хлебче?“. А ние, останалите, между които майка ми и аз, щяхме да отместим поглед настрана, за да не му разваляме апетита. Но кралят навярно не се решаваше. Не тръгваше към „Рариш“, а по „Зеецрасе“, спираше се пред хубавия магазин за деликатеси „Леман и Лайксенринг“, прекосяваше площада на Стария пазар разхождаше се надолу по Дворцовата улица, спираше се пред витрината на „Цойнер“ и дълго разглеждаше наредените като за сражение нюрнбергски оловни войници и до тук коледната му разходка свършваше. Защото от другата страна на улицата беше дворецът. Там го забелязваха. Стражата изскачаше. Разнасяха се команди. Вземаха за почест. И последният крал на Саксония, вдигнал ръка до козирката, изчезваше в прекалено голямото си жилище.

Да, половин век е много време. Но понякога си мисля: сякаш беше вчера. Какво ли не ми е минало през главата оттогава! Войни и електрическо осветление, революции и инфлации, управляеми въздушни кораби и Общество на народите, разчитане на клинообразното писмо и свръхзвукови самолети. Но годишните времена и домашните ги е имало винаги, има ги и днес.

Майка ми е трябвало да се обръща на „Ви“ към родителите си. Но обичта между родители и деца не се е променила. Баща ми е пишел

в училище още „хлеб“ и „вратца“. Но дали вратца или врата, без нея човек не е влизал и не би могъл да си влезе къщи. Почти всичко се е променило и почти всичко си е останало същото.

Вчера ли беше, или действително е минал половин век, откакто решавах задачи под димящата газена лампа? И изведнъж с тъничко „цък“ лампеното шише се пукваше? И трябваше предпазливо да се смени с помощта на кърпата за хващане на горещи тенджери. Днес изгаря бушонът и човек, драсвайки кибритена клечка, трябва да потърси нов и да го завинти. Толкова голяма ли е разликата? Е, да, сега лампата свети по-силно, а електрическият ток не се купува в газена туба. Много неща станаха по-удобни. Но станаха ли от това по-хубави? Не зная точно. Може би да. А може би не.

Когато бях малък, тичах сутрин от училище към потребителната кооперация на Гренадирска улица. „Литър и половина газ и един пресен хляб второ качество“, казвах на продавачката. После с рестото, с купоните за отстъпка, с хляба и пълната догоре туба хуквах по-нататък. Около мигащите газови фенери танцуваха снежинките. Мразът зашиваше с остри бодове ноздрите ми. Сега при месаря Кислинг. „Моля, четвърт домашна кървавица и лебервурст, по равно!“ А сега при зарзаватчийката госпожа Клетш. „Бучка масло и три килограма картофи. Много поздравя от мама, но последния път бяха измръзнали!“ И после бегом към къщи! С хляба, газта, колбасите, маслото и картофите! Дъхът ми излизаше на бели кълба от устата, като дим на параход по Елба. Топлият хляб, който стисках под мишница, ми се изплъзваше. В джоба на панталона подрънкваха парите. В тубата се плискаше газта. Мрежата с картофите ме удряше по коляното. Изскърцване на входната врата. Стълбата по три стъпала наведнъж. Звънецът на третия етаж, но как да звъня, като нямам свободна ръка. Ритам с обувката по вратата. Отваря се. „Не можеше ли да позвъниш?“ „Не, майче, няма с какво!“ Тя се смее. „Нищо ли не си забравил?“ „Ама, моля ти се, как ще забравя!“ „Заповядайте, влезте, млади момко!“ И после на масата в кухнята ме чака ръжено кафе, а като добавка карлсбадски смокинов конфитюр и комат топъл хляб, „крайшник“, с прясно масло. А подредената училищна чанта стои в коридора и нетърпеливо пристъпва от крак на крак.

„Оттогава са изтекли повече от петдесет години“, обявява трезво календарът, този съсухрен плешив счетоводител в канцеларията на Историята, който контролира летоброенето и подчертава с мастило и линейка високосните години със синьо, а началото на всяко столетие с червено. „Не!“ вика споменът и тръска къдрици. „Вчера беше!“ и шепнешком, с усмивка добавя: „Или най-много завчера.“ Кой е прав?

И двамата са прави. Има два вида време. Едното може да се мери с аршин, с компас и секстант. Както се мерят улици и дворни места. Обаче споменът има друго времеизмерение, няма нищо общо с метри и месеци, с десетилетия и хектари. Старо е онова, което е забравено. А незабравимото е било вчера. За мащаб служи не часовникът, а стойността. А най-ценното, все едно радостно или тъжно, е детството. Не забравяйте незабравимото! Този съвет, струва ми се, не може да бъде даден достатъчно рано.

Ето че уводът свърши. И на следващата страница започва първа глава. Така и трябва да бъде. Защото ако правилото „Да няма книга без предговор“ е донякъде оправдано, то обратното е още по-вярно. И гласи:

„ДА НЯМА ПРЕДГОВОР БЕЗ КНИГА!“

ПЪРВА ГЛАВА

КЕСТНЕРОВИ И АВГУСТИНОВИ

Който започва да разказва за себе си, най-често започва със съвсем други хора. С хора, които никога не е виждал и не би могъл да види. С хора, които никога не е срещал и никога няма да срещне. С хора, които отдавна не са живи и за които той почти нищо не знае. Който започва да разказва за себе си, започва най-често с прадедите си.

Това е обяснимо. Защото без прадеди човек щеше да е съвсем сам в океана на времето, като корабокрушенец на малък и необитаем остров. Сам-саменичък. Без майчица. Без баба. Без прабаба и прадядо. Чрез прадедите си сме свързани с миналото и от векове сме като родни братя и сватове. А един ден ние самите ще станем прадеди. За хора, които все още не са родени и въпреки това вече са ни роднини.

В стари времена китайците издигали на предците си домашни олтари, коленичели пред тях и потъвали в размисъл за връзките си с прадедите. Император или мандарин, търговец или кули, всеки си припомнял, че е не само император или кули, но че дори и след смъртта си ще остане брънка от една обща, неразкъсваема верига. Все едно дали веригата е от злато, перли, или просто от стъкло, дали предците са били синове на небето, рицари, или обикновени пазачи на градските порти — никой не е бил сам. Никой не е бил толкова горд или толкова беден.

Но да оставим тържествения тон. Ние не сме китайци, все едно дали това ни е приятно, или не. Ето защо не искам да въздигам домашен олтар на прадедите си, а само накратко да разкажа за тях.

За мен не представлява и най-малка трудност да разкажа „накратко“ за прадедите на баща ми. Защото не зная нищо за тях. Или почти нищо. Денят на сватбата им и годината на смъртта, имената им и рождените дати са нанесени добросъвестно от протестантските пастори в саксонските църковни книги. Мъжете били занаятчии, имали

по много деца и надживявали жените си, които най-често умирали при някое раждане. И много от новородените умирали заедно с майките си. Така е било не само при Кестнерови, а в цяла Европа и Америка. И се променило едва когато доктор Игнац Филип Земелвайс премахнал родилната треска. Това станало преди около сто години. Хората нарекли доктор Земелвайс „спасител на майките“ и от голямо възхищение забравили да му издигнат паметник. Но тук не е мястото да се разпростираме по този въпрос.

Бащата на баща ми, Кристиан Готлиб Кестнер, живял като майстор-дърводелец в Пениг, малък саксонски град, разположен на една рекичка, която се казва Мулда, и от жена си Лаура, по баща Айдам, имал единадесет деца, от които пет починали, преди да проодат. Двама от синовете му станали дърводелци като баща си. Трети, чичо ми Карл, станал ковач. А Емил Кестнер, баща ми, изучил седларство и тапицерство.

Може би от тях и от техните предци съм наследил занаятчийската добросъвестност, с която се отдавам на професията си. Може би дължа гимнастическия си талант — с течение на времето естествено заръждавял — на чичо си Херман, който на седемдесет и пет години още предвождаше отбора на старците от гимнастическото дружество в Пениг. Но съвсем сигурно съм наследил от Кестнерови още в люлката едно семейно качество, което не престава да учудва, а често и да ядосва всичките ми приятели: дълбока и непоправима неприязън към пътуванията.

Ние, Кестнерови, не изпитваме особено любопитство към широкия свят. Страдаме не от тъга по далечни земи, а от тъга по родината. Защо ни трябва да ходим в Шварцвалд, в Хималаите или пък на Трафалгарския площад? Кестенът пред къщата, Дрезденският Вълчи хълм и Старият пазар по нищо не им отстъпват. Ако имаше възможност да вземем със себе си леглото и прозорците от гостната, тогава би могло да се говори. Но да потеглим за чужди страни и да оставим домашното огнище? Не, никоя планина не може да бъде толкова висока и никой оазис — толкова тайнствен, никое пристанище — толкова примамливо и никакъв Ниагарски водопад — толкова бучащ, та да смятаме, че трябва да ги видим! Това би могло да стане все пак, ако заспим вкъщи и се събудим в Буенос Айрес! Пребиваването там би могло временно да се изтърпи, но пътуването?

Никога! Ние сме, страхувам се, страстни привърженици на навика и удобството. И наред с тези съмнителни качества имаме една добродетел: неспособни сме да скучаем. Една божа кравичка на стъклото на прозореца може да погълне изцяло вниманието ни. Не е необходимо да бъде лъв в пустинята.

Въпреки това моите прадеди и дори баща ми са пътували, поне веднъж в живота си. С кракомобил. Като странствуващи занаятчии. С калфенско свидетелство в джоба. Но не са го правили доброволно. Еснафските сдружения и цехове са го изисквали. Който не поработел в чужди градове и при други майстори, не можел сам да стане майстор. Трябва да си бил калфа по чужди места, ако искаш у дома си да станеш майстор. А всички Кестнерови на всяка цена искали това, независимо дали били дърводелци, ковачи, шивачи, пекари, или седлари! Това странствуване като занаятчийски калфа обикновено било първото им и последно пътешествие. След като станели майстори, повече не пътували.

През август миналата година баща ми с пъшкане слезе от един дрезденски автомобил пред жилището ми в Мюнхен — все пак доста изморен, защото е на деветдесет години, той бе дошъл само да види как живея и да погледа от прозореца ми зелените ливади. Ако не беше загрижеността му за мен, и десет коня не биха го поместили от дрезденския му прозорец. И оттам може да си гледа зелена ливада. И там има синигери, сипки, косове и свраки. И много повече врабчета, отколкото в Бавария! Защо тогава, ако не заради мен, ще му е нужно да бие път?

Аз самият съм пообиколил света малко повече от него и прадедите ми. Бил съм в Копенхаген и Стокхолм, в Москва и Петербург, в Париж и Лондон, във Виена и Женева, в Единбург и Ница, в Прага и Венеция, в Дъблин и Амстердам, в Радебойл и Лугано, в Белфаст и Гармиш-Партенкирхен, Но не пътувам с охота. Е, и в моята професия навярно човек трябва да е попътувал, ако някой хубав ден може би поиска да стане майстор у дома си. А пък аз много искам да стана майстор. Но не му е тук мястото да се разпростирам върху това.

Майка ми, Ида Амалия Кестнер, произхожда от една саксонска фамилия на име Августин. В 16-ти век тези ми прадеди още се

наричали Аугстен или Аугстин, или Аугустен. И чак около 1650 се появява името Августин в църковните книги и в годишните регистри на градското финансово управление в Дьобелн.

Откъде знам това? Съществува една „Хроника на фамилията Августин“. Тя стига до 1568 година. Това е било забележителна година! Тогава Елизабета Английска пратила шотландската кралица Мария Стюарт в затвора, а испанският крал Филип сторил същото със сина си Дон Карлос. В Брюксел херцог Алба наредил да екзекутират графовете Егмонт и Хорн. Питер Брьогел нарисувал картината си „Селска сватба“. А на прадыдо ми Августин градският финансов инспектор в Дьобелн наложил глоба, задето печал маломерни хлябове. Само заради тази глоба той попаднал в годишните сметни регистри на града и следователно редом с Мария Стюарт, Дон Карлос, граф Егмонт и Питер Брьогел в летописите на историята. Ако тогава не бяха го спипали, нямаше нищо да знаем за него. Поне до 1577 година. Защото тогава отново е бил уличен, наказан и вписан в общинските книги заради маломерни хлябове и кифли! Същото се случило през 1579, 1580, 1587 и за последен път през 1600 година. Значи човек трябва да пече по-малки хлебчета и при това да се остави да го спипат, ако иска да се прочуе! Или, обратното, по-големи! Но никой още не е правил това! Аз поне не съм чувал или чел нищо подобно.

Синът му, Каспар Августин, е наречен в моята хроника Каспар I. Той също е бил фурнаджия и името му се споменава на три пъти в летописите на Дьобелн: в 1613, 1621 и 1629 година. А защо? Вече се досещате: Каспар I също пекъл маломерни хлебчета! Да, Августинови били безогледно дързък род! Но по-нататък това не им помогнало много. Въпреки че купували хамбари, градини и ливади, отглеждали хмел и не само пекли хляб, но и варили бира. Най-напред чумата нападнала града и покосила половината род. В 1636 хърватите, а в 1645 шведите оплячкосали малкия саксонски град. Защото по онова време се водела Тридесетгодишната война и войниците изклали добитъка, опустошили реколтата, натоварили възглавниците, завивките и медните съдове в конската каруца на Каспар Августин, изгорили каквото не могли да вземат със себе си и избягали с плячката, радвайки се отрано на всичко, което щели да задигнат в следващото градче.

Синът на Каспар Августин също се казвал Каспар. Затова в хрониката ще го наричаме Каспар II. Той също бил фурнаджия,

управлявал фамилията до 1652 година и умрял от много ядове. Защото брат му Йохан, който живеел в Данциг, пристигнал след войната и потърсил полагащата му се част от наследството, което още шведите били откъмнали. Поискал дори значителни лихви, задето не пожелал да си наруши спокойствието по време на войната. Стигнало се до процес, който завършил с помирение. Спогодбата била точно и грижливо записана от градския финансов инспектор. И така моите прадеди отново попаднали в книгата на Историята. Този път не с маломерни хлебчета, а със семейна разпра. Следователно и една свада между братя може да послужи за нещо.

Постепенно забелязвам, че трябва да бъда по-кратък, ако искам да стигна навреме до същинския предмет на тази книга: до мен самия. И тъй, ще разказвам по-кратко. Пък и какво толкова има да се разпростирам? Августинови отново се замогнали и — било то Волфганг Августин или Йохан Георг I, Йохан Георг II или Йохан Георг III — всеки от тях ставал майстор-фурнаджия. В 1730 градът изгорял до основи. През Седемгодишната война, когато Дьобелн се позамогнал, дошли прусите. Градът се превърнал в една от зимните им квартири. Защото тогава войната си позволявала голяма зимна ваканция. Дори самият Фридрих Велики не можел да промени този ред. И тъй, полковете се настанявали удобно и унищожавали вражеските градове и села вместо с барут и куршуми — с апетита си. Едва жителите си поотдъхнали, дошъл Наполеон с великата си армия, а когато бил разбит в битката на народите при Лайпциг, Августинови били вече разорени. Тъй като, първо, Дьобелн се намира близо да Лайпциг. И второ, кралят на Саксония бил съюзник на Наполеон. Значи, озовал се на страната на победените. А това поданиците му, сред тях и тези от Дьобелн, почувствували повече, отколкото той самият.

Но Августинови не се предавали. Отново се домогнали до известно състояние. Пак като фурнаджии и пак с разрешение да варят и продават бира. От триста години били фурнаджии. Независимо от чумата, пожарите и войните. И ето, в 1847 година настъпил големият, решителен обрат: майсторът-фурнаджия Йохан Карл Фридрих Августин се заловил с каруцарство. От тази историческа дата прадедите на майка ми почват да се занимават с коне. И не е тяхна вината, че конят, това благородно животно, е на изчезване, а заедно с него и професията на каруцаря и на търговеца на коне.

Третото дете на Йохан Фридрих Августин било кръстено Карл Фридрих Луис. По-късно той станал ковач и търговец на коне в Клайнпелзен край Дьобелн. А седмина от синовете му станали търговци на коне. Двама от тях дори милионери. От търговия на коне може да се спечели повече, отколкото от хляб и кифли, даже когато излизат маломерни. Освен това човек може да обича конете дори когато ги купува и продава и печели от тях. При хлебчетата това е далеч, далеч по-трудно. Най-после Августинови открили истинската си професия.

Ковачът от Клайнпелзен ми станал дядо. Синовете му, търгуващи с коне — мои чичовци. А дъщерята Ида Амалия е майка ми. Но на нея мястото ѝ не е тук. Защото майка ми е нещо съвсем, съвсем друго и заслужава да ѝ посветя отделна глава.

ВТОРА ГЛАВА

МАЛКАТА ИДА И НЕЙНИТЕ БРАТЯ

Майка ми се появила на бял свят на 9-ти април 1879 година в село Клайнпелзен. И по онова време, както много често в живота, имало война. По тази причина родното ѝ място не станало и наполовина толкова прочуто, както в същата година Вилхелмсхое край Касел, където бил интерниран френският император Наполеон III, или пък както Версай край Париж, където пруският крал Вилхелм бил провъзгласен за германски кайзер.

Френският император бил затворен в немски дворец, а немският кайзер бил провъзгласен за император във френски дворец. Обратното би било много по-просто и значително по-евтино! Но за световната история парите не се жалят. Ако един търговец на колониални стоки направеше в малкия си магазин толкова глупости и грешки, колкото държавниците и генералите в своите големи страни, най-много за четири седмици той щеше да банкрутира. И съвсем нямаше да влезе в златната книга на историята, а в затвора. Но и на това мястото му пак не е тук.

Малката Ида Августин, бъдещата ми майка, прекарала детството си в селска къща. Към тази къща имало какво ли не още: плевник, малка градинка с теменуги и димитровчета, дузина братя и сестри, двор с кокошки, стара овощна градина с череши и сливи, конски обор, много работа и дълъг път до училище. Защото училището се намирало в съседното село. А кой знае колко много не можело да се научи в това училище. Тъй като то имало един-единствен учител и само два класа. В единия клас били децата от седем до десет години, а в другия — от единадесет до конфирмацията. Освен четене, писане и смятане друго не учили и по-будните деца ужасно сучаели. Четири години да прекараш в един и същи клас — може просто да полудееш!

По онова време летата били по-горещи, отколкото сега, а зимите — по-студени. На какво се дължало това, не зная. Има хора, които твърдят, че знаят. Но аз подозирам, че се хвалят.

Понякога през зимата натрупвало толкова сняг, че не можела да се отвори вратата на къщата! Тогава децата трябвало да излизат през прозореца, ако искали да отидат на училище. Или ако дядо ми решавал, че трябва да искат! Ако въпреки снега, успели да отворят вратата, трябвало първо с лопати да се изкопае тунел, през който децата да изпъзят на открито! Наистина това било много весело, но веселостта не траела дълго. Понеже над полята виел леден вятър. Децата затъвали до кръста в снега. Ушите, пръстите на ръцете и краката им премръзвали, така че от очите им бликвали сълзи. И когато накрая, мокри като мишки и премръзнали, те пристигали със закъснение в училище, там нямало нищо интересно и занимателно, което да научат.

Всичко това не отчайвало малката Ида. Тя се покатервала и излижала през прозореца. Пълзяла през снежния тунел. Мръзнела и плачела на път за училище. Но на нея това не й тежало. Защото тя била гладна и жадна за знания. Искала да научи всичко, което знаел старият учител. А пък и да не знаел много, той все пак знаел нещичко повече от малката Ида!

По-големите ѝ братя — особено Франц, Роберт и Паул — имали съвсем друго схващане за училището и за учението. Те смятали седенето в класната стая за изгубено време. Набързо изучили малкото четмо и писмо, което щяло да им трябва по-късно. А смятането? Сигурен съм, че трите момчета са знаели да смятат още в люлката, преди да се научат да изговарят думите „мама“ и „татко“. Умението да смятат им било вродено. Както дишането, слуха и зрението.

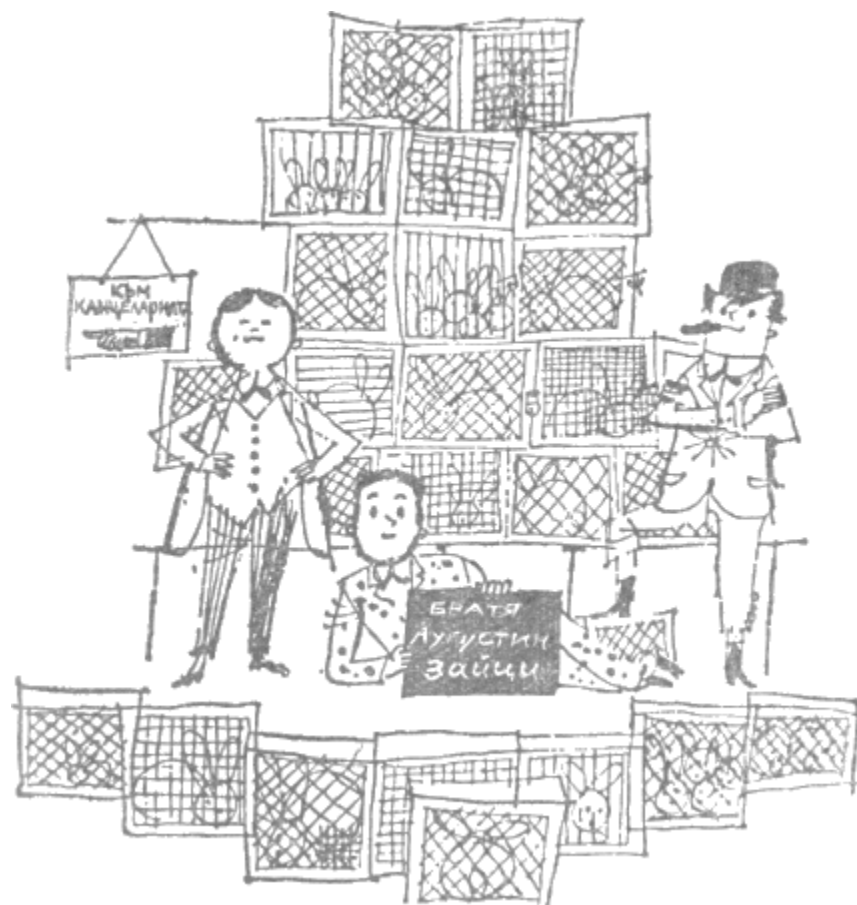
По тези причини отиването на училище им давало повод наистина да излязат от къщи, обаче доста често стигали къде ли не, само не и в училището! Къде ли се скитали момчетата и какво ли вършели? Дали са играели на топка на някоя отдалечена поляна? Или са чупели стъкла на прозорци? Или пък са дразнели някое зло куче, което обтягало до скъсване синджира? Тези неща естествено невинаги можеха да бъдат избегнати. Но главно с едно нещо се занимавали, вместо да седят в селското училище: търгували със зайци!

Разбира се, те още тогава биха предпочели да търгуват с коне! Но конете са придирчиви животни и прекалено едри, за да може човек

да ги крие в дървени сандъци! Освен това: както е известно, зайците се плодят „като зайци“. Постоянно произвеждат малки. Достатъчно е да се намери малко цвекло, няколко моркови и салати, за да бъдат сити милите животинчета и да имат грижата за отлично потомство.

Тримата братя намирали необходимата храна. Допускам, че даже не са я заплащали. А който евтино купува, може евтино да продава. Търговията процъфтявала. Братята Августинови снабдявали Клайнпелзен и околността толкова дълго и изобилно със зайци, докато славата на фирмата стигнала до ушите на дядо ми. Той далеч не бил толкова горд със синовете си, колкото би могло да се предполага. Понеже те мълчали като неми, когато ги изправил да отговарят, и продължавали да мълчат и след като ги пердашил, докато го заболели двете ръце, той изтеглил ушите на малката Ида. Тя му разказала каквото знаела. А знаела доста неща.

На Роберт, Франц и Паул това никак не се харесало. Затова те, без да отлагат, си поговорили насаме със сестра си и дълго подир този разговор тя имала синини, които след това станали зелени, а после жълти, преди да изчезнат напълно.

По същество, ако не се смятат синините, разговорът останал без резултат. Почти като на международна конференция. Сестрата обяснила, че бащата искал да знае истината, а истината трябвало да се казва при всички обстоятелства. На това ги учили вкъщи и в училище. Ала тримата братя се свъртали твърде рядко вкъщи и в училище, за да споделят това мнение. Те казали, че Ида просто ги е наклеветила. Че не е добър другар и истинска сестра. И би трябвало да се срамува.

Кой е бил прав, е трудно да се реши, а този спор е по-стар от всички Августинови. Той е стар, колкото света! Бива ли, за да се угоди на братята, да се лъжат родителите? Или трябва за угода на родителите да се клеветят братята и сестрите?

Ако дядо ми беше наглеждал по-добре нехранимайковците, нямаше да се наложи да разпитва малката Ида. Но той често бил на път, за да купи или продаде кон. Негова ли е била вината?

Ако трите хлапета бяха послушни, примерни момчета, нямаше да стане нужда Ида да ги клевети. Но търговията е била в кръвта им.

Бащата търгувал с коне. Те търгували със зайци, вместо да ходят на училище. Това грешка ли е било?

Единственият човек, който се измъчвал от угризения на съвестта, била малката Ида! А защо? Тя послушно ходела на училище. Помагала като добър домашен дух в домакинството, грижела се за по-малките си братчета и сестричета и, когато я попитали, казала истината. Къде е тук вината?

Мили деца, не прескачайте тези редове! Онова, за което става дума, не е може би толкова интересно, колкото Герmano-френската война от 1870–71 г. или незаконната търговия със зайци, но е по-важно от двете заедно! Ето защо повтарям още веднъж трите точки. Първо: един баща, който иска да печели достатъчно пари, има твърде малко време за семейството си, спипва и напердашва три от дванадесетте си деца, след което за него всичко е отново в пълен ред. Второ: три момчета бягат от училище, баща им ги набива, те натупват сестра си, и с това за тях отново всичко е в ред. И трето: едно малко, рядко справедливо момиченце, което обича родителите и братята си, трябва да каже истината и я казва. И след това за него всичко се обърква.

Така се случило, а това е лошо. Майка ми през целия си живот — а тя доживя до осемдесет години — страдаше, че тогавашната малка Ида е казала истината! Не е ли било издайничество? Трябвало ли да излъже? Защо бащата се обърнал тъкмо към нея? Колко много въпроси! И нито един разумен отговор!

По-късно, много по-късно, когато малкият зайцевъд Франц отдавна се бе превърнал в баснословно богатия търговец на коне Августин, със собствена вила, кола и шофьор, се оказа, че той съвсем не е забравил ОНОВА ВРЕМЕ. Също както и майка ми. И когато му гостувахме за Коледа и седяхме кротко под новогодишната елха на греяно вино и дрезденски коледен кейк със стафиди... Но и на тази история мястото ѝ още не е тук.

Животът в Клайнпелзен си течал по обичайния ред. Майката на майка ми умряла. В къщата дошла мащеха, родила на ковача и търговеца на коне Карл Фридрих Луис Августин три деца и обикнала

децата от първия брак така горещо, както и своите. Тя била добра и благородна жена. Аз я помня. Когато бях малък, дъщеря й Алма, природената сестра на майка ми, имаше магазин за пури в Дьобелн, на улицата за гарата.

Колкото пъти звънецът издрънчаваше, старата белокоса жена ставаше от креслото си и влизаше изправена в магазина да обслужи клиентите: пакетче бременски тютюн за лула, едро нарязан. Пет пури по десет пфенига. Ролка тютюн за дъвчене. Десет цигари и една за тук. Магазинът ухаеше чудно. А старата жена, до която стоях зад тезгяха, беше истинска дама. Така щеше да изглежда императрица Мария Терезия, ако би продавала в Дьобелн тютюн за дъвчене! Но и на това мястото не е тук.

Ние сме все още в Клайнпелзен! По-големите сестри и братя на малката Ида, която междуременно също пораснала, свършили училище. И напуснали родната къща. Лина и Ема постъпили, както се казвало, „на служба“. Станали домашни прислужници. И то много прилежни, тъй като въщи ги били научили на сериозен труд.

Ами братята с техния развенчан таен съюз на търговци на зайци? Какво изучили тези братя? Търговията на коне? За това били необходими две неща: така наречения нюх за коне и така наречения капитал. Е, що се отнася до конския нюх, те го имали! Отрасли били в конски обор, както други деца в детската градина или в църковния хор. Обаче парите, които им трябвали, баща им, моят дядо, нямал. Когато той купувал или продавал някой кон, това било за него и семейството му цяло събитие. А когато някой кон в обора заболявал от мит или се свивал от колики, настъпвала катастрофа!

Ако по онова време някой беше разказал на дядо ми, че един ден синовете му Роберт и Франц при едно-единствено пътуване до големите европейски пазари в Холщайн, Дания, Холандия и Белгия ще купуват по сто, дори по двеста коня! Че цели товарни влакове, пълни с тропаци коне, ще се движат към Дрезден и Дьобелн, към оборите на прочутите фирми на Августинови. Че командирите на кавалерийските полкове и генералните директори на пивоварните без малко ще стигат до бой, когато Роберт в Дьобелн и Франц в Дрезден извеждат на показ новите си коне!

Ако по онова време някой беше разказал това на дядо ми, той въпреки началната си астма щеше да се разсмее с пълен глас. Нямахше да повярва нито дума. Сигурно нямахше да повярва и това, че същите тези синове, когато ще бъдат вече заможни, а той самият — беден и на смъртно легло, почти ще го забравят. Но и на това мястото му не е тук. Още не.

Той ги пратил да изучат месарския занаят, който им допаднал. Дедите и прадедите им в продължение на триста години били фурнаджии. Внуците станали месари. Защо пък не? Наистина воловете и свинете не са коне, но все пак са четириноги. А когато човек дълго време коли свине, овни и волове и прави от тях котлети и лебервурст, може би един ден все пак да си купи и кон! Истински, голям, жив кон, а освен това сено и овес за него!

И само когато е купил първия кон евтино, добре го е хранил, чесал, полагал грижи и изгодно, на сметка го е препродал, вече става по-лесно да се купят два коня и след старателно гледане да се изкара печалба. Късметът, сръчността и прилежността помагали по-нататък. Три коня. Четири коня. Пет коня. В чужд обор. След това в някой заден двор — първият собствен обор. Собствени прегради, за конете — собствени хранилки, собствени юзди!

И все още държиш месарницата! Сутрин в пет часа на кланицата, в хладилните помещения, после в колбасарницата, правиш пресен салам и наденички, слагаш свинско месо в бурето със саламура, после с ослепително бяла престилка и напомадена, сресана на път коса заставаш в магазина, за да се усмихнеш на клиентките и докато претегляш месото незабелязано да слагаш палец на кантара, после при конете в обора, после в кръчмата със съдържателя на бюфета на една фабрика, за да получиш поръчката за доставка, после да се спазариш евтино за наръч овес и да продадеш шестгодишен кон като тригодишен, след това да напълниш и нанижеш десет шиша чеснов салам и пак отново да застанеш зад тезгяха в магазина, пред

дръвника за кълцане на месо и след като затвориш да отчетеш касата, после пак в конския обор, отново в кръчмата, където трябва да се надхитри собственикът на транспорта при една фирма за мебели, най-накрая в леглото, където и насън още продължаваш да пресмяташ и купуваш коне, а сутрин в пет часа на кланицата и в хладилните помещения. И така нататък. Години наред. Човекът работел до изнуряване. И на младата госпожа Августин не й било по-леко. Тя не се занимавала с конете, в замяна на това обаче от сутрин до вечер трябвало да стои в месарницата и да се усмихва, а освен това отглеждала и две-три деца.

Един ден месарницата била продадена или дадена под наем. И едва тогава търговията с коне се развихрила истински.

Трима братя на майка ми преуспели по този начин. Тримата търговци на зайци: Роберт, Франц и Паул. Само че Паул се специализирал по коне за каляски и за езда и сам се разхождал из улиците на Дрезден, важен като граф, във файтон за двама и място за куче. Роберт и Франц били по-големи здравеняци от него и стигнали по-далеч.

Останалите братя — Бруно, Райнхолд, Арно и Хуго опитали същото. И те започнали като месари и станали притежатели по на два, три коня. Само че тогава късметът ги напуснал. Или силата. Или смелостта. И те не успели.

Райнхолд починал още млад. Арно станал съдържател на гостилница. Бруно помагал на брат си Франц като управител. Един кон му счупил долната челюст, друг — крака. И така той куцукал из оборите, позволявал неговият брат и шеф да го хока, той пък от своя страна хокал конярите. А Хуго, любимият ми вуйчо, след многократни несполучливи опити в конското царство, останал до края на живота си майстор-месар.

И синовете му са майстори-месари. Дъщерите му се омъжили за месари. Внуците му са майстори-месари. Всички те обичат конете. Но конете са на измиране и така конският нюх не носи вече полза на Августинови. С наследника на коня — автомобила — те нямали желание да захващат търговия. Защото автомобилите не са живи същества. Само си дават такъв вид.

Моят племенник Манфред още като съвсем млад момък опита нещо ново. Стана професионален борец. В края на краищата и борецът

има работа с живи същества. Макар и не с волове и още по-малко с коне, но все пак с нещо одушевено. Ала с течение на времето работата почна да не му харесва. При това съвсем не беше лош борец! Много пъти съм го гледал в мюнхенския цирк „Корона“. На зрителите, особено на зрителките, той се нравеше много. Дори когато, сграбчил противника си за гърлото или стиснал го като в ножица между краката си, бе принуден да прекрати борбата.

Но навярно е по-лесно да се пренесе половин теле от клиницата през двора до магазина, отколкото да свалиш на тепиха „Бика на прерията“ с неговите сто и петдесет килограма, особено когато сам тежиш едва сто!

Във всеки случай сега и Манфред стана дипломиран майстор-месар! И той също! Ако някой път разполагам с много свободно време, ще преброя колко месари има във фамилията ни. Десетки! А независимо дали са били ковачи, търговци на коне, или месари — един-единствен от всички тях е станал писател: малкият Ерих, единственото дете на малката Ида...

И всички те винаги се чудят малко, когато се срещнем и поседим заедно. И аз се чудя малко. Не на тях. По-скоро на себе си. Тъй като макар и да разбирам от груб метвурст и печени телешки бъбреци малко повече от средните немайстори-месари и да притежавам дори известен нюх за коне, въпреки това някак си ми се струва като че ли не съм истински Августин.

От друга страна, няма ли писането на книги връзка с живи същества? И дори само това, че човек прави от живота професия и го преработва на гулаш или шунка? Само че и на тези размишления, скъпи читателю, мястото наистина не е тук!

ТРЕТА ГЛАВА

БЪДЕЩИТЕ МИ РОДИТЕЛИ НАЙ-ПОСЛЕ СЕ ЗАПОЗНАВАТ

Когато малката Ида станала красиво шестнадесетгодишно момиче, също постъпила „на служба“. По-младите ѝ сестри, Марта и Алма, били вече достатъчно големи, за да помагат на майката. Къщата изглеждала, в сравнение с преди, почти празна. Ида оставила там родителите си и само петима братя и сестри. А нови кръщавки вече не предстояли.

Тя станала камериерка в едно дворянско имение край Лайсниг. Прислужвала на масата. Гладела финото бельо. Помагала в кухнята. Бродирала монограми на покривките и носните кърпички. Работата ѝ харесвала. И тя също се харесвала на господарите. Докато една вечер се харесала прекалено много на собственика на имението, елегантен кавалерийски офицер! Той се опитал да прояви нежност и тогава тя ужасена избягала от къщата. Тичала в тъмното през зловещата гора и през стърнищата. Докато късно през нощта пристигнала разплакана при родителите си. На другия ден дядо ми прибрал с коня и каруцата плетения куфар на дъщеря си от дворянското имение. Напетият офицер, за свое щастие, не се мярнал.

След известно време Ида си намерила ново място. Този път в Дьобелн. При стара парализирана дама. Четяла ѝ, правела ѝ компания и се грижела за нея. Кавалерийски офицери, на които би могла особено много да се хареса, наблизко нямало.

Затова пък били наблизко по-големите ѝ сестри Лина и Ема! През това време те се били омъжили и живеели в Дьобелн. И двете в една къща — в Долна воденица. Това била истинска воденица с голямо водно колело и дървени улеи. Селяните докарвали на мелничаря жито и ръж, а после отнасяли в петдесеткилограмови чували бяло брашно, което продавали на фурнаджиите и бакалите в околността.

Леля ми Лина се била омъжила за един братовчед, който имал предприятие за превоз, та и след сватбата носела също както и преди фамиленото име Августин. Леля Ема, която живеела един етаж по-горе, се казвала сега Ема Ханс, а мъжът ѝ търгувал с плодове. Той бил взел под аренда безкрайните насаждения от сливи и череша покрай пътищата, които свързвали околните села. А когато дърветата се огъвали под тежестта на зрелите череша и сливи, той наемал много надничари мъже и жени да ги обераат. Плодовете събирали в големи върбови кошници и ги изнасяли за продан на седмичния пазар в Дьобелн.

Някои години реколтата била добра. През други — лоша. Жегата, дъждът и градушката били най-злите врагове на чичо. И доста често печалбата била по-малка от арендата. Тогава чичо Ханс трябвало да взема пари назаем, част от които пропивал от мъка в кръчмите.

В такива часове леля Ема слизала долу при леля Лина да си изплаче мъката. Тъй като и предприятието за превоз не процъфтявало особено, леля Лина изплаквала пък собствената си болка. Така че двете взаимно се оплаквали. Малките деца, които пълзели наоколо из спалнята, не чакали подкана. Те заревавали в хор, та се късали. И когато сестра им Ида, бъдещата ми майка, отивала на гости и слушала тъжния концерт, сама се замисляла. Продължавала да мисли и по обратния път към къщата на старата парализирана дама, на която до късно през нощта трябвало да четете глупави романи. Понякога заспивала от умора през време на четенето и се събуждала изплашена до смърт, когато старата почвала яростно да тропа с бастуна по пода и да се кара на забравилата задълженията си особа!

Наистина кое било по-добре за едно красиво, но бедно момиче? Да бяга от офицери? Да чете гласно на стари дами глупави книги и да заспива над тях? Или да се омъжи и да смени старите грижи с нови? Градушка пада навсякъде. Не само в полето с черешовите дървета покрай междуселските пътища.

Днес, ако парите не стигат за следване, едно младо и трудолюбиво момиче става секретарка, администраторка в хотел, медицинска сестра, представителка на фирма за хладилници или бебешко облекло, банкова служителка, преводачка, манекен, фотомодел, може би дори след години ръководителка на филиал за обувки или пълномощник на някой клон на търговска банка — по онова време всички тези длъжности още ги нямало. А още по-малко в един малък град. Днес, както прочетох във вестника, съществуват сто осемдесет и пет женски професии. По онова време момичето или остарявало като прислужница, или се омъжвало. Не е ли по-добре да

переш, да шиеш и да готвиш в собствено жилище за собствения си мъж, отколкото в чуждо домакинство за чужди хора?

Сестрите в Долна воденица обсъдили въпроса от всички страни. Най-после стигнали до заключението, че собствените грижи са все пак по-леки от чуждите. И затова, въпреки всичките си ядове и неприятности, въпреки работата и детската глъчка, през свободното време, което им оставало, все пак търсели жених за сестра си Ида!

А тъй като търсели двете заедно, и то доста енергично, скоро намерили кандидат, който им се видял подходящ. Той бил двадесет и четири годишен, работел в Дьобелн при майстор-седлар, живеел в съседство под наем, бил трудолюбив и порядъчен, не прехвърлял мярката в пиенето, пестял всеки грош, защото искал да си отвори собствена работилница, родом бил от Пениг на рекичката Мулда, търсел магазин-работилница и млада жена и се казвал Емил Кестнер.

Леля Лина започнала да кани младия мъж в неделни дни на кафе и домашен сладкиш в Долна воденица. Ето как той се запознал със сестричката й Ида, която му харесала извънредно много. Няколко пъти я завел на танци. Но не бил добър танцьор и затова скоро се отказали. На това той не придавал значение. Та нали не търсел танцьорка, а добра жена за живота и за бъдещото предприятие! А двадесетгодишната Ида Августин му се виждала подходяща за това.

За Ида нещата не били толкова прости. „Но аз изобщо не го обичам!“ казвала тя на по-големите си сестри. Лина и Ема нямали особено високо мнение за любовта, която се описва в романите. Едно младо момиче и без друго не разбирало нищо от любов. Освен това любовта идвала с брака. Ако пък не, и това не било голяма беда, тъй като бракът се заключавал в работа, спестяване, готвене и раждане на деца. Любовта не била по-важна от една шапка за празник. И без такава празнична шапка можело да се живее.

Така че Ида Августин и Емил Кестнер се венчали на 31 Юли 1892 в протестантската селска църква в Бьортевиц. А сватбеното тържество се състояло в бащината къща в Клайнпелзен. Присъствували родителите и всички братя и сестри на булката и родителите и всички братя и сестри на младоженеца. Било много весело и шумно. Бащата на булката не се скъпил. Имало свинско печено и кнедли, и вино, и домашен сладкиш, поръсен със захар, и сладкиш с извара, и истинско кафе. А за щастието на младата двойка

се произнесли много речи. Пожелавали им сполука, купища пари и здрави деца. Всички чукали чаши с вино и били много разчувствувани, както обикновено става на такива тържества.

Когато човек си помисли от какви случайности зависи дали един ден ще лежи в люлката, ще реве и ще изявява своето „аз“! Ако младият седлар от Пениг не беше се преместил в Дьобелн, а примерно в Лайпциг или Кемниц, или ако домашната прислужница Ида не беше взела него, а например някой майстор-тенекеджия Щанце или някой счетоводител Питш, никога нямаше да се появя на бял свят! Тогава нямаше никога да съществува този Ерих Кестнер, който сега седи пред бележника си и иска да ви разкаже за детството си! Никога!

Това би ме накарало много да съжалявам, откровено казано. От друга страна, ако не съществувах, всъщност изобщо не бих могъл да съжалявам, че ме няма на този свят? Сега обаче ме има и аз всъщност се радвам на това от все сърце. Човек изпитва много радости в живота. И много ядове наистина. Обаче ако не живееше, какво щеше да изпита тогава? Никаква радост. Нито дори неприятности. Ама съвсем нищо! Изобщо нищо! А аз все пак предпочитам да имам поне ядове.

Младата брачна двойка отворила на „Ритерщрасе“ в Дьобелн сарачница. Ида Кестнер, по баща Августин, отивала в магазина, когато се позвъняло, и продавала портмонета, портфейли, ученически чанти, папки за документи и каишки за кучета. Емил Кестнер седял в работилницата и се трудел. Най-много обичал да изработва седла,

юзди, хамути, пътни чанти, ботуши за езда, камшици и изобщо всичко от кожа, което било необходимо за яздитните, файтонджийските и впрегатните коне.

Той бил превъзходен занаятчия. В работата си бил художник! А деветдесетте години на миналия век били при това изключително благоприятни за един млад майстор-седлар! Благосъстоянието нараствало и мнозина богати хора поддържали кон и екипаж или яздитни коне. Пивоварните, фабриките, строителните фирми, експедиторите на мебели, селяните, търговците на едро и собствениците на дворянски имения — всички се нуждаели от коне, а конете имали нужда от кожени такъми. А при това в малките градове наоколо — Борна, Грима, Ошац — се намирали на гарнизон кавалерийски полкове. Хусари, улани, конна артилерия, егери! Всички наперени, яхнали коне, а лейтенантите и командирите на ескадрони — върху собствени жребци с особено елегантни седла! И навсякъде се устройвали конни състезания, ездачески турнири и изложби на коне! Днес има товарни автомобили, спортни коли, танкове, а по онова време имало коне и само коне!

Наистина бъдещият ми баща бил първокласен занаятчия, дори художник на кожени изделия, обаче бил лош търговец. А едното било свързано с другото. Ученическата чанта, която той ми направи през 1906 г., през 1913 г., когато получих първо причастие, си беше още така нова, както и през първия учебен ден. После я подарихме на някакво роднинско дете и тя бе предавана по-нататък, щом съответното дете свършваше училище. Не зная къде се намира сега добрата ми стара кафява чанта. Обаче не бих се учудил, ако и днес, както някога, отива на училище върху гърба на някой малък Кестнер или Августин! Но тук още не е мястото на тия размишления. Нали се намираме едва в 1892 година. (И трябва да чакаме още седем години, докато се появя на бял свят!)

Във всеки случай човек, който прави ученически чанти, дете не се скъсват, заслужава действително най-висока похвала, но за него и занаятчийското му сдружение това е загуба. Когато едно дете има нужда от три чанти, оборотът е значително по-висок, отколкото ако три деца се нуждаят от една чанта. В единия случай три деца щяха да имат нужда от девет чанти, а в другия — от една-единствена. Има все пак малка разлика.

И тъй, майсторът-седлар Кестнер произвеждал трайни чанти, нескъсваеми папки за документи и вечни мъжки и дамски седла. Естествено, неговите изделия били малко по-скъпи, отколкото другаде. Понеже употребявал най-добрата кожа, най-добрия филц, най-здравите конци и цялото си умение. Работите му се харесвали на клиентите далеч повече, отколкото цените им и мнозина си излизали от магазина, без да купят нищо.

Веднъж някакъв хусарски ротмистър искал да купи едно особено хубаво седло, въпреки високата цена. Обаче неочаквано баща ми отказал да продаде седлото. И на него то харесвало твърде много! При това той не можел да язди и нямал кон — само че се почувствувал именно като художник, който е принуден да продаде най-хубавата си картина и предпочита да гладува, отколкото да я даде на чужди хора срещу пари! Изглежда занаятчиите и художниците имат нещо общо помежду си.

Случката с ротмистъра ми е разправяла майка ми. А баща ми, когато миналото лято го попитах, каза, че нито една дума не е вярна. Но въпреки това аз бих могъл да се обзаложа, че случката е истинска.

Безспорно вярно е, че той бил извънредно добър седлар и прекалено лош търговец, за да има необходимия успех. Търговията в магазина вървяла едва-едва. Оборотът оставал нисък. Разноските си оставали високи. Малките дългове се превръщали в по-големи. Майка ми изтеглила парите от спестовната си книжка. Но и това не помогнало задълго.

В 1895 година двадесет и осем годишният седлар Емил Кестнер продал магазина и работилницата на загуба и младото семейство се размислило с какво да се залови сега. По това време пристигнало писмо от Дрезден! От роднина на баща ми. Всички го наричали чичо Ридел. Той бил дърводелец, работил дълго по строежите и най-накрая му дошла добра идея. Наистина не той изнамерил полиспаста, обаче действително измислил как да се прилага при строежа на къщи. Чичо Ридел открил, така да се каже, „широкото приложение“ на полиспаста. Той започнал да дава под наем с дузини полиспаста и други надлежни уреди на по-малки строителни фирми и предприемачи и по този начин се домогнал до известно състояние.

Нека най-добре баща ви или някой учител ви обясни какво и полиспаств или сложен скрипец. Ако се наложи, и аз бих могъл да го сторя, но ще ми струва много хартия и време за обмисляне. Всъщност работата се състояла в това, че сега зидарите и дърводелците вече не били принудени да мъкнат по стълби всяка тухла и греда, а при нов строеж можели да завъртят ръчката и с въжета чрез система от макари да вдигнат тежестта до височината на желания етаж и там да я разтоварят.

По такъв начин чичо ми Ридел печелел все пак доста добри пари и по-късно ми е подарявал по някоя златна монета от десет или двадесет марки за Коледа и за рождения ми ден! Ах, чичо Ридел с неговите подемни устройства беше мил, почтен старец! И леля Ридел също. Тоест, леля Ридел не беше мил старец, а мила старица. В гостната ѝ стая на печката стоеше голям порцеланов пудел. И освен това тя имаше стол-люлка.

Чичо Ридел писал значи на племенника си Емил да се премести в Дрезден, столицата на Саксония. И без това от собственото му предприятие и от големите планове засега, пък и в бъдеще, нищо не можело да се очаква. За добрите седлари обаче се разкривали други възможности. Така например големите бродирани пътни чанти и безформените плетени куфари били напълно отживели времето си! Бъдещето — а може би и бъдещето на сръчния племенник Емил — принадлежало на кожените куфари! В Дрезден вече имало фабрики за куфари.

И тогава бъдещите ми родители с цялото си имущество се преселили в кралската резиденция и столица на Саксония Дрезден. В града, където е трябвало да бъда роден. Но за това съм почакал още четири години.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

КУФАРИ, МЕДИЦИНСКИ КОЛАНИ И РУСИ КЪДРИЦИ

Дрезден беше прекрасен град, пълен с изкуство и история и въпреки това не представляваше музей, обитаван по някаква случайност от шестстотин и петдесет хиляди дрезденци. Миналото и настоящето живееха редом, в съзвучие. Всъщност би могло да се каже — в дует. А заедно с пейзажа, Елба, мостовете, хълмовете, горите и планините, очертани на хоризонта, се получаваше дори терцет. История, изкуство и природа изпълваха града и долината от Майсенската катедрала до дворцовия парк Гросзедлиц като някакъв омагьосан от собствената си хармония акорд.

Когато бях малък, в една светла лятна вечер баща ми ме поведе на разходка към Горския дворец, защото там имаше куклен театър, който аз много обичах. Неочаквано той се спря и каза:

— Тук по-рано имаше гостилница. С много странно име: „При тишината на музиката“.

Аз го загледах учудено.

— При тишината на музиката?!

Наистина много странно име! То звучеше толкова особено и така ведро и обаятелно, че не можах да го забравя. Тогава си помислих: „В една гостилница или свири музика, или е тихо. Но тишина при музиката няма.“

По-късно, колчем се спирах на същото място и поглеждах надолу към града, към Видиш и нататък към тополите на Бибизнау, и нагоре по Елба до крепостта Кьонигщайн, разбирах с всяка изминала година все по-добре гостилничаря, който вече бе умрял и чиято гостилница отдавна бе изчезнала. Един философ — това аз още тогава знаех — бе нарекъл архитектурата, катедралите и дворците „вкамeнена музика“. Този саксонски философ е бил всъщност поет. А един гостилничар, загледан към сребърната река и златния Дрезден, кръстил

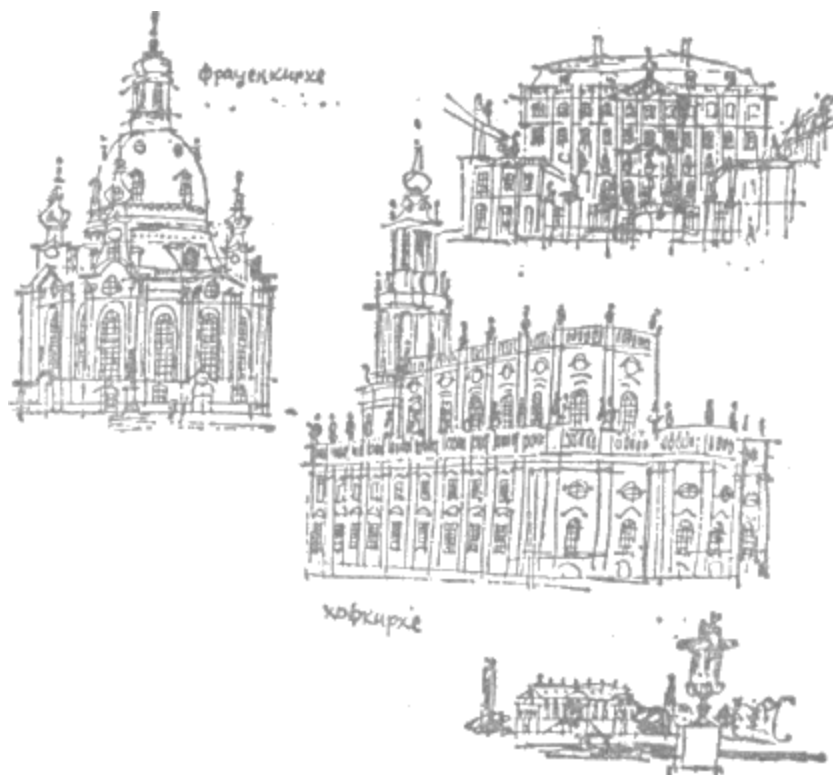
гостилницата си „При тишината на музиката“. Навярно моят саксонски гостилничар също е бил поет.

Ако се окаже вярно, че аз имам очи не само за лошото и грозното, но също и за красивото, то тази дарба дължа на щастieto, че съм расъл в Дрезден. Не беше нужно тепърва да уча от книгите кое е хубаво. Нито в училище или пък в университета. Можех да вдишвам красотата, както лесничейските деца вдишват горския въздух. Католическата придворна църква, Фрауенкирхе на Георг Бер, Цвингерът, Пилницкият дворец, Японският павилион, Еврейският двор и къщата на Динглингер, Рампише щрасе с бароковите си фасади, ренесансовите еркери на Шлосщрасе, палатът на графиня Косел, дворецът в Голямата градина с малките павилиони за придворни и накрая изгледът от Лошвицкото възвишение към силуета на града с изящните му, благородни кули — само че няма смисъл да изреждам цялата тази красота като таблицата за умножение!

С думи дори стол не може да се опише така точно, че майсторът-дърводелец Кунце да съумее да го възпроизведе в работилницата си! Още по-малко пък замъкът Морицбург с четирите му кръгли кули, които се оглеждат във водата! Или вазата на италианеца Корадини край езерото при двореца, почти срещу кафене Полендер! Или Коронната

врата в Цвингера! Вече виждам, че ще трябва да помоля художника-илюстратор да направи повече рисунки за тази глава. За да можете, като ги погледнете, поне малко да разберете и почувствувате колко хубав е бил родният ми град!

Може би дори ще го попитам дали има време да нарисува един от павилионите за придворни, които се издигат от двете страни на двореца в Голямата градина! „В един от тях — мислех си, когато бях млад — бих прекарал с удоволствие цял живот! Може някой ден да стана прочут и тогава ще дойде кметът със златната си верижка около врата и ще ми го подари от името на града.“ Бих се нанесъл там с библиотеката си. Сутрин щях да закузвам в Дворцовото кафене и да храня лебедите! След това щях да се разхождам из старите алеи, през дъбравата с цъфнали рододендрони и около Каролското езеро. На обед рицарят щеше да си изпържи две яйца на очи и след това да изкара на отворен прозорец една дрямка. По-късно щях да се запътя към зоологическата градина — на две крачки оттук, само като свиеш зад ъгъла. Или на Голямата изложба за цветя. Или в Музея на хигиената. Или на конни състезания в Райк. А нощем, пак на отворен прозорец, щях да си спя прекрасно. Единствен човек в голям стар парк. Щеше да

ми се присънва Августин Силния, Аврора фон Кьонигсмарк, а също и толкова красивата, колкото и нещастна графиня Косел.

Искате да знаете кога щях да работя, нали? Как може само човек да е толкова любопитен! За работата щяха да се грижат добрите домашни духове. Потомците на придворните джуджета на полските крале и саксонските курфюрсти! Съвсем дребни и много работливи създания! След кратките ми указания, те щяха да пишат на мънички пишещи машини стихотворенията и романите ми, а през това време аз щях да галопирам на любимия си кон Алманзор, бял със сиви петна, по широките, тъмнокафяви алеи за езда. До „Пикардия“. Там Алманзор и аз щяхме да прием кафе и да изядем парче сладкиш, поръсен със захар. Но тук не е мястото на придворни джуджета, които пишат стихотворения, и на коне, които ядат сладкиши.

Да, Дрезден беше прекрасен град! Можете да ми вярвате. И трябва да ми вярвате! Никой от вас, колкото и богат да е баща му, не би могъл да отиде там с влака, за да види дали имам право. Тъй като градът Дрезден вече го няма. Изчезна от лицето на земята, ако не се смятат няколко развалини. Втората световна война го заличи в единствена нощ и с едно-единствено махване на ръката. Столетия бяха творили несравнимата му красота. Няколко часа бяха достатъчни, за да

бъде заличен от земята. Това се случи на 13 февруари 1945 година. Осемстотин самолета хвърлиха фугасни и запалителни бомби. И остана само пустош. С няколко високо стърчащи руини, които изглеждаха като преобърнати океански параходи.

Две години по-късно стоях сред тази безкрайна пустиня и не знаех къде се намирам. Между покрити с прах тухлени отломки стърчеше улична табела. „Пражка улица“, разчетох я аз с мъка. Наистина ли стоях на „Прагер щрасе“? На известната в цял свят „Прагер щрасе“? На най-разкошната улица от детинството ми? На улицата с най-красивите витрини? На най-пищната улица преди Коледа? Стоях сред километри дълга, километри широка пустота. Сред пустиня от натрошени тухли. Сред нищото.

И до ден-днешен правителствата на великите сили още спорят кой погуби Дрезден. Спорят дали под това лежат петдесет, сто или двеста хиляди жертви. И никой не иска да е убиецът. Всеки прехвърля вината на другите. Ах, каква полза от този спор? С това няма да възкресите Дрезден! Нито красотата му, нито убитите! Наказвайте в бъдеще правителствата, а не народите! И ги наказвайте не след това, а

начаса! Звучи по-просто, отколкото е? Не! Да се извърши е по-просто, отколкото ви звучи.

И тъй, в 1895 година моите родители се преселили с цялото си имущество в Дрезден. Емил Кестнер, който на драго сърце би желал да си бъде самостоятелен майстор, станал работник във фабрика. Векът на машините прегазил като танк занаятите и самостоятелността. Фабриките за обувки побеждавали обуцарите, фабриките за мебели — дърводелците, текстилните — тъкачите, фабриките за порцелан — грънчарите и фабриките за куфари — сарачите. Машините работели по-бързо и по-евтино. Вече имало фабрики за хляб и салами, за шапки и за мармалад, за хартия и за оцет, за копчета, за кисели краставички и за изкуствени цветя. Занаятчиите се отбранявали твърдо и днес още се отбраняват. Това е достойна за възхищение, но безнадеждна борба.

В Америка тя вече е решена. При мъжкия шивач, който грижливо взема мярка и прави две до три проби, отиват още неколцина милионери. Останалите мъже влизат бързо в някой магазин, събличат стария костюм и обличат чисто нов, оставят пари на масата и вече са на улицата. По-бързо и от печене на гевреци. Но не при фурнаджията, а във фабриката за гевреци.

Прогресът има своите предимства. Човек пести време и пари. Аз предпочитам да ходя при шивача. Той познава моя вкус, аз неговия, а

господин Шмитц, кроячът, познава нашите вкусове. Зная, че си създавам излишни грижи, че струва скъпо и е старомодно. Но на нас тримата ни е приятно. И през време на пробите много се смеем. Вчера бях пак там. Ще имам светлосин летен костюм, лек като перце, платът се казва „фреско“, сакото ще е свободно, двуредно, само с няколко копчета, второто копче: отвътре за насрещно закопчаване, ширина на панталоните над обувките четиридесет и четири сантиметра — олеле, сетих се, че трябва да отида на проба! Вместо това седя пред пишещата машина! Когато мястото ми съвсем не е тук!

Така. Ето ме отново. Ще стане хубав костюм. И тримата сме много доволни. А до къде бях стигнал? Правилно, до бъдещия си баща. До неосъществената мечта на Емил Кестнер. Старата пословица „Който има занаят, не умира от глад“ вече не била вярна. Собствената работилница, близо до дома, вече не съществувала. Годиците на чиракуване и гладуване, годиците на оскъдица и на странствуване, трите години като самостоятелен майстор, изпълнени с лишения, били отишли напразно. Мечтата бе останала несбъдната. Парите се свършили. Трябвало да се изплащат дългове. Машините победили.

Сутрин в шест часа дрънчал будилникът. Половин час тичал младият човек през Албертиновия мост, през целия Дрезден до Тринитатисщрасе. До фабриката за куфари на Липолд, Тук той, заедно с други бивши занаятчии, изработвал кожените части, от които се съшивали или занитвали куфарите, докато си заприличвали като две капки вода. Вечер се прибирал уморен при жена си. В събота донасял плика със заплатата. Нови покупки, стари дългове, парите все не стигали.

Тогава Ида Кестнер, по баща Августин, също си потърсила работа. И то такава, която можела да върши въщи. Защото мразела фабриките, като че били затвори. Стигало ѝ това зло, дето мъжът ѝ бил принуден да работи във фабрика. Срещу това не можело нищо да се направи. Той трябвало да превие врат под ярема на машините. Но тя? Никога! Даже и ако трябвало да се скъсва от работа по шестнадесет часа въщи, вместо осем във фабриката, щяла да бъде съгласна! И тя се съгласила.

Започнала да шие за една фирма медицински колани срещу заплащане на парче. Груби, широки, подобни на корсет ленени подвързки за дебели жени. Тя мъкнела вкъщи тежки безформени пакети с предварително скроени части на тези подвързки. До късно през нощта седяла пред крачната шевна машина. Понякога ремъкът изскачал от колелата. Често се чупели иглите. Бъхтела се за няколко пфенига. Обаче сто коремни подвързки донасяли няколко марки. Това все пак било малка помощ. По-добре отколкото нищо.

В късна есен на 1898 година Ида Кестнер изоставила тази домашна работа и вместо това почнала да шие бебешко бельо. Отдавна си мечтаела да има дете. Никога не се съмнявала, че ще бъде момче. А тъй като цял живот обичала да излиза права, и този път трябвало да го докаже.

На 23 февруари 1899 около четири часа сутринта, след почти седемгодишен брак, на улица „Кьонигсбрюке“ 66 тя дала живот на малко момче със златисторуси къдрици. И госпожа Шрьодер, сърцатата акушерка, не могла да не възкликне одобрително: „Ах, какво хубаво дете!“

Е, вярно, русите къдрици не се задържали много дълго. Но аз и до днес още пазя пожълтяла снимка от първите дни на живота ми, която показва бъдещия автор на известни и любими книги в къса ризка върху кожа от полярна мечка, а на детската му главичка действително се вият копринено нежни светлоруси къдрици! Тъй като фотографиите не могат да лъжат, тази снимка е безспорно доказателство. От друга страна — направило ли ви е вече впечатление, че всички хора до един излизат на снимките с прекалено големи уши! Много, много по-големи, отколкото са в действителност? Толкова големи, че ти се струва, нощем биха могли да се завиват с тях. Значи ли това, че и снимките понякога лъжат?

Тъй или инак, все едно дали рус, или кестеняв, скоро след това съм бил кръстен по протестантски в хубавата стара църква „Три светители“ на главната улица и съм получил тържествено имената Емил Ерих. В същата църква бях конфирмиран през 1913 година от същия свещеник Винтер, в неделя на Врѣбница. А няколко години по-късно през неделните предобеди бях вече помощник при детското богослужение. Но мястото на това не е тук.

ПЕТА ГЛАВА

УЛИЦА „КЪОНИГСБРЮКЕ“ И АЗ

Улица „Къонигсбрюке“ започваше благопристойно и безобидно, като продължение на оста Прагерщрасе, Дворцовата улица, Августиновия мост, Главната улица и площад „Алберт“. От едната ѝ страна бе старата гостилница „Зелената ела“ с градинка отпред, а от другата — частен пансион „за благородни девици“. По онова време още имаше „благородни девици“. Така наричаха момичетата, чиито бащи бяха от аристократичен произход или пък печелеха много пари. Може би ги смятаха за високопоставени моми, защото си виреха носа по-високо от другите. Но по-високо от пансионите стояха гимназиите, а още по-високо — висшите училища.

И в друго отношение тези хора не се отличаваха със скромност. На парадните входове на богатските домове имаше надписи „Вход само за господари“, а на задните врати — „За доставчици и домашна прислуга“. Господарите имаха собствени стълбища с меки пътеки. Домашните прислужници и доставчиците бяха длъжни да ползуват черния вход. В противен случай домоуправителят ги нахокваше и ги връщаше обратно. На входовете на най-елегантните господарски вили господарски порцеланови табелки обявяваха строго и заплашително: „Просенето и амбулантната търговия забранени!“, а други табелки се обръщаха по-учтиво и приканваха: „Моля да си изтривате краката“. Вие правили ли сте го някога? Аз и до ден-днешен още не зная как може човек да си „изтрие краката“, щом е с обувки. Ако се наложи, бих се досетил, че трябва да се събуя. От друга страна обаче, нито една вила не може да бъде толкова господарска, че да трябва да си събувам обувката пред нейната господарска входна врата!

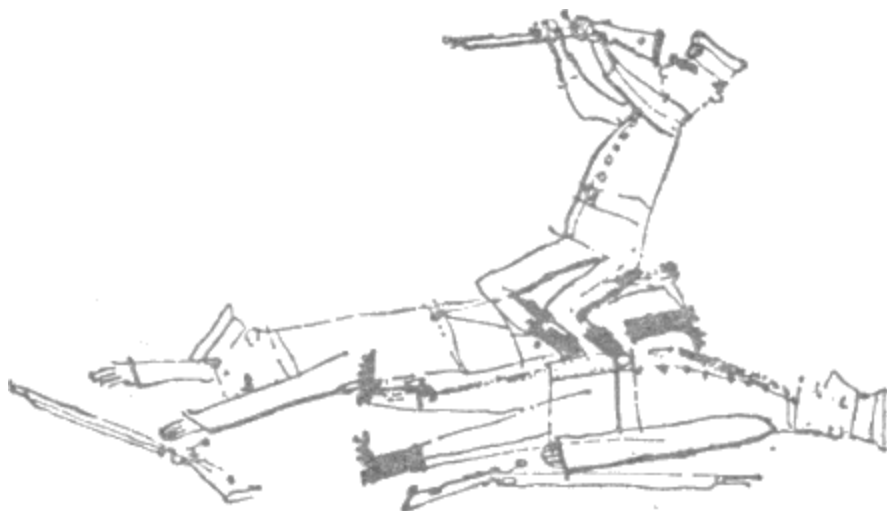
В такива случаи баща ми имаше обичай да казва: „Има неща, дето изобщо ги няма!“ И така си е, почти всички тези табелки постепенно изчезнаха. Отживяха си времето. Както и богините и нимфите от бронз и мрамор, които стояха горди и безпомощни пред стълбището като поръчани, пък неприбрани. Благородни девици и

господари, разбира се, и днес все още има. Само че сега не се наричат така. А и табелките им вече са други.

В трите къщи, в които премина детството ми, нямаше мраморни богини, нимфи от бронз, нито благородни девици. Колкото повече се отдалечаваше от Елба, толкова по-делнична и не господарска ставаше улица „Кьонигсбрюке“. Малките градинки пред къщите се срещаха все по-рядко и ставаха все по-малки. Къщите бяха по-високи, най-често четириетажни, а наемите — по-ниски. Там беше и „Народният дом“, общополезно учреждение с народна кухня, народна библиотека и едно игрище, което през зимата се превръщаше в пързалка. Следваха потребителната кооперация, разни хлебарници, месарници, магазини за плодове и зеленчуци, малки кръчми, дюкян за велосипеди, две книжарници, часовникарски магазин, магазин за обувки и универсалният магазин на Гьорлицкото потребително дружество.

В този квартал се намираха трите къщи на детството ми. С номера 66, 48 и 38. Родил съм се на четвъртия етаж. На номер 48 живеехме на третия, а на номер 38 — на втория етаж. Премествахме се по-ниско, защото се издигахме. Приближавахме се до къщите с градинка, без да ги стигнем.

Колкото повече се отдалечаваше от центъра на града, толкова повече се променяше нашата улица. Пресичаше квартала на казармите. Наблизо, на малки възвишения се намираха казармата на стрелците, двете казарми на гренадирите, казармата на пехотния полк 177, казармата на конната гвардия, на обоза и двете артилерийски казарми. А на самата улица „Кьонигсбрюке“ се намираха казармата на сапъорите, военната фурна, военният затвор и арсеналът, чийто склад за бойни припаси един ден щеше да хвъркне във въздуха.

„Арсеналът гори!“ И днес още чувам този вик. Пламъци и дим закриваха небето. Пожарната, полицията и санитарните коли на града и околностите настъпваха в колони срещу пламъците и дима, а след тях, запъхтени, майка ми и аз. Беше война и баща ми работеше там, във военните работилници. Пламъците се разпространяваха все по-надалеч и все нови и нови складове и влакове с бойни припаси се взривяваха. Преградиха местността. Не ни пуснаха по-нататък. Вечерта баща ми се върна вкъщи, покрит със сажди, но здрав и читав.

Ала мястото на горящия и избухващ арсенал всъщност не е в тази книга. Защото по онова време бях приел конфермация и вече не бях малко момче. Да, а малко по-късно, като войник, стоях с праметната карабина на стража пред казармата на сапърорите. Разбира се, пак на улица „Кьонигсбрюке“! Тази улица и аз не можехме един без друг!

Чак когато се преместих в Лайпциг, се разделихме. Съвсем нямаше да се учудя, ако тя ме беше последвала! Толкова ми беше предана. А аз самият, каквото и да постигах, си оставах неизменно дете на улица „Кьонигсбрюке“! Тази своеобразно разчленена на три улица с градинките пред къщите в началото, с жилищата под наем по средата и с казармите, арсенала и покрития с пясък учебен плац „Хелер“ на края на града! Тук можех да играя, когато бях момче, а като войник да се обучавам в строева подготовка. Случвало ли ви се е някога да държите карабина модел 98 и да сте принудени да направите двеста и петдесет прикляквания? Не? Тогава бъдете доволни! До края на живота си човек не може да си поеме както трябва дъх. Някои

другари се свличаха на земята още след петдесет прикляквания. Те бяха по-умни от мен.

Вече не мога да си спомня за четвъртия етаж на улица „Кьонигсбрюке“ 66. Всеки път, когато минавах покрай къщата, си мислех: „Тук значи си се появил на бял свят“. Понякога влизах във входа и се оглеждах любопитно. Обаче той не ми говореше нищо. Съвсем чужда къща. При това майка ми ме е мъкнела с детската количка стотици пъти надолу и нагоре по четирите етажа! Това знаех. Но то не помагаше. Сградата си оставаше чужда. Подобна на дом-казарма, пълен с наематели, както хиляди други.

Затова пък толкова по-добре си спомням къщата с номер 48. Коридорът ѝ. Прозоречната дъска, където седях и гледах задните дворове. Стъпалата, на които играех. Защото стълбището беше площадката ми за игра. Тук строях рицарския си замък. Крепостта с бойниците, островърхите кули и подвижния мост. Тук ставаха ожесточени сражения. Тук френски кирасири след смели обходни маневри през две стъпала нападаха в тил егерите на Холк и стрелците на Валенщайн^[1]. Военни санитарни с червен кръст на ръкава стояха в готовност да приберат ранените на носилки. Те искаха да помогнат на всички — на шведите и на императорските войници от седемнадесети век, както и на френската кавалерия от деветнадесетия. За моите санитарни всяка нация и всеки век бяха добри. Но преди това трябваше да се реши ожесточената битка за подвижния средновековен мост.

В тези сражения се понасяха големи загуби. С едно-единствено движение на ръката аз унищожявах цели полкове. И старата гвардия на Наполеон умираше, но не се предаваше. Във вътрешния двор на крепостта, след завземането на подвижния мост, боевете още продължаваха. Нюрнбергските оловни войници бяха издръжливи момчета. А пощенският раздавач и дребната госпожа Вилке от четвъртия етаж трябваше да правят огромни крачки като щъркели, за да не попречат на победата или поражението. Те прекрачваха внимателно и приятел, и враг, а аз дори не забелязвах. Тъй като бях върховен главнокомандуващ и началник на генералния щаб на двете армии, от мен зависеше съдбата на всички столетия и народи. При това положение да се оставя да ме смути някакъв си пощенски раздавач от

Дрезден-Нойщат? Да ми попречи! Или пък дребната госпожа Вилке, само защото искала да купи няколко глави алабаш и малко сол и захар?

Когато изходът на битката бе решен, поставях загиналите, ранените и здравите оловни войници обратно в нюрнбергската дървена кутия между пластове фин талаш, разглобявах величествения рицарски замък и пренасях света на играчките и световната история, с която си играех, обратно в мъничкото ни жилище.

На улица „Кьонигсбрюке“ 48 бе втората къща на детството ми. Ако в този момент, в Мюнхен, и както се казва, вече като възрастен човек затворя очи, още усещам под краката си стъпалата и под дъното на панталоните ръба на стълбите, на които седях, въпреки че са изменили повече от петдесет години и седалището на панталоните ми е много по-различно, отколкото по онова време. Когато си представя препълнената пазарска чанта от кафява кожа, която мъкнех нагоре по стълбите, почва да ми изтръпва първо лявата, а чак след това дясната ръка. Защото до втория етаж носех чантата с лявата ръка, за да не се блъска в стената. После я прехвърлях в дясната, пък с лявата се държах за парапета. И най-накрая изпъшквам с облекчение точно както тогава, когато оставях чантата пред вратата и натисках звънеца.

Паметта и споменът са тайнствени сили. А споменът е по-тайнствената и по-загадъчната от двете. Тъй като паметта има връзка само с главата ни. Колко е 7 по 15? И Паулхен вече се обажда: „105“. Той го е учил. И се е запечатало в главата му. Или пък се е изпарило. Паулхен може въодушевено да извика „115“! Дали знаем такива неща погрешно или правилно, дали сме ги забравили и отново трябва да пресмятаме — мястото и на добрата и на слабата памет е в главата ни. Тук са отделенията за всичко, което сме научили. Те приличат, струва ми се, на чекмеджета в шкаф или скрин. Някой път при изтегляне заяждат. Понякога вътре няма нищо, а друг път намираме не онова, което търсим. А понякога изобщо не се отварят. Тогава и те, и ние правим засечка. Има големи и малки чекмеджета за памет. Шкафът в собствената ми глава например е доста малък. Там чекмеджетата са наполовина пълни, но затова пък донякъде подредени. Когато бях малък, картината беше съвсем друга! Тогава главата ми беше същинска гардеробна.

Спомените не се съхраняват в чекмеджета, нито в мебелите, нито в главата. Те живеят в нас. Обикновено са унесени в дрямка, но са

живи, дишат и от време на време отварят очи. Те се разполагат, живеят и спят навсякъде. В дланите в стъпалата, в носа, в сърцето и в дъното на панталоните. Каквото сме преживели някога, ненадейно се връща след години и десетилетия и се вторачва в нас. И ние разбираме, че то изобщо не си е отивало. Само е спало. А когато споменът се събуди от сън и си разтърка очите, може да се случи да събуди и други спомени. Тогава наставка такава бъркотия, както сутрин в обща спалня.

Особено нещо са най-ранните спомени. Защо си спомням за някои случки, станали с мен, когато не съм имал и три годинки, а нищо не помня от четвъртата или петата година? Как така помня тайния съветник Хенел и грижовните медицински сестри или пък малката градина на частната клиника? Бяха ми оперирали крака. Превързаната рана пареше като огън. А майка ми, въпреки че вече можех да ходя, ме носеше на ръце към къщи. Аз от време на време изплаквах. Тя ме успокояваше. И сега все още усещам колко тежък бях и колко се умориха ръцете ѝ. Болката и страхът имат добра памет.

Но защо тогава си спомням господин Патиц и неговото „Ателие за художествена портретна фотография“ на „Бауцнерщрасе“? Бях облечен в моряшка дрешка с бяла яка от пике, черпи чорапи, които ме дращеха, и обувки с връзки. (Днес малките момиченца носят панталони. Тогава малките момчета носеха роклички!) Стоях до ниска маса с орнаменти, на която имаше шарен платноход. Господин Патиц беше пъхнал артистичната си глава под черното платно на дългоногата снимачна кутия и ми заповядваше да се усмихвам. Тъй като заповедта не помагаше, той извади от джоба си един палячо, размаха го във въздуха и завика страшно доволен: „Ку-ку! Гу-гук! Ку-ку!“ Така господин Патиц ми изглеждаше ужасно глупав, но въпреки това за негово удоволствие и заради майка ми, която стоеше наблизко, се усилих да покажа смутена усмивка. Тогава фотографът художник натисна един гумен балон, започна да брой бавно на глас, затвори касетата и записа поръчката. „Дванадесет снимки, визитен формат“.

И днес още пазя една от тези дванадесет снимки. На обратната ѝ страна е отбелязано с избледняло мастило: „Моят Ерих на 3 години“. Написала го е майка ми в 1902. А когато разглеждам малкото момче с рокличка, кръглото и смутено усмихнато детско лице под равно подрязания бретон и нерешително задържаната на височината на колана пухкава лява ръчичка, и сега ме засърбява под коленете. Краката ми си спомнят за вълнените чорапи от онова време. Защо? Как тъй не са ги забравили? Наистина ли посещението в „Ателието за художествена портретна фотография“ на Алберт Патиц е било толкова важно? Нима е представлявало такова сензационно преживяване за тригодишното момче? Не вярвам и не зная. А самите спомени? Те живеят и умират, без нито те, нито ние да знаем причините за това.

Понякога размишляваме и търсим разгадката на този въпрос. Опитваме се да повдигнем малко завесата и да съзрем причините. Опитват се и учени, и неучи, но най-често си остават с гадаенето и налучкването.

Майка ми и аз също направихме опит веднъж. При едно съседско момче, което ми беше връстник и се казваше Рихард Науман. Беше с една глава по-високо от мен, много мило момче, само че не можеше да ме понася. С това положение в краен случай бих се примирил. Обаче не знаех защо е така. А това ме объркваше.

Майките ни бяха седели една до друга на зелените пейки в градината на Японския павилион край Елба, когато ние сме лежали в детските колички. По-късно клечахме заедно в сандъка на площадката за игра и печяхме пясъчни сладкиши. Ходехме заедно в гимнастическото дружество на Нойцат и Антонцат на улица „Алаун“ и в Четвърто Градско училище. И при всяка възможност той търсеше повод да ми погоди номер.

Замеряше ме с камъни. Подлагаше ми крак. Блъскаше ме в гръб така, че падах. Издебваше ме във входовете, както си вървах по пътя, без нищо да подозирам, удряше ме и побягваше с тържествуващ вик. Затичвах се след него и ако можех да го настигна, нямаше да му е до

смях. Не бях страхлив. Обаче не го разбирах. Защо ме нападаше изневиделица? Защо не ме оставяше на мира? Нали нищо не му бях направил? И дори ми беше симпатичен. Защо се беше захванал с мен?

Един ден майка ми, на която бях разправил всичко, каза:

— Той те дращеше още когато бяхте в детските колички.

— Но защо? — запитах в недоумение. Тя помисли известно време. После отговори:

— Може би защото всички ти се възхищаваха! Старите жени, градинарите и бавачките на деца, които минаваха покрай пейката ни, поглеждаха в бебешките ви колички и намираха, че ти си много по-красив от него. Не можеха да ти се нарадват.

— И ти смяташ, че е почувствувал това? Още като бебе?

— Не думите. Но смисъла. И тона, с който ги казваха.

— И си спомня още за това? Въпреки че изобщо не го е разбирал?

— Може би — отвърна майка ми. — А сега си напиши домашните.

— Вече ги написах — отговорих аз. — Отивам да играя.

И когато излязох от вратата, се спънах в крака на Рихард Науман. Втурнах се подир него, настигнах го и му залепих плесница. Може би беше вярно, че ме е мразел още от времето, когато сме били в детските колички. Може би си спомня за това. Може би изобщо не ме нападаше, както си мислех. А само се защищаваше. Но това не значеше, че ще се оставя да ми туря крак.

[1] Алберт Валенщайн — главнокомандуващ германските императорски войски през 30-годишната война; Холк — фелдмаршал, съратник на Валенщайн. — Б.пр. ↑

ШЕСТА ГЛАВА

УЧИТЕЛ, УЧИТЕЛ И САМО УЧИТЕЛ

Аз си лежах в люлката и растях. Седях в детската количка и растях. Учех се да ходя и растях. Детската количка продадоха. Люлката получи нова задача: въздигната бе в сан кош за пране. Баща ми все още работеше във фабриката за куфари на Липолд. А майка ми все още шиеше медицински колани. Гледах я от детското си креватче, което предвидливо бе снабдено с дървена решетка.

Тя шиеше до късно през нощта. И от пеещия шум на шевната машина аз, естествено, се събуждах. Това в известна степен ми харесваше. На майка ми обаче никак не ѝ харесваше. Защото главната задача на малките деца, според мнението на родителите, се състоеше в това да спят колкото е възможно по-дълго. И тъй като домашният лекар, медицинският съветник д-р Цимерман от улица „Радебергер“, беше на същото мнение, тя остави медицинските колани. Захлупи полирания капак на шевната машина „Сингер“ и реши набързо да даде стаята под наем.

Жилището беше доста малко, но портмонето ни беше още по-малко. Без странични доходи, обясняваше тя на баща ми, не можело. Татко беше, както почти винаги, съгласен. Разместиха и посъбраха мебелите. Опростената стая беше обзаведена. А на пътната врата бе закачена картонена табела, донесена от книжарницата на Винкелер. „Хубава слънчева стая със закуска се дава веднага под наем. Подробности при Кестнер, трети етаж“.

Първият наемател се казваше Франке и беше основен учител. Това, че се наричаше Франке, се оказа не особено важно за по-нататъшния ми жизнен път. Но това, че беше учител, придоби огромно значение за мен. Разбира се, родителите ми не можеха да знаят това още тогава. То беше случайност. Хубавата слънчева стая можеше да бъде наета и от счетоводител. Или от продавачка. Обаче се нанесе учител. А тази случайност, както стана ясно по-късно, беше от голяма полза.

Учителят Франке беше млад, весел мъж. Стаята му харесваше. Закуската му се услаждаше. Той се смееше често. Малкият Ерих го забавляваше. Вечер седеше при нас в кухнята. Разказваше ни за училището си. Поправяше тетрадки. Други млади учители го посещаваха. Ставаше шумно и весело. Баща ми стоеше край топлатата печка и се усмихваше. Майка ми казваше: „Емил подпира печката“. Всички се чувствуваха уютно. А господин Франке заявяваше:

— Никога няма да се преместя от тук.

Но след като беше заявявал това в продължение на няколко години, той все пак ни напусна.

Ожени се и имаше нужда от собствено жилище. Това беше наистина доста основателна причина за напускане. Но въпреки това на всички ни бе тъжно. Той се премести в едно предградие на име Трахенберге и отнесе не само куфарите си, но и закачливия си смях. Понякога идваше с госпожа Франке и смеха си на гости. Чувахме го да се смее, още когато влизаше в къщата. И продължавахме да чуваме смеха му, когато махахме на него и на жена му от прозореца за довиждане.

Когато той предупреди, че ще напуска, майка ми искаше отново да окачи на вратата картонената табела „Хубава слънчева стая се дава под наем“. Обаче той каза, че това е съвсем излишно. Щял своевременно да се погрижи за нов квартирант. И наистина се погрижи. Заместникът беше всъщност заместничка. Учителка по френски от Женева. Тя се смееше много, много по-рядко от него и един ден ѝ се роди дете. Този факт предизвика известно вълнение. И ядове, и огорчения освен това. Но мястото на тази случка не е тук.

Мадмоазел Т., учителката по френски, се премести скоро след това с малкото си момче. Майка ми отиде в Трахенберге и разказа на господин Франке, че хубавата ни слънчева стая пак е празна. Тогава той се засмя и обеща този път да внимава повече. И тъй, той ни изпрати като следващ наемател не заместничка, а заместник. Учител? Разбира се, учител! Колега от неговото училище на улица Шанцен. Много висок, много рус, много млад мъж, който се казваше Паул Шуриг и все още живееше у нас, когато аз станах абитуриент. Той се премести заедно със семейството ни. Дълго заемаше дори две стаи от

тристайното ни жилище, така че за тримата Кестнерови не оставаше много място. Обаче на мен ми беше разрешено да чета, пиша и да свиря упражненията си по пиано във всекидневната му, когато го нямаше вкъщи.

С течение на времето той стана за мен нещо като чичо. С него направих първото си по-голямо пътешествие. През първата си училищна ваканция. До родното му село Фалкенхайм при Вурцен край Лайпциг. Там родителите му имаха галантериен магазин и най-прекрасната овощна градина, която бях виждал дотогава. Разрешиха ми да се катеря по стълбите и да бера заедно с тях. Всякакви там златни пармени, превъзходни боскопски, вкусни луизиграфенщайнери, ренети и още много от най-хубавите сортове ябълки и круши с различни названия.

Беше есенна ваканция и ходехме в гората да берем гъби, докато ни заболяваше кръста. Направихме екскурзия до Шилда, откъдето произхождат, както е известно, жителите на град Шилда, отдавна станали пословични като плиткоумни глупаци. А в таванската стая изплаках първите си сълзи на тъга по родния дом. Тук написах първата пощенска картичка през живота си, в която утешавах мама. Да не се страхува никак за мен. Защото във Фалкенхайм няма трамваи, само от време на време минава по някоя каруца с тор, а от нея все пак умея да се пазя.

И тъй, учителят Паул Шуриг ми стана с течение на годините нещо като чичо. И без малко да ми стане нещо като братовчед! Защото без малко щеше да се ожени за братовчедка ми Дора. Тя много желаше това. И той много го желаше. Но бащата на Дора никак не го желаше. Бащата на Дора беше именно някогашният търговец на зайци Франц Августин — смяташе за абсолютни нищожества основните учители и разните му там „голтаци“.

Когато по време на голямата конна изложба в Райк под изобилието от златни и сребърни медали нашият наемател се представи на тъста, когото си бе харесал, с думите: „Казвам се Шуриг!“, вуйчо ми бутна кафявото бомбе към тила си, измери от глава до пети високия рус и красив кандидат за женитба и изрече паметни думи:

— Ако ще да бъдете и сам господ бог!

После обърна гръб и на него, и на нас и се упъти към наредените си коне.

С това сватовството се провали. Срецу вуйчо ми Франц нямаше лек. И понеже той подозираше, че майка ми не е съвсем безучастна в проекта за женитба, тя трябваше занапред да изслушва от него какви ли не неща. Вуйчо Франц беше деспот, тиранин, конски Наполеон. А всъщност бе прекрасен човек. Не беше негова вината, че никой не смееше да му противоречи. Може би той щеше да бъде много щастлив, ако някой му беше казал поне веднъж истината в очите! Може би цял живот чакаше това! Но никой е му достави това удоволствие. Той крещеше, а другите трепереха. Те трепереха и тогава, когато той се шегуваше. Трепереха даже когато пееше с пълен глас под коледната елха „Тиха нощ, свята нощ!“

Той се наслаждаваше на всичко това и после съжаляваше. Повтарям, в случай че сте пропуснали да го прочетете: не беше негова вината, че никой не му възразяваше. И с тези думи оставям вуйчо ми Франц и се обръщам отново към същинския предмет на шестата глава: учителите. С вуйчо Франц ще се срещнем още веднъж. И ще се спрем на него малко по-подробно. На него не му подхожда да бъде второстепенна фигура. По това прилича на други велики мъже. Например на Бисмарк, основателя на германската империя.

Когато Бисмарк свикал международна конференция и поискал да седне на масата за преговори заедно с останалите държавни мъже, всички участници се изплашили. Тъй като масата, макар и много голяма, била кръгла! А на кръгла маса и при най-добро желание не е възможно да се подредят местата по ранг! Но Бисмарк се усмихнал, седнал и казал:

— Където седя аз, там винаги е почетното място.

Това би могъл да каже и вуйчо ми Франц. Той не би се смутил дори ако до масата имаше само един-единствен стол. Моят вуйчо

винаги би си намерил място.

И тъй, аз израснах сред учители. Не се запознах с тях едва в училище. Имах ги вкъщи. Виждах сините ученически тетрадки и червеното мастило за поправки, дълго преди сам да можех да пиша и да правя грешки. Сини планини от тетрадки по диктовка, по смятане и съчинение. А преди Архангеловден и Великден кафяви планини от ученически бележници. И винаги и навсякъде читанки, учебници, учителски списания, списания по педагогика, психология, родинознание и история на Саксония. Когато господин Шуриг не беше вкъщи, аз се промъквах в стаята му, седях на зеления диван и уплашен и същевременно заплепен съзерцавах пейзажа от напечатана и изписана хартия. Непосредствено пред мен, толкова близо, че можех да го докосна, се простираше непознат континент, но аз още не бях го открил и когато хората ме питаха, както обичат да правят с децата:

— Какъв искаш да станеш като пораснеш? — отговарях със страстна убеденост:

— Учител!

Още не можех да чета и да пиша, а вече исках да стана учител. Нищо друго! Но това беше заблуда. Да, това беше най-голямата грешка в живота ми. И тя се изясни едва когато беше вече почти късно. Когато, седемнадесетгодишен, застанах пред един клас ученици и трябваше да водя урока, тъй като по-възрастните курсисти от семинарията бяха на фронта. Професорите, които присъствуваха като педагогически наблюдатели, не забелязаха нищо: те не разбираха, че самият аз в този час най-последно проумявах грешката си и че сърцето ми замря. Обаче децата, насядали по чиновете, го почувствуваха заедно с мен. Те ме гледаха учудено. Отговаряха прилежно. Вдигаха ръка. Ставаха. Сядаха. Всичко вървеше като по вода. Професорите кимаха благосклонно. И въпреки това всичко беше в основата си погрешно. И децата го разбираха. „Младокът на катедрата“, мислеха си те, „не е учител и никога няма да стане истински учител“. И имаха право.

Не бях учител, а учащ се. Не исках да преподавам, а да уча. Исках да стана учител, за да мога да остана колкото е възможно по-дълго ученик. Исках да поглъщам все нови и нови знания, а съвсем не да преподавам стари, винаги стари. Бях гладен, а не фурнаджия, готов

да раздава хляб. Бях жаден, а не питеепродавец. Нетърпелив и неспокоен, от мен нямаше да излезе бъдещ възпитател. Защото учителите и възпитателите трябва да са спокойни и търпеливи. Те не бива да мислят за себе си, а за децата. И не бива да смесват търпението със стремежа към удобство. Учители, привърженици на удобството, има достатъчно. Истински призвани, родени учители се срещат почти толкова рядко, колкото герои и светци.

Преди няколко години разговарях с един професор от университета в Базел, прочут учен и специалист. Беше отскоро в пенсия и аз го попитах какво прави сега. Очите му засияха от блаженство и той възкликна:

— Уча се! Най-после имам време за това!

Седемдесетгодишният старец седеше ден след ден в аудиториите и учеше нови неща. Би могъл да бъде баща на доцентите, които слушаше и дядо на студентите, сред които седеше. Беше член на много академии. Името му се произнасяше с уважение в цял свят. През целия си живот бе преподавал каквото знаеше. Сега най-после можеше да научи онова, което не знаеше. Беше на седмото небе. Другите може да му се присмиват и да го смятат за чудак — аз го разбирах, като че беше мой по-голям брат.

Разбирах стария господин, както преди тридесет години ме разбра майка ми, когато още в униформа застанах пред нея и потиснат, съзнавайки вината си, казах:

— Не мога да стана учител!

Тя беше обикновена жена и прекрасна майка. Наближаваше петдесетте години, беше работила непосилно и пестила цял живот, за да мога аз да стана учител. Сега бе настъпило това време. Оставаше ми само един изпит, който подир няколко седмици можех без усилие да взема блестящо. Тогава тя най-после щеше да си отдъхне. Тогава можеше да отпусне ръце. Аз бях в състояние да се грижа вече сам за себе си. Но ето че в този момент заявявах: „Не мога да стана учител!“.

Бяхме в голямата стая. Тоест, в едната от двете стаи, които заемаше учителят Шуриг. Паул Шуриг седеше на зеления диван и мълчеше.

Баща ми се беше облегал мълчаливо на кахлената печка. Майка ми стоеше под лампата със зеления копринен абажур и ресни от мъниста, когато ме запита:

— А какво смяташ да правиш?

— Да положа зрелостен изпит в гимназията и после да следвам — казах аз.

Майка ми помисли един миг, след това се усмихна, кимна и каза:

— Добре, момчето ми! Следвай!

Но ето че тук отново сложих прът в колелото на времето. В спиците на бъдещето. Отново изпреварих календара и отново би трябвало да напиша: „Мястото на това не е тук!“.

Обаче би било погрешно. Някоя случка, която сме преживели като деца, се осмисля едва след дълги години. А много от онова, което ни се случва по-късно, би останало неразбираемо без спомените от детството. Нашите години и десетилетия се преплитат както пръстите на склучени ръце. Всичко е свързано едно с друго.

Опитът да се разкаже историята на едно детство се превръща в танцово шествие. Подскачаш напред и назад, напред и назад. И читателите, горките, трябва също да подскачат заедно с мене. Не мога другояче. Малките отклонения са неизбежни. Така. А сега отново ще скочим две крачки назад. Ще се върнем в онова време, когато още не ходех на училище и въпреки това вече исках да стана учител.

В онези времена, ако едно будно момче не беше син на лекар, адвокат, свещеник, офицер, търговец или директор на фабрика, а на прост занаятчия, работник или служител, родителите му не го пращаха в гимназия или в средно реално училище, после в университет, защото това беше много скъпо. Пращаха го в семинар за учители. Това беше значително по-евтино. До конфирмацията си посещаваше основно училище и чак след това се явяваше на приеман изпит. Ако пропаднеш, ставаше служител или счетоводител като баща си. Ако издържеше изпита, шест години по-късно ставаше помощник-учител, получаваше заплата, можеше да започне да подпомага родителите си и имаше „пожизнена служба с право на пенсия“.

Леля Марта, най-младата сестра на майка ми и моя най-любима леля, също поддържаше тази идея. Тя се беше омъжила за Рихтер, майстор във фабриката за пури с две дъщери от първия му брак, родила бе и свое дете, имаше малка градинка вън от града с шест кокошки и беше весела и жизнерадостна жена. Винаги имаше грижи и

никога не униваше. Две от трите ѝ дъщери починаха наскоро след Първата световна война от петнист тиф поради недохранване. Въпреки че имахме толкова много месари в рода! Умряха едната от заварените и собствената ѝ дъщеря, русата Хелене. Но ето че пак бързам с две крачки.

И тъй леля Марта заяви:

— Нека Ерих стане учител. Учителите са добре. Сами виждате. Та погледнете квартирантите си — Франке и Шуриг. И Тишендорфови!

Тишендорфови бяха приятели на Паул Шуриг и също учители като него. Често идваха у дома на гости. Сядаха при нас в кухнята. Или в предната стая, наведени над географски карти, обсъждаха заедно плановете за лятната си ваканция. За четири седмици в годината те се превръщаха в смели алпинисти. С туристически обувки с шипове, пикели, скоби за катерене, рула от въжета, превързочни материали и по-големи от човешки ръст раници, те заминаваха всяка година за Алпите, изкачваха Мон-Сени, Монте Роза, Мармоладите или Вилден Кайзер. Изпращаха до улица „Кьонигсбрюке“ великолепни цветни картички-изгледи. А когато в края на ваканцията се завръщаха, изглеждаха като светлокоси негри. С тъмнокафяв загар, пращящи от здраве, самоуверени, гладни като вълци. Дъските на пода се огъваха под подкованите им обувки. Масата се огъваше под чиниите със салам, плодове и сирене. А когато разказваха за катеренията си по планинските хребети, през скални цепнатини и над пукнатини в глетчерите, отчаяно се надлъгваха.

— Освен това — добавяше леля Марта, — имат коледна, великденска и картофена ваканция. През останалото време водят по няколко часа занятия, все едно и също и все за една и съща възраст, поправят тридесетина тетрадки с червено мастило, отиват с класа си в зоологическата градина, разказват на децата, че жирафите имат дълги шици, получават си на първо число заплатата и спокойно си чакат пенсията.

То се знае, учителската професия не е толкова лека и приятна. И в онези времена не беше чак толкова весела. Но леля ми Марта не беше единствената, която мислеше така. Мнозина бяха на същото мнение. Между тях и някои учители. Не всеки беше Песталоци.

И тъй, аз исках да стана учител. Не само от глад за знания. Имах си изобщо добър апетит. И когато вечер помагах на майка си да слага

масата за господин Шуриг, когато, пазейки равновесие, носех чинията с три пържени яйца на очи върху салам и шунка в стаята към улицата, си мислех: „Не им е зле на учителите!“.

А русият великан Шуриг изобщо не забелязваше с какво голямо удоволствие бих заменил вечерята си с неговата.

СЕДМА ГЛАВА

ГИМНАСТИЧЕСКИ УРЕДИ И КНИЖНИ ФУНИИ СЪС СЛАДКИШИ

Напредваме и аз, и книгата ми. Вече съм се появил на бял свят. И това е главното. Вече съм фотографиран, пренесъл съм се с родителите си в друго жилище и оттогава съм заобиколен от учители. Още не ходя на училище. Учителите са у дома. Но не са домашни учители. Те не ми преподават таблицата за умножение, нито дори броенето до десет. Аз им подавам предварително затоплените чинии с цвърчащи яйца на очи в гостната ми стая, която съвсем не е наша, а тяхна гостна стая. „Когато порасна“, мислех си, „ще стана учител. Тогава ще прочета всички книги и ще изям всичките яйца на очи в света!“

Една година преди да тръгна на училище, едва навършил шест години, станах най-младия член на гимнастическото дружество на „Нойщат и Антонщат“. Дълго не оставях майка си на мира. Тя беше категорично против. Бил съм още малък. Но аз я измъчвах, врънках я, хленчех и се въртях все около нея.

— Почакай докато станеш на седем години — отговаряше всеки път тя.

И един ден се озовахме в по-малкия от двата гимнастически салона, пред господин Захариас. Момчетата от гимнастическия отбор тъкмо правеха свободни упражнения. Той попита:

— А на колко години е момчето?

— На шест — отговори тя.

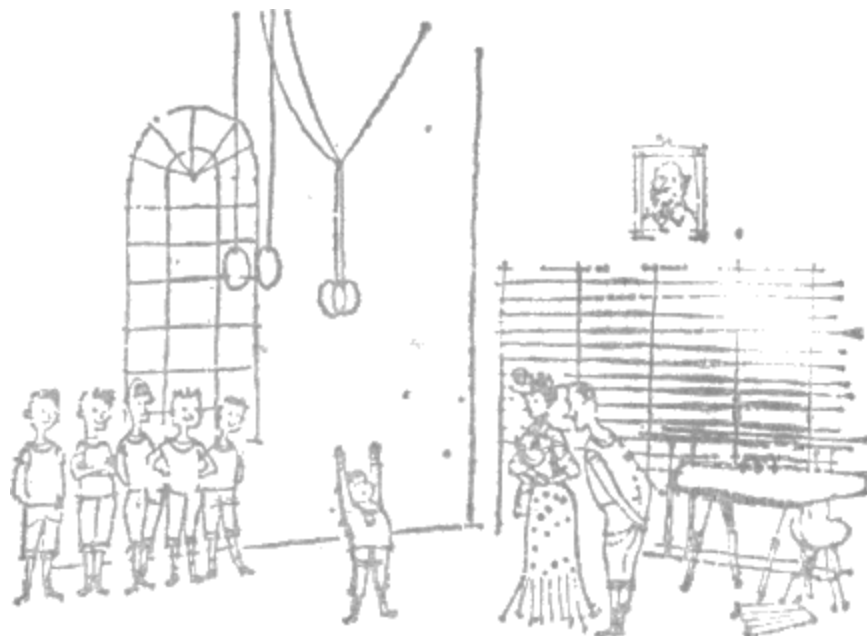
И той каза:

— Трябва да почакаш, докато станеш на седем години.

Тогава аз свих, както се полага, ръцете си в юмрук пред гърдите, заех разкрячен строеж и му изпълних едно солово гимнастическо упражнение. Той се засмя. Момчетата от редицата също се разсмяха.

Залата есна от весел смях. А господин Захариас рече на слисаната ми майка:

— Е добре, купете му гуменки! В сряда в три часа е първото занимание!

Бях много щастлив. Отидохме в най-близкия магазин за обувки. Вечерта исках да си легна с гуменките. В сряда бях един час по-рано в салона. А какъв, мислите, беше господин Захариас по професия? Учител, разбира се. Завършил учителския семинар. Когато постъпих курсист, станах негов ученик. А той, неведнъж се смееше, когато си спомняше за първата ни среща.

Бях запален гимнастик, изпълнявах доста добре упражненията. С железни гири, с дървени бухалки, на върлина, на халки, на успоредка, на ниска висилка, на кон, на коза и най-последно на голямата висилка. Висилката стана любимият ми уред. Но това бе много по-късно. Наслаждавах се на движенията с размах, на прехвърлянията над висилката, на задържането върху ръце, на клековете, на разтвореното положение на краката, на въртенето, на страничните премятания и на изхвърлянето от коленен вис, на летежа с пълен замах във въздуха с навеждане на тялото напред към краката, след това приземяване прав върху дъшека. Прекрасно е, когато в ритмичното люлеене тялото става все по-леко и по-леко, докато започне да ти се струва, че почти не тежи

и опряно еластично само на ръцете, танцува в елегантни, сложни извивки около якия железен лост!

Станах доста добър гимнастик. Завладях публиката по време на показните игри. Винаги първи демонстрирах упражнението. Но много добър гимнастик не станах. Защото се страхувах. И зная от какво. Веднъж видях как един друг на голямата висилка при изпълнение на „слънце“ с пълен замах загуби опора и полетя от лоста надолу с главата. Другарите, които стояха готови за помощ, не можаха да го подхванат. Откараха го в болница. Оттогава пътищата ни със „слънцето“ на голямата висилка се разделиха завинаги. Това си беше всъщност истинско излагане, а кой обича да се посрамва? Обаче нищо не помагаше. Не можех да се освободя от страха. А все пак мъничко повече предпочитах срама пред спукването на черепа. Имах ли право? Имах.

Исках да играя гимнастика и играех, защото ми доставяше удоволствие. Не желяех да ставам герой. И не станах. Нито фалшив, нито истински. Знаете ли каква е разликата? Фалшивите герои не се страхуват, защото им липсва въображение. Те са глупави и нямат нерви. Истинските герои се страхуват и преодоляват страха. Неведнъж в живота си съм се страхувал и бог ми е свидетел, че не всеки път съм надвивал страха си. Иначе сега щях да бъда може би истински герой, и то сигурно мъртъв.

Не искам, разбира се, да се представям и за по-лош, отколкото съм. Понякога се показвах юначага и това съвсем не беше толкова просто. Но попрището на герой като основна професия не е за мен.

Играех гимнастика, защото мускулите ми, краката и ръцете ми, гърдният ми кош искаха да играят и да се развиват. Тялото ми искаше да се развива, както и умът. Те нетърпеливо се стремяха да растат едновременно и заедно, да станат гъвкави, еднакво големи и силни, като здрави близнаци. Съжалявах всички деца, които с удоволствие учеха, а не обичаха да играят гимнастика. Съжалявах всички деца, които обичаха да играят гимнастика, но не обичаха да учат. А имаше и такива, които нито искаха да учат, нито да играят гимнастика! Тях най-много съжалявах. Исках горещо и едното, и другото. И вече очаквах с радост деня, в който трябваше да тръгна на училище. Този ден дойде и аз се облях в сълзи.

Четвъртото градско училище на „Тикщрасе“ недалеч от Елба беше внушителна мрачна сграда с отделен вход за момичетата и за момчетата. По онова време всички училища изглеждаха мрачни, тъмночервени или черносиви, неприветливи и отблъскващи. Навярно бяха строени от същите архитекти, които бяха строили и казармите. Училищата приличаха на детски казарми. Защо строителите не бяха измислили по-весели училища, не зная. Може би фасадите, стълбите и коридорите трябваше да ни внушават същия респект, както бамбуковата пръчка от катедрата. Изглежда искаха чрез страх да възпитават децата още от малки в покорни граждани. Чрез страх и сплашване, а това беше, разбира се, съвсем погрешно.

Училището не ме уплаши. Не бях виждал весели училища. Навярно такива трябваше да бъдат. А добродушният дебел учител Бремзер, който поздрави с добре дошли майките, бащите и бъдещите първокласници, още по-малко бе в състояние да ме уплаши. От къщи знаех, че учителите също могат да се смеят, че ядат пържени яйца на очи, че мечтаят за голямата ваканция, а следобед си подремват. Нямахше причини да треперя.

Господин Бремзер ни накара да насядаме на чиновете по височина и си записа имената ни. Родителите стояха, скупчени един до друг, покрай стените и на коридорите, кимаха окуражително на синовете си и пазеха кесиите със сладкиши. Това беше главната им задача. Държаха в ръце малки, средно големи и огромни фунии със

сладкиши, сравнявах ги по големина и в зависимост от това завиждаха или се гордееха. Трябваше да видите моята фуния! Тя беше пъстра като сто картинки с изгледи, тежка като кофа с въглища и стигаше до върха на носа ми! Седях доволен на мястото си, намигах на мама и се чувствах като царя на кесииите със сладкиши. Няколко момчета се разплакаха сърцераздирателно и изтичаха при развълнуваните си майки.

Но това скоро премина. Господин Бремзер ни освободи и тогава родителите и децата с кесииите, бърбейки оживено, закрачиха към къщи. Аз носех фунията пред себе си като прът на знаме. От време на време изпъшквах и я оставях на паважа. Тогава мама ми помагаше. Потяхме се като носачи на мебели. И сладкият товар си остава товар.

Тъй минахме с обединени сили по улица „Гласиз“, по улица „Бауцен“, през площада „Алберт“ и се озовахме на улица „Кьонигсбрюке“. От „Луизенцрасе“ нататък вече не изпусках кесията от ръцете си. Беше триумфално шествие. Минувачи и съседни се чудеха. Децата се спираха и се затичваха подир нас. Наобикаляха ни като пчели, надушили мед.

— А сега при госпожица Хауболд! — казах аз иззад кесията си.

Госпожица Хауболд държеше филиала на известната в града бояджийница „Меркш“, който се намираще в нашата къща и аз прекарвах немалко часове в тихия ѝ, чист магазин. Там миришеше на прано бельо, на химически почистени ръкавици-гласе и на колосани блузи. Госпожица Хауболд беше стара мома и ние много я обичахме. Исках да ми се полюбува. Тя повече от всички други заслужаваше да се наслади на прекрасната гледка. Това се разбираше от само себе си.

Майка ми отвори вратата. Вдигнал пред лицето си фунията с копринената панделка, аз се заизкачвах нагоре по стълбите към магазина. Тъй като от панделката и от кесията нищо не можех да видя, спънах се и върхът на кесията се прекърши. Вцепених се като стълб. Като стълб, вкопчил се във фуния с бонбони. Върху високите ми обувки нещо започна да се сипе, търкаля и шуми. Вдигнах кесията, колкото може по-високо. Това не беше трудно, защото тя все повече олекваше. Накрая държах в ръцете си само един пъстър пресечен конус от картон, изпуснах го и погледнах надолу. Стоях до глезените в бонбони, шоколад, фурми, великденски зайчета, смокини, портокали, сладки, вафли и златни майски бръмбари. Децата крещяха. Майка ми

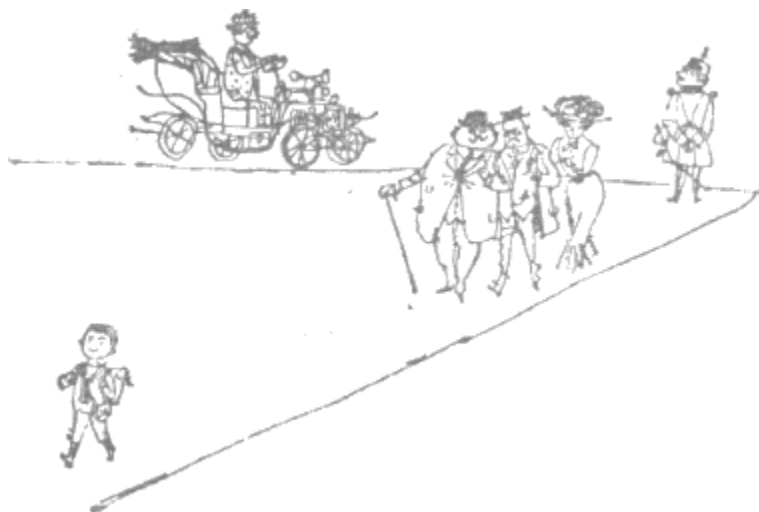
закри лицето си с ръце, госпожица Хауболд се държеше здраво за тезгяха. Какво изобилие! И аз стоях в средата.

Заради шоколад също може да се плаче. Дори когато си е твой собствен. Натъпкахме оцелелите след корабкрушението сладкиши в хубавата, нова кафява ученическа чанта и тръгнахме, олюлявайки се, през магазина и задната врата на стълбището, нагоре към къщи. Сълзи помрачиха детския небосклон. Съдържанието на кесията бе залепнало вътре в чантата. От два подаръка беше станал един. Кесията беше купила и напълнила майка ми. А ученическата чанта бе направил баща ми. Вечерта, като се върна, той я изми. После взе острия си като бръснач седларски нож и ми скрои торбичка. От същата здрава кожа, от която беше направена ученическата чанта. Торбичка с дълъг ремък, който можеше по желание да се скъсява. За носене през рамо. За закуска. За училище.

Пътят до училище беше нещо по-трудно и от самото училище. Тъй като в класната стая имаше само един възрастен човек, учителя Бремзер. На него бе разрешено да влиза там, защото бе необходим. Та без него нямаше изобщо да научим буквите и числата, азбуката и таблицата за умножение. Но да те хване майка ти за ръка и да те води до училищния вход, това беше извънредно досадно. Все пак на седем години не бях вече малко дете! Или някой би се осмелил да твърди обратното? Госпожа Кестнер се осмеляваше. Тя беше храбра жена. Обаче прояви тази смелост само в продължение на осем дни. Тъй като беше разумна майка, отстъпи. И сутрин, въоръжен с ученическа чанта и торбичка за закуска, от главата до петите мъж, аз крачех сам и горд по „Тикщрасе“ и на обяд обратно към къщи. Бях победил, ура!

Много години по-късно мама ми разказваше какво в действителност е ставало тогава. Тя чакала, докато изляза от къщи. После си слагала бързо шапката и изтичвала тайно подире ми. Ужасно се страхувала да не ми се случи нещо по пътя, но не искала да пречи на стремежа ми към самостоятелност. Така ѝ хрумнало да ме придружава по пътя за училище, без аз да знам. Когато се бояла, че може да се извърна, мушвала се бързо в някой вход или се затуляла зад колона за афиши. Криела се зад високи дебели хора, които вървели по същия път, надничала иззад гърбовете им и не ме изпускала от очи. Площад „Алберт“ с трамваите и товарните камиони ѝ причинявали най-голямо безпокойство. Напълно се успокоявала едва когато от ъгъла

на „Курфюрстенщрасе“ ме вижда да изчезвам в училище. Тогава си поемала дъх, оправяла си шапката и тръгвала към къщи — този път съвсем благовъзпитано и без индиански похвати. След няколко дни се отказала от сутрешните си маневри. Изчезнал страхът ѝ, че мога да бъда непредпазлив.

Но ѝ остана друга, не по-малка грижа: рано и навреме да ме измъкне сутрин от леглото. Това не беше лека задача, особено през зимата, когато навън беше още тъмно. Тя си бе измислила мелодия за събуждане. Пееше: „Ееерих, стиига сън — чуй, долита школен звън!“. И го пееше толкова дълго, докато аз най-сетне се предавах като търках очи и мърморех. Когато затворя очи, още чувам отпърво веселия, а после все по-заплашителен припев. Впрочем песничката с нищо не помогна. И днес още с мъка ставам сутрин от леглото.

В момента разсъждавам, какво бих си помислил, ако рано сутрин се разхождам из града и изведнъж иззад някоя колона за афиши пред мен изскочи хубава млада жена! И ако от любопитство я последвам и видя как тя, ту забавяйки крачка, ту избързвайки, се тули зад дебелите минувачи, отскача във входовете и наднича иззад улични ъгли! А какво щях да си помисля, ако забележех, че преследва малко момче, което, поглеждайки прилежно вляво и вдясно, пресича улици и площади? Дали щях да си кажа: „Побъркана ли е горката?“ или „На някаква трагедия ли съм свидетел?“, или „Тук може би снимат филм?“

Не, веднага щях да се сетя. Но дали се случват и днес подобни неща? Представа нямам. Защото не съм ранобудник.

В самото училище нямаше трудности. Освен една-единствена. Бях непростимо невнимателен. Струваше ми се, че всичко върви много бавно. Отегчавах се. Затова завързвах със съседите от страни, пред и зад мен забавни разговори. Както лесно може да се досетите, младите мъже на седемгодишна възраст имат какво да си кажат един на друг. На господин Бремзер, колкото и добродушен да беше, моето желание да бърборя пречеше извънредно много. Опитът му да направи от тридесетина малки дрезденски момчета полезни грамотни хора страдеше чувствително от това, че една трета от класа водеше извънслужебни разговори, а аз бях подстрекателят. Един ден търпението му се изчерпа и той заяви, че ако не се поправа, ще напише писмо до родителите ми.

Когато се върнах на обяд вкъщи, съобщих интересната новина.

— Ако това най-сетне не се промени — казах още в коридора, докато свалях чантата от гърба си — той ще напише писмо. Търпението му се изчерпа.

Мама се ужаси от това съобщение и от невъзмутимостта, с която го предадох. Тя страстно апелираше към моята съвест. Обещах ѝ да се поправа. Не можех да гарантирам, че отведнъж и завинаги ще стана внимателен, но дадох дума, че ще се старая да не преча за в бъдеще на другите ученици. Това беше честно условие.

На другия ден майка ми отишла тайно при господин Бремзер. След като му разказала всичко, той се засмял.

— Не може да бъде! — извикал. — Забавно момче! Всеки друг би изчакал, докато родителите получат писмото!

— Моят Ерих не крие нищо от мен — отговорила гордо госпожа Кестнер. Господин Бремзер поклатил глава и казал само:

— Така, така! — А после попитал: — Знае ли вече какъв иска да стане като порасне?

— О, да — отвърнала тя. — Учител!

Тогава той кимнал и казал:

— Бива го за това.

За разговора в учителската стая тогава нищо не узнах. Сдържах обещанието си. Не пречех вече на занятията. Опитвах се дори да бъда колкото е възможно по-внимателен, въпреки че в това отношение не бях дал обвързващи обещания. Идва ми на ум, че и днес още постъпвам така. Предпочитам да обещавам по-малко, отколкото повече.

А да изпълня повече, отколкото съм обещал. Майка ми имаше навик да казва: „Всеки човек си е глупав посвоему.“

Когато едно дете се научи да чете и обича да чете, открива и завладява втори свят, царството на буквите. Страната на четенето е тайнствен, безкраен континент. От печатарско мастило възникват предмети, хора, духове и богове, които човек иначе не би могъл да види. Който не знае още да чете, вижда само онова, което лежи или стърчи непосредствено пред носа му: баща си, звънчето на вратата, човека, който пали фенерите, велосипеда, букета с цветя и може би камбанарията на църквата от прозореца. Който знае да чете, седи над някоя книга и пред погледа му изведнъж се появява Килиманджаро или Карл Велики, или Хъкълбери Фин в храстите, или Зевс във вид на бик с красивата Европа, яздеща на гърба му. Който знае да чете, има втори чифт очи и само трябва да внимава, да не си разваля при това първия чифт.

Аз четях, четях и четях. Нито една буква не можеше да се скрие от мен. Четях книги и тетрадки, плакати, табели на фирми, табели с имена, проспекти, упътвания и надгробни надписи, календари на дружеството за защита на животните, листове за меню, готварската книга на майка ми, поздравителни картички-изгледи, учителските списания на Паул Шуриг, „Живописни пейзажи от Саксония“ и мокрите късчета вестници, в които носех вкъщи по три глави марули.

Четях, както дишах. Като че ли иначе щях да се задуша. Това се превърна в почти опасна страст. Четях, което разбирах и което не разбирах:

— Това не е за теб — казваше майка ми, — няма да го разбереш.

Четях го въпреки това. И си мислех: „А възрастните разбират ли всичко, което четат?“. Днес аз самият съм възрастен и мога да отговоря нещо на въпроса: възрастните също не разбират всичко. Ако пък четяха само онова, което разбираха, печатарите и словослагателите в печатницата щяха да имат съкратено работно време.

ОСМА ГЛАВА

ПРИБЛИЗИТЕЛНИЯТ ДНЕВЕН РЕЖИМ НА ЕДНО ПРИБЛИЗИТЕЛНО СЕДЕМГОДИШНО МОМЧЕ

Преди петдесет години денят също имаше само двадесет и четири часа, а през десет от тях трябваше да спя. Останалото време ми беше запълнено като служебното разпределение на деня на генерален директор. Тичах до „Тикщрасе“ и учех. Ходех на улица „Алаун“ и играех гимнастика. Седях в кухнята и си пишех домашните работи, като същевременно внимавах да не изкипят картофите. На обяд се хранех с майка си, вечер с двамата родители и трябваше да се науча да държа вилицата с лявата, а ножа с дясната ръка. Това ми създаваше известно затруднение, тъй като бях и съм левак. Правех ежедневни покупки и трябваше да чакам дълго, докато ми дойде реда, защото бях малък и не пререждах. Придружавах мама в града и трябваше да се спирам с нея пред много витрини, в които изложените стоки никак не ме интересуваха. Играех с Фритц Фьорстер и с Ерна Гросхениг в някой заден двор. Играех с тях и с Густав Кислинг на стражари и апаша или на трапери и индианци в околнината на учебния плац „Хелер“ между борове, пясък и пирен. На площад „Бишоф“ подпомагах Кьонигсбрюкската банда срещу страшната Хехтска банда — същинска орда налитащи на бой хлапаци от улица Хехт. И четях. Четях. И пак четях.

Възрастните не биха успели да свършат толкова много работи. Ето, докато пиша книга, не намирам време да чета. Опитам ли се въпреки това, не ми стига времето за сън. Ако ли пък си отспя, закъснявам за срещата в хотел „Четиригодишни времена“. Така се разбърква останалия план за деня. Налага се секретарката да ме чака половин час, докато най-после пристигна в любимото си кафене, за да й продиктувам неотложни писма. А когато съм свършил това, или поне

половината, закъснявам за кино. Или изобщо не отивам. Времето и аз вече не се спогаждаме. То е станало прекалено малко, скъсило се е като завивка, която се е свила при прането.

Децата успяват да свършат много повече неща. И съвсем покрай другото успяват да порастат. Някои се източват нависоко като аспержи. Наистина аз не правех това. Постиженията ми в ученето, четенето, гимнастиката, пазаруването и беленето на картофи далече надхвърляха способностите ми да раста. Когато за последен път стоях до летвата за измерване, санитарният фелдфебел каза на санитарния ефрейтор, който вписа ръста ми във военния ми билет: „1.68 м!“. Този факт едва ли заслужава да се споменава. Но Цезар, Наполеон и Гьоте също са били дребни на ръст. А Адолф Менцел, големият живописец и график, бил още по-нисък! Когато седял, хората смятали, че стои прав. А когато ставал, мислели, че се настанява на стола. Сред великите мъже има мнозина ниски хора, човек не бива да се отчайва.

Много обичах да ходя на училище и през цялото време, докато бях ученик, не съм отсъствувал нито един ден. Това беше нещо като рекордно постижение. Сутрин излизах с ученическата чанта, независимо дали бях здрав, или силно прегракнал, дали ме боляха сливиците, или зъбите, дали имах болки в корема, или цирей на седалището. Исках да уча и да не пропусна нито ден. По-сериозните болести отлагах за ваканциите. Един-единствен път щях почти да капитулирам. Причината за това беше нещастен случай, а той стана ето как:

Една събота бях ходил в гимнастическото дружество, на връщане бях купил от дребничката госпожа Щамниц букет цветя за неделя и когато влязох в коридора, чух как няколко етажа по-високо някой търкаше стълбите с четка. Понеже знаех, че според вътрешния правилник на кооперацията беше ред на майка ми да чисти, заскачах нагоре през три стъпала наведнъж, извиках високо и радостно: „Мамо!“, подхлъзнах се и паднах, още докато виках, с отворена уста, върху брадичката си. Стъпалата бяха от гранит. А моят език не.

Беше ужасна история. Прехапал бях върха на езика си. Отначало медицинският съветник Цимерман, приветливият домашен лекар с козя брадичка и засукани встрани мустаци, не можеше да каже нищо повече, тъй като езикът беше много надебелял и изпълваше устната кухня като кнедла. Но ужасно боляща и съвсем не вкусна кнедла!

— Вероятно — каза доктор Цимерман — ще трябва да се зашият раните, тъй като езикът е мускул, необходим за говорене, ядене и пиене.

Да се зашие езикът! Родителите ми и аз едва не паднахме в несвяст. А и доктор Цимерман не се чувствуваше по-добре. Той ме познаваше, откакто бях дошъл на този свят и по-скоро би позволил да закърпят с игла и конец собствения му език, отколкото моя. Засега той предписа почивка на легло и чай от лайка. Прекарахме мъчителна нощ. Едва десет капки чай успяха да се поберат в устата ми. Не можех да преглъщам. За сън и дума не ставаше. И в неделя положението не се промени.

Но в понеделник сутринта, против волята на родителите си и на лекаря, тръгнах с подкосяващи се колене към училище! Никой не би могъл да ме спре. Майка ми тичаше, загрижена и измъчена до мен, разказа на учителя, какво се е случило, помоли го да ме наблюдава и след като хвърли последен поглед върху подутото ми лице, напусна слисания клас.

Лечението продължи шест седмици. Три седмици изкарах на мляко, което с усилие смучех през една стъклена тръбичка. И още три седмици се хранех с мляко и надробен сухар. През голямото междучасие седях сам в класната стая, изкривявах лице докато преглъщах и се вслушвах в шума и смеха, които нахлуваха от училищния двор. През време на занятията бях ням. Понякога, ако никой друг не знаеше отговора, аз го написвах на една бележка и го занасях на катедрата.

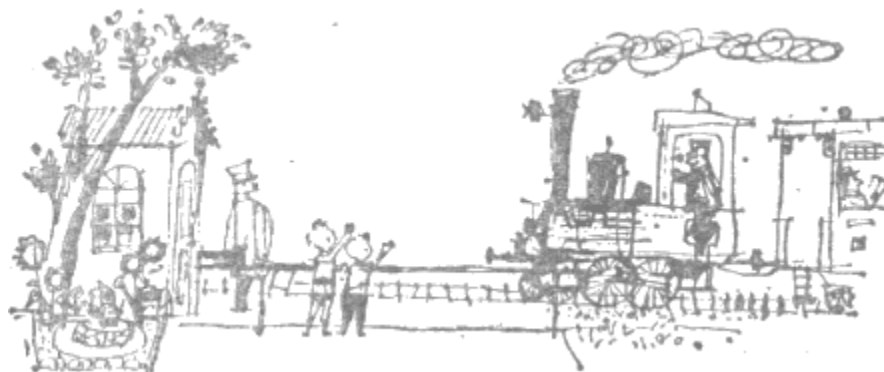
Не се наложи да ми шият езика. Отокът постепенно спадна. След месец и половина можех отново да ям и да говоря. Останаха ми два белега, отляво и отдясно, които и днес още личат. С течение на десетилетията са станали по-малки и са се приближили до основата на езика. Но само не искайте да ви покажа белезите! Не се плезя на читателите си.

Учебният плац „Хелер“, където играехме през лятото, не беше далече и все пак пътят до там ни извеждаше от плетеницата на улиците в друг свят. Там беряхме боровинки. Пиренът ухаеше. Върховете на боровете се поклащаха безшумно. Умореният вятър довяваше от военната фурна мирис на пресен, още топъл войнишки хляб. Понякога изтрополяваше по релсите излетният влак за Клоцше. Или пък двама

въоръжени войника връщаха обратно във военния затвор мрачни арестанти от наказателните отделения. Те бяха облечени с дочени дрехи, нямаха кокарди на шапките си, а под ботушите им скърцаше пясъкът.

Гледахме как пресичат надлеза и изчезват в затвора. Някои прозорци на килиите бяха с решетки, други заковани с тъмнокафяви дъски така, че само отгоре можеше да се процежда малко дневна светлина. Бяхме чули, че зад обкованите с дъски прозорци седят опасните престъпници. Те не виждаха слънцето, боровете, нито нас, изморените от игра на индианци деца сред цъфтящия пирен. Но чуваха, както и ние, когато на кантончето иззвъняваха сигналите на приближаващия влак. Какво престъпление бяха извършили? Ние не можехме да си представим.

Камбанките на изтравничето и войнишкият хляб ухаеха. Отново се разнасяше сигналът. Кантонерът, след като беше полял цветята, слагаше служебната фуражка, заставаше мирно и чакаше следващия влак. Влакът отминаваше пухтейки. Ние му махахме, докато изчезнеше зад завоя. После си тръгнахме към къщи. Към нашите домове-казарми. Родителите ни, улица „Кьонигсбрюке“ и вечерята вече ни чакаха.

Обикновено играехме в задните дворове, правехме упражнения на лостовете за изтупване на килими и чакахме да ни хвърлят от кухненските прозорци следобедната закуска. Също като в приказка, сандвичите, увити в хартия, се преобръщаха във въздуха и тупваха върху дървената настилка. Сякаш падаше манна от небето, въпреки че това бяха само филии хляб с лебервурст и свинска мас. Но колко бяха вкусни! Никога в живота си не съм ял нещо по-хубаво, нито в Baug au Lac в Цюрих, нито в хотел „Риц“ в Лондон. Навярно не би помогнало

също ако помолех главния готвач занапред да ми хвърля пълнения с трюфели пастет от гъши дроб през прозореца върху терасата на хотела. Дори ако срещу значителен бакшиш го направеше — и тогава нямаше да достигне вкуса на филиите със свинска мас.

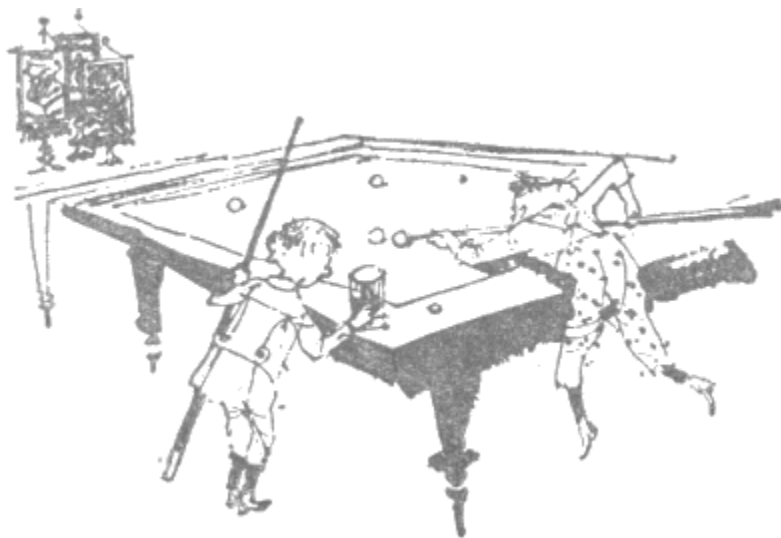
Когато валеше дъжд, играехме във входа или в плевника над конюшната на месаря Кислинг, където миришеше на плява, сено и отсевки. Или се покатервахме на транспортната кола, плющяхме с камшика и препускахме с гръм и трясък през прерията. Или пък си приказвахме с коня, който ровеше с копито в обора. Понякога посещавахме бащата на Густав, майстор-месар в кланицата, където той заедно с чираците сновеше между дървени нощви, свински черва и казани за салам. Предпочитахме петъчните дни. Тогава варяха, бъркаха и пълнеха прясна кървавица и лебервурст и на нас ни разрешаваха да опитваме като познавачи. Ние безспорно бяхме на високо равнище като експерти. Особено по отношение на специалитета: „топъл чеснов салам“.

И днес още, както си седя, пред пишещата машина, устата ми се налива със слюнка. Но това не помага. Вече не продават топъл чеснов салам. Изчезнал е. Дори и в Саксония. Може би месарите от детството ми са били погребани заедно с рецептата в готварската си престилка. Това би било тежка загуба за цивилизования свят.

Известно време плащах дан на увлечението си по билиярда. Бащата на един съученик имаше гостилница, недалеч от Йоханщетския бряг. Следобед тя беше празна, бащата си подремваше горе в жилището и само келнерката бдеше дали все пак някой заблуден и жаден странник не ще сбърка да влезе. Тя миеше чаши зад тезгяха, приготвяше ни сладка бира или към обикновената бира доливаше малинов сок, даваше на всеки от нас по една дълга дървена лъжица за разбъркване и тогава ние благовъзпитано се оттегляхме в стаята за събрания. Там беше билиярдът!

Мятахме якетата си на столовете, тъй като куките на закачалката бяха твърде високо за нас. Избирахме си от стената най-малките билиардни щеки и се повдигахме на пръсти, за да ги натрием с тебешир. Защото билиардните щеки бяха много дълги, много дебели и освен това прекалено тежки. Трудна бе тази работа. Билиардната маса беше много висока и много широка. Топките от слонова кост не можеха да се засият както трябва. Когато трябваше да нанесем страничен удар,

лягахме по корем върху ръба на масата, а краката ни се размахваха във въздуха. Който искаше да запише резултата на плочата, трябваше да стъпи на стол. Мъчехме се като Гъливер в страната на великаните, а всъщност трябваше да се смеем на себе си. Обаче ние не само, че не се смеехме, но се държахме и движехме сериозно и сдържано, като възрастни мъже на турнир по бiliarд в Средна Германия. Тази сериозност ни доставяше много голямо удоволствие.

Докато един ден пробихме дупка в зелената покривка! Вече не си спомням кой направи тази пакост, дали той, или аз, но още помня, че в скъпия плат зейна голяма триъгълна дупка. Измъкнах се тихичко, с дълбоки угризения на съвестта. Още същата вечер съученикът ми отнесе очаквания пердах от опитната бащина ръка. И завинаги настъпи край на бiliarдните ни турнири с подсладена бира. Забравил съм името на гостилницата и на улицата, дори това на съученика си. Изчезнало е през голямото едро сито. Къде? В Нищото, което остава празно, колкото и неща да падат вътре. Паметта е несправедлива.

Децата страшно обичат да играят на театър. Малките момиченца повиват куклите си и им се карат. Малките момчета нахлупват на главите си алуминиеви тенджери, заговарят с нисък глас и отведнъж се превръщат в смели рицари и всемогъщи крале. Възрастните също обичат да се преобличат и маскират. Особено през февруари. Тогава купуват, наемат или си шият костюми, танцуват като одалиски,

марсианци, негри, индианци и циганки из балните зали и се държат много, много по-различно, отколкото в действителност.

Този ведър дар винаги ми е бил и ми остана чужд. Не мога, както се казва, да изляза от черупката си. Умея да измислям образи, но не съм в състояние да ги представям. Обичам от сърце театралното представление, но като зрител. И когато, за да не развалям никому настроението по време на карнавала, си залепвам брада и тръгвам заедно с другите в образа на Кайзер Вилхелм, пак стърча и седя като истукан, мотая се из залата, но не участвувам, а само наблюдавам. Дали съм прекалено плах? Или прекалено трезв? Не зная точно.

Но нали трябва да има и зрители! Ако в партера не седеше никой, съвсем нямаше да бъде необходимо артистите да слагат перуките и короните си. Те щяха да бъдат принудени да занесат кутиите си с грим в заложената къща и да си потърсят професия, която може да мине без зрители. И тъй, истинско щастие е, че има и такива като мен.

Кариерата ми на зрител започна много рано, и то съвсем случайно. Бях на седем или осем години, когато майка ми се запозна у шапкарката си, госпожа Бенер, с някоя си госпожа Ганс^[1], и се сприятели с нея. Госпожа Ганс беше внушителна дама. Напук на името си напомняше по-скоро лебед или паун, дружеше с някакъв мъж от театъра и имаше две малки дъщери. По-голямата беше нежна и красива като картина, повечето време лежеше болна на легло и почина още като дете, кротка и хубава. Другата дъщеря се казваше Хилде и не беше нито красива, нито кротка, а напротив, по темперамент беше като огромен празничен фойерверк. Този буен темперамент напираше отвред, беше неукротим и се устремяваше сякаш ограден между две високи стени към една-единствена цел: игра на театър.

Малката Хилде Ганс играеше на театър където и да се намираще. Играеше и с публика, и без публика. А когато отивахме на гости на „Курфюрстенщрасе“, публиката се състоеше от четирима души: нейната и моята майка, аз и болната ѝ сестра. Представлението започваше с това, че най-напред тя играеше касиерка и ни продаваше входни билети. Пребрадена с кърпа на главата, приклепнала между спалнята и всекидневната до отворената врата, тя ни връчваше срещу

съответната сума надраскани късчета хартия. Местата на първия ред струаха два пфенига, а на втория — един пфениг.

Разлика в цената всъщност съвсем не се налагаше. Тъй като сестрата и без това си лежеше в леглото, а останалите трима зрители трябваше да седнат съвсем неудобно, за да не си закриват един на друг гледката. Но ред трябваше да има и Хилде като разпоредителка изпращаше без снизхождение всеки, който бе платил само един пфениг, на втория ред. Впрочем като разпоредителка тя вече не носеше кърпа, а бяла панделка в косите.

Щом седнехме, представлението започваше. Ансамбълът се състоеше само от артистката Хилде Ганс. Но това нямаше значение. Тя играеше всички роли: старци, деца, герои, вещици, феи, убийци и прелестни девойки. Преобличаше се и се превъплъщаваше на открита сцена. Пееше, скачаше, танцуваше, смееше се, викаше и плачеше така, че цялата всекидневна се тресеше. Цените на билетите не бяха много високи. За похарчените пари ни се предлагаше какво ли не! А от спалнята чувахме от време на време хрипливия накъсан смях на нежната болна сестра.

Приятелят на госпожа Ганс, майката на младата артистка, сам някогашен артист от висока класа, беше в управата на двете сцени на Дрезденския Народен дом. Едната сцена се наричаше Летен театър и се намираще под открито небе сред гората, заобиколена с висока ограда от байцвани дъски. Тук се даваха представления три следобеда в седмицата. Зрителите седяха в полукръг на примитивни дървени скамейки и се наслаждаваха на приказки, възгуби пиеси из народния бит, комедии и фарсове. Миришеше на борови игли. Мравки пълзяха по чорапите. Гратисчии надничаха над оградата. Лятото мъркаше на слънцето като котка.

Понякога надвисваха черни облаци и ние поглеждахме загрижено нагоре. Понякога тътнеха гръмотевици и артистите повишаваха гласовете си срещу нелоялната, все по-гръмогласна конкуренция. А друг път облаци се разкъсваха, блясваха начупени светкавици и дъждът рукваше тъкмо през последното действие. Тогава побягахме, артистите също спасяваха себе си и костюмите си на сушина. Природата надделяваше над изкуството.

Метнали на глави палтата си, стояхме под огромните дървета. Бурята ги огъваше. Притисках се до майка си, опитвах се да отгатна

края на пиесата, от който небето злорадо ни бе лишило, и ставах все по-мокър и по-мокър.

Другата сцена на „Народния дом“, една независима от капризите на небето зала, се намираше на „Трабантенгасе“. Тук също бяхме постоянни посетители. Даваха се немалко театрални представления. Тук малката Хилде Ганс излезе за първи път сама на сцената. Играеше главната роля в една преработка на чудесната приказка на Хауф „Джуджето Дългоносско“.

Играеше с гърбица, с червена перука, с огромен залепен нос, с фалцет и темперамент, който смайваше зрителите. Майка ми и аз, отдавнашни поклонници на Хилде Ганс, също бяхме заплениени. Да не говорим за старата гъска, искам да кажа за майката Ганс.

Този успех определи съдбата на моята малка приятелка. Още като дете тя стана професионална актриса, взимаше уроци по пеене, а по-късно стана субретка. Тъй като тъкмо за певица името Гъскова не звучеше много подходящо, тя започна да се нарича Инге ван дер Страатен. Защо не се прочу, не зная. Своенравно нещо е животът.

Скоро Дрезденските театри се превърнаха в мой втори дом. И често баща ми бе принуден да вечеря сам, защото ние с майка ми, обикновено правостоящи, отдавахме почит на музата Талиа. Вечеряхме през големия антракт. В някоя чупка на стълбите. Там развивахме сандвичите си със салам. А опаковъчната хартия, грижливо сгъната, изчезваше отново в кафявата чанта на майка ми.

Посещавахме Албертовия театър. Драматичния театър и Операта. По цели часове чакахме на улицата, за да се сдобием с най-евтините билети, щом отворят касата. Не успеехме ли, връщахме се съкрушени у дома, като че ли бяхме загубили битка. Но не губехме много битки. Със сръчност и търпение се сдобивахме с правостоящи места. И издържахме твърдо докрай. Който някога е гледал правостоящ „Фауст“ или някоя от оперите на Вагнер, няма да ни отрече заслугата. Един-единствен път на майка ми ѝ прилоша — беше на представлението на „Майсторите-певци“^[2] през една гореща лятна вечер. Така се озовахме седнали на две места върху стъпалата на последния балкон и можахме да чуем поне тържеството на празнично украсената поляна.

Любовта ми към театъра беше любов от пръв поглед и ще си остане любов до последен поглед. Междувременно съм писал театрални критики, сегиз-тогиз по някоя пиеса и сигурно мненията за тези ми опити се различават. Но едно нещо не може да ми се отрече: като зрител съм ненадминат.

[1] Gans (нем.) — Гъска, тук Гъскова. ↑

[2] „Нюрнбергските майстори-певци“ — опера от композитора Рихард Вагнер (1813–1883). ↑

ДЕВЕТА ГЛАВА

ПРОСТАТА АРИТМЕТИКА НА ЖИВОТА

Първите учебни години си течаха спокойно и радостно, учителят Бремзер нямаше повод да се ядосва прекалено много с нас, а и ние бяхме сравнително доволни от него. Преди Великденската ваканция тържествено ни раздадоха бележниците. Разрешено бе и на родителите да присъствуват и, за да им доставим радост, пяхме детски песни и декламирахме стихотворения от читанката. Тъй като по онова време при особено тържествени случаи носех костюм от кадифе и, изглежда, бях незаменим като артист-декламатор, когато станех и се запътах към средата на залата, възрастните си кимаха усмихнато и си шепнеха: „Ето ги пак кадифените панталонки!“. Кадифените панталонки бях аз. А госпожа Кестнер седеше изправена като свещ и се пръскаше от гордост. За разлика от мен тя изобщо не изпитваше сценична треска и ни най-малко не се безпокоеше, че бих могъл да се запъна. Оказа се права, както винаги. Не се запънах. Бележките ми бяха както винаги отлични. А на връщане към къщи се отбивахме в някоя сладкарница, където тя ме гощаваше с бадемови пасти, сладки с глазура и горещ шоколад. (Знаете ли какво е сладки с глазура? Не? Ах, вие, нещастници!).

Тъй като исках и се готвех да стана учител, някои неща трябваше овреме да се обмислят. И бяха обмислени овреме. Учението щеше да струва пари. Годишите в интерната щяха да струват пари. За таксите в училище бяха нужни пари. За уроците по пиано трябваше да се плаща. И самото пиано също щеше да струва пари. Още помня, по онова време пиано „на старо и от частно лице“ струваше осемстотин марки. Това беше цяло състояние.

Баща ми отдавна бе започнал вкъщи след работа да поправя чанти и папки на съседни и роднини. Да слага подметки на обуца, да шие раници и куфари и да изработва трайни портмонета и портфейли,

които будеха възхищението на клиентите. Захапал пура в уста, той седеше на трикракото дървено столче до прозореца в кухнята и неуморно майстореше с пирони, клечки за обувки, шкурка, насмолен канап, восък и игли, с чук, нож, обуцарски ремък, сгъваем метър и калъп, а на печката, редом със супата от юфка, се топеше в тенджерата туткал. Знаете ли как мирише вряц и кипящ туткал? И то в кухня? За един седлар и тапицер той може да ухае като розова вода. Но за жена, която стои до печката и вечер приготвя обед за другия ден, вони като хиляди немити дяволи. Супата с юфка, говеждото, бобът и лещата — всичко, което готвела, обясняваше майка ми, миришело и имало вкус на туткал. Но на това се сложи вече край.

И тъй, баща ми бе прогонен от кухненския рай. Изпратен бе на заточение. Оттогава седеше вечер с плетеното яке и дебелите филцови пантофи долу в мазето, зад дъсчена преграда, между въглищата, брикетите и картофите. Там беше сега неговата работилница. Там се виеше вече димът на пурата му. Там долу, на един спиртник, се топеше и пускаше мехури туткалът. Оттогава и на туткала, и на баща ми, им стана много по-добре.

Вече седемдесетгодишен, с помощта на няколко тенджери туткал, той направи тук един кон, голям колкото истински! С очи от стъкло, но с истинска грива и истинска опашка, а седлото и юздите обитателите на къщата съзерцаваха със страхопочитание. С този кон, чиято глава като дръпнеш юздите, можеше да се върти и вместо копита благородното животно имаше под разкошния чул чифт гумени колела — с този именно горд бегач баща ми искаше да участва в карнавалното шествие. За съжаление от това нищо не излезе. Тъй като моторът на коня, един също седемдесетгодишен татков приятел, който, скрит под чула, трябваше да бута коня и ездача, се разболя от грип. Така хубавата идея пропадна. Но баща ми понесе и това разочарование с присъщото си търпение. Чашата на търпението му преливаше в търпеливия му живот съвсем, съвсем рядко. Той беше майстор в занаята си и почти винаги съумяваше майсторски да се усмихва. И досега си е такъв.

Когато бях малък, баща ми още не правеше коне, големи като истински. Той се мъчеше да припечели колкото е възможно повече, за да мога да стана учител. И работеше, и печелеше според силите си, но парите пак не стигаха.

Затова майка ми реши да изучи някакъв занаят. А когато майка ми решеше нещо, никой не се осмеляваше да ѝ се изпречи на пътя. Дори случайността или съдбата не биха проявили такава дързост! Ида Кестнер, вече прехвърлила тридесет и пет години, реши да овладее професия и го направи. Окото ѝ не трепна — нито на нея, нито на съдбата. Величието на един човек не зависи от величината на неговото поле на дейност. Това е елементарно и основно правило от простата аритметика на живота. Само че в училищата рядко се споменава за нея.

Майка ми намисли, въпреки възрастта си, да изучи като чирак фризьорския занаят и след това да стане самостоятелна фризьорка. Не със собствен салон, защото би било твърде скъпо. А с разрешение да упражнява занаята в дома си — къдрене, миене на коса, ондулиране и шведски масаж на главата. Майсторът на еснафското сдружение, към когото тя се обърна, направи много възражения. Тя не призна нито едно от тях и ги отхвърли всичките. Тогава я изпратиха при господин Шуберт, реномиран дамски фризьор на „Щреленерщрасе“. Тук тя се залови да учи с талант и пламенно усърдие всичко, което трябваше да усвои, и в продължение на седмици се връщаше къщи чак вечер, след като затвореха салона. Връщаше се изморена и доволна.

По онова време прекарвах много часове сам. На обяд се хранех за петдесет пфенига в „Народния дом“. Там беше на самообслужване и аз изваждах от ученическата си чанта приборите за хранене, които всеки трябваше сам да си носи. Къщи, с връзката ключове на мама, си представях, че съм собственик на жилището, пишех си домашните и ходех на пазар, носех дърва и въглища от мазето, слагах брикети в печката, варях и пиех кафе с учителя Шуриг, когато се прибираще

вкъщи, и докато той си подремваше след обяд върху зеления диван, аз отивах на двора. Когато той отново излизаше, аз миех и белех картофи, порязвах си някой пръст и четях докато се здрачи. Или пък тръгвах напреко през града и отивах да взема майка си от Шубертови. Когато от страх да не закъснея пристигах по-рано, наблюдавах как тя размахва машата за къдрене, първо я опитва на парче хартия и после върху дългите коси на клиентките. Тогава жените още носеха дълги коси, някои чак до коленете! Миришеше на парфюм и брезова вода. Клиентките не сваляха очи от огледалото и изпитателно наблюдаваха прическата, която израстваше изпод пъргавите ръце на мама с помощта на подпльнки, брилянтин и фуркети. От време на време майстор Шуберт, в бяла престилка, се спираше до ученичката си и нейната жертва, изказваше похвала или се намесваше за малко и с всяка изминала седмица изглеждаше все по-доволен.

Най-последно той съобщи в еснафското сдружение, че ученичката е научила при него всичко, което се изисква, притежава много сръчност и вкус в занаята си и че той, като майстор и носител на златни и сребърни медали, решително се застъпва за приемането на просителката в професията. На основание на това, госпожа Ида Амалия Кестнер, по баща Августин, получи свидетелство, в което на „гореупоменатата“ се разрешаваше да работи като самостоятелна фризьорка и да се назовава така. И още същата вечер аз донесох от ресторанта „Сборище на пророчиците“ при ъгъла на „Йорданщрасе“ два литра обикновена бира и отпразнувахме победата, както подобава.

Тъй като нямаше друго свободно място, за фризьорски салон бе приспособен левият преден ъгъл на спалнята. Със стенно огледало, лампа, умивалник, контакт за сешоара и с конзоли в стената за нагриване на машините за къдрене. От инсталацията за топла вода се

отказахме с леко сърце. Щеше да струва много скъпо. Осигуряването на гореща вода за миене на косите — тя се грееше на газовия котлон в кухнята — беше поверено на мен и сигурно през следващите години съм пренесъл хиляди кани от кухнята в спалнята.

Трябваше да се набавят гребени и четки, хавлиени кърпи за глава и кърпи за ръце, течен сапун, вода за коса, брилянтин, фиби, фуркети, мрежи за коса, изкуствени коси за подплънка и масла за масаж на главата. Разпратени бяха рекламни листовки. На входната врата бе завинтена порцеланова табелка. Отпечатани бяха абонаментни карти за прически и за масаж на главата. О, за много неща трябваше да се помисли!

Накрая на леля Марта се падна участта да предостави на разположение главата си за няколко дни. По-възрастната сестра фризираше, масажираше и ондулираше по-младата, докато двете се задъхваха от усърдие и смях. Едната я боляха пръстите, а другата — главата. Но генералната репетиция бе необходима. Няма премиера без генерална репетиция. Едва тогава може да влезе публиката. И публиката заприихда. Госпожа Вирт, фурнаджийката, и госпожа Цише, съпруга на фурнаджия, месарката госпожа Кислинг и зарзаватчийката госпожа Клетш, жената на тенекеджията, на търговеца на велосипеди, на дърводелеца, на цветаря, на собственика на дрогерията и на книжаря, жената на шивача Гросхениг, жената на търговеца Кюне, собственик на магазин за бельо и галантерия, на гостилничаря, на фотографа, на аптекаря, на бакалина, на въглищаря, на собственика на пералня Бауер, млекарката, дъщерите на тези жени, ръководителките на филиали и продавачките — всички се стичаха. Първо, те трябваше да изглеждат спретнати зад щандовете. Второ, в нашия квартал имаше малко дамски фризьори, трето, те идваха, тъй като купувахме при тях и четвърто, защото майка ми беше старателна и не взимаше скъпо.

Тя бе затрупана с работа. Предприятието процъфтяваше. И доста често трябваше да внимавам да не изгори съвсем яденето на газовата печка. „Ерих, яж най-послед!“ — провикваше се мама от съседната стая. Но аз чаках, намалявах пламъка доливах вода във вдигащите пара тенджери, приготвях тигана, слагах масата в кухнята и четях, докато след безкрайните разговори в коридора между клиентелата и уважаваната фризьорка най-послед вратата на жилището се захлопваше.

Уважаваната фризьорка работеше също и извън къщи. Тогава тя опаковаше инструментите си заедно със спиртника в една чанта и се упътваше с бърза крачка, ако бе необходимо, и към най-отдалечените квартали на града. Тези усилни професионални походи се правеха преди всичко за клиентите с „постоянен абонамент“. На тях трябваше да се обръща особено внимание, тъй като в края на краищата те бяха гръбнакът на предприятието. Те плащаха за десет или двадесет масажи или фризури наведнъж. Между абонатките бе съпругата на един богат бижутер, но също и една бедна амбулантна търговка и тъкмо за нея си спомням добре.

Казваше се госпожица Йенихен, живееше в мизерна стая над една кръчма на „Турнерверг“ и не можеше да се вчесва сама, понеже беше саката. Ръцете ѝ, а също и краката, изобщо цялото ѝ тяло бе изкривено, превито. Никой не се грижеше за тази нещастница. И така тя обикаляше селата, куцайки, опряна на една къса и една по-дълга патерица, с тежък кош върху гърбицата. Звънеше на селските порти и продаваше най-различни дреболии: копчета, панделки, безопасни игли, ширити, връзки за обуца, престилки, брусове за точене, запалки за газови печки, копринени конци вълнена прежда, дантелени покривчици, джобни ножчета, моливи и какво ли не още. А тъкмо защото изглеждаше толкова ужасно, бедната държеше особено на това да бъде хубаво вчесана.

Сутрин към шест часа майка ми вече излизаше от къщи. Много често аз я придружавах, като че ли така по-леко щеше да понася душната неприветлива стая и вида на нещастницата. Половин час покъсно двамата ѝ помагахме да сложи тежкия кош с широките кожени ремъци на раменете си. И после тя се помъкваше и клатушкаше, подпряна на нееднаквите си патерици към Нойщатската гара, откъдето с пътнически влакове се отправяше към селата. Приведена и залитайки, тя куцаваше по железопътния насип в хладната утрин — необходимо ѝ бе десет пъти повече време, отколкото на другите хора, които я изпреварваха. Изглеждаше като че тъпче на едно място.

Много важни бяха също сватбите, от гледна точка на доходите. Тогава в дома на булката трябваше да се разкрасят десет-дванадесет, та дори по петнадесет особи от женски пол: шаферките, майката, свекървата, сестрите, лелите, приятелките, бабите и етървите и най-вече самата булка. Жилищата бяха малки. Бъркотията голяма. Пиеше

се сладко южно вино. В кухнята прегаряше сладкишът с извара. Шивачката донесяше сватбената рокля със закъснение. Булката плачеше. Младоженецът идваше много рано. Булката се разреваваше още по-силно. Бащата на булката се ядосваше задето не можеше да си намери кутията с копчетата за яка. Жените, пременени в тафта и коприна, бърбореха като кречетала. „Госпожа Кестнер!“ — викаха от единия край. „Госпожа Кестнер“ — обаждаха се от другия. А в това време госпожа Кестнер забождаше воала на булката, и тъй като бе много дълъг, отрязваше с ножицата половин метър бял тюл.

Пред къщата спираха сватбените файтони. Младоженецът и един шафер трополяха надолу по стълбите с бутилки бира, за да усладят чакането на кочияшите. Но и това не бе най-сполучливото разрешение. Защото господин пасторът пред венчалния олтар не чакаше! Сватба имаше не само у Мюлерови, но също и у Шулцеви, Майерови и Грундманови. Къде са букетите и кошничките с цветя за малките шафери и къде са се дянали самите шафери? Разбира се, в кухнята, изпоцапани целите с какао. Къде ли е шишето с течност за почистване на петна? А къде е картонената кутия с цилиндъра? Къде е букетчето от мирта за петлицата на ревера? Къде са молитвениците?

Най-после пътната врата се захлопваше, най-после файтоните потегляха към църквата, най-после жилището оставаше празно. Почти празно! Съседката, която бе обещала да наглежда печеното, започваше да размества масите и столовете и да нарежда сватбената трапеза. С хубавите покривки от дамаска. С майсенския порцелан с растителни орнаменти (аз го наричах „процелан“). Със сребърните прибори. С пъстрите кристални чаши, на които казваха „бокали“. С изкусно разхвърляните по дамаската цветя.

През това време майка ми седеше до кухненската маса, с изморени крака и тръпнеци от болка ръце, изпиваше чаша кафе, опитваше сладкиша, завиваше едно парче за мен, прибираше го в голямата си чанта и преброяваше печалбата и почерпката. Всички кокали я боляха. Главата ѝ бучеше и звънтеше. Но все пак сватбата си заслужаваше труда. Можеше да се плати следващата вноска за пианото. А също и следващият урок по пиано при госпожица Курцхалс.

Госпожица Курцхалс живееше при родителите си в същата къща два етажа по-горе и, за съжаление, беше много недоволна от мене, и за съжаление, с право. Скъпият, украсен с позлата музикален инструмент стоеше във всекидневната на учителя Шуриг. Когато той беше в своето училище, аз бях в моето. Когато бях вкъщи, той обикновено също беше вкъщи. Тогава как можех да се упражнявам сериозно?

От друга страна все пак трябваше да изуча тайнственото изкуство на черно-белите клавиши, щом исках непременно да стана учител.

В тежки часове намирах една слаба утеха. Паул Шуриг също свиреше лошо на пиано. А ето че въпреки това бе станал учител!

ДЕСЕТА ГЛАВА

ДВЕ СВАТБИ СЪС СЪДБОНОСНИ ПОСЛЕДИЦИ

Най-странната сватба, за която си спомням, се е запечатала в паметта ми с това, че изобщо не се състоя. А причината не беше там, че младоженецът е казал пред олтара „не“, нито че е избягал от църквата. Причината бе, че изобщо нямаше младоженец! Но най-добре ще е ако разкажа историята от начало.

Един ден у нас се появи някаква възрастна госпожица на име Щремпел. Разказа, че ще се венчава идната събота в църквата „Свети Павел“ и помоли майка ми да отиде при нея в осем часа сутринта. На улица „Опел“ 27, втория етаж вляво. Десет глави трябвало да бъдат празнично фризирани. Сватбената каляска и пет файтона били вече поръчани. Хотел „Белвю“ щял да достави менюто с един келнер във фрак и сладолед за десерт. Госпожица Щремпел притваряше блажено очи, прехласната като девойче. Поздравихме я за щастieto ѝ, а когато си отиде, се поздравихме помежду си. Но бяхме избързали с поздравленията. Защото когато в събота на обед се върнах от училище, майка ми седеше сломена в кухнята и очите ѝ бяха зачервени от плач. Точно в осем часа тя позвънила в къщата на улица „Опел“ 27, втория етаж вляво, там я изгледали изумено и гневно я отпратили. Тук не живеела никаква госпожица Щремпел и никой не мислел да се венчава в църквата „Свети Павел“.

Майка ми помислила, че е разбрала погрешно номера на къщата. Попитала в съседните магазини. Осведомила се в най-близките къщи. Звънила на всички врати. Преобърнала цялата улица „Опел“. Никой не познавал госпожица Щремпел. И никой не възнамерявал да се фризира или да се венчава по обяд. Между онези, който разпитвала, имало и мили хора, но никой не бил готов чак на толкова любезна услуга.

И ето че седяхме сега в кухнята и се чудехме. Че ни бяха изиграли, това беше ясно. Но защо тази особа ни бе измамила.

Наистина защо? Тя беше напакостила на майка ми. Но каква полза бе извлякла самата тя?

Подир няколко седмици я срещнах отново! Връщахме се от училище с Густав Кислинг, когато тя мина покрай нас, без да ме познае. Изглежда бързаше. Нямах време за губене! Сега или никога! Бързо смъкнах ученическата чанта от гърба си, подадох я на приятеля си, пошепнах му: „Занеси я на мама и кажи, че днес ще закъснея!“. И вече тичах подире ѝ. Густав гледаше вторачено след мен, после вдигна рамене и послушно понесе чантата към Кестнерови.

— Ерих ще се върне днес по-късно — съобщил той.

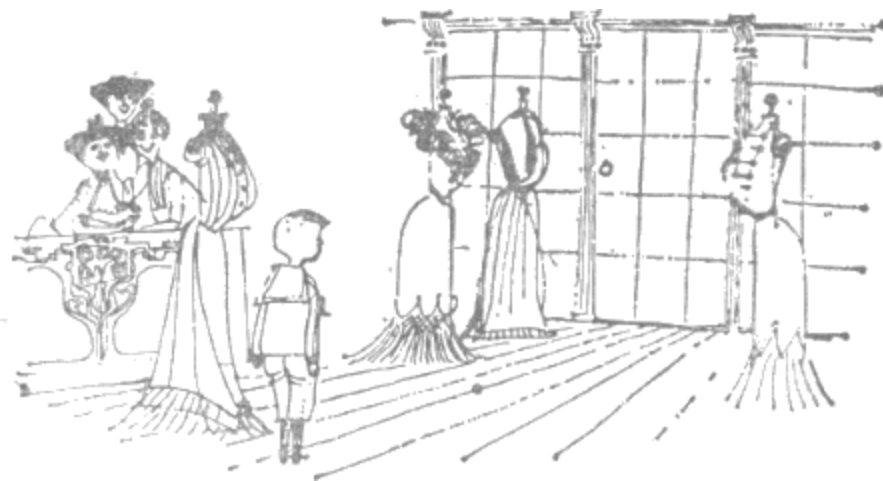
— Защо? — запитала майка ми.

— Представа нямам — отвърнал Густав.

В това време аз вече бях влязъл в ролята на детектив. Тъй като госпожица Щремпел, която вероятно съвсем не се казваше Щремпел, не ме беше познала, работата бе проста. Не се налагаше да се прикривам. Не беше необходимо да си залепям брада. Пък и откъде ли бих я взел в този момент? Само трябваше да внимавам да я следвам по петите. Даже и това не бе съвсем лесно, защото госпожица Щремпел или Нещремпел бързаше и имаше дълги крака. Движехме се стремително напред.

През площад „Алберт“, Главната улица, Нойщатския пазар, Августовия мост, Дворцовия площад, Георгентор, Шлосщрасе — край нямаше. И съвсем внезапно краят все пак настъпи. Измамницата зави наляво към Стария пазар и изчезна зад стъклените врати на магазина за фина дамска конфекция „Шлезингер и сие“. Събрах кураж и я последвах. Какво щеше да става по-нататък, — не знаех. Неприятно бе, че управителят, отговорничките и продавачките ме наблюдаваха. Но какво можех да направя? Особата прекоси партера — отделението за дамски палта. Аз също. Тя тръгна нагоре по стълбата, премина през първия етаж — отделението за костюми, продължи нагоре и се качи на следващия етаж. Аз също. Когато стигна втория етаж, тя се озова в отделението за лятно и детско облекло, приближи се до едно стенно огледало, отмести го настрана — и изчезна! След нея огледалото застана отново на старото си място. Беше като в приказка от „Хиляда и една нощ“.

И ето, сега аз стоях между щандове, огледала, подвижни гардероби, незаети продавачки и от ужас и чувство за дълг не смеех да помръдна от мястото си. Да имаше поне клиентки, които да пробват и купуват! Но нали беше обедно време, хората си бяха по домовете, а не в магазина на Шлезингер. Продавачките почнаха да се кикотят. Една от тях се приближи към мен и закачливо попита:

— Какво ще желае младият господин, може би една хубава лятна рокличка? Имаме прекрасни десени на склад. Мога ли да ви поканя в кабината за проба?

Другите момичета се смееха, като прикриваха устата си с ръка. Ама че гъски! Как така госпожица Нещремвел изчезна зад това огледало? И къде е сега? Стоях като на тръни. Една минута може да се проточи много дълго.

И ето че отново се приближи едно от тези коварни момичета. То бе свалило от закачалката пъстра рокля, тикна я под носа ми, присви изпитателно очи и каза:

— Деколтетото отлично ще подчертае чудесната ви фигура!

Момичетата се заливаха от смях, а аз се изчервих от гняв. В това време се появи някаква по-възрастна дама и на етажа настъпи мъртва тишина.

— Какво търсиш тук? — запита строго тя.

Понеже нищо друго не ми дойде наум, отговорих:

— Търся майка си.

Едно от момичетата се провикна:

— Не е никоя от нас! — И смехът избухна отново. Дори старата дама изкриви лицето си в усмивка.

В този момент стенното огледало се плъзна безшумно настрана и оттам излезе госпожица Нещремпел. Без палто и шапка. Тя си оправи косата, каза на другите: „Добър ден на всички!“ и се запъти зад един от щандовете — беше продавачка при „Шлезингер“ на втория етаж. Аз вече тичах по стълбите. Търсех управителя на магазина. Тук бе необходим разговор между мъже.

След като управителят на магазина изслуша моят разказ, той ме помоли да почакам, качи се на втория етаж и се върна след пет минути с госпожица Нещремпел. Тя беше отново с палто и шапка. И гледаше през мен, сякаш бях от стъкло.

— Слушай добре — каза ми той. — Госпожица Ницше ще дойде сега с теб у вас. Тя ще се разбере с майка ти и ще и изплати на части щетите. Ето бележка с адреса на госпожица Ницше, прибери я и я дай на майка си! Ако стане нужда, тя може по всяко време да ме потърси. Довиждане!

Стъклените врати се разтвориха и затвориха. Госпожица Щремпел, която се казваше Ницше, и аз се озовахме на Стария пазар. Без да ме удостои с поглед, тя зави по Шлосщрасе и аз я последвах. Ужасен беше този път. Победил бях, а се чувствувах твърде жалък. Струваше ми се, че бях един от онези въоръжени войници, които вървяха след арестантите по учебния плац „Хелер“. Изпитвах и гордост, и срам. Едновременно. Такова нещо е възможно. По Шлосщрасе, през Дворцовия площад, по Августовия мост, през Нойщатския пазар, Главната улица, площад „Алберт“, улица „Кьонигсбрюке“ — тя вървеше все пред мен, права като бастун. А аз през всичкото време я следвах на пет крачки разстояние. Даже и по стълбището. Пред вратата на жилището ни тя се извърна към стената. Позвъних три пъти. Майка ми се втурна към вратата, разтвори я припряно и извика:

— Искам най-после да знам защо ти...

Чак тогава забеляза, че не съм сам и разбра кого вода.

— Заповядайте, госпожице Щремпел, влезте — покани я тя.

— Госпожица Ницше — поправих я аз.

Те се споразумяха. Определиха тримесечни вноски и госпожица Ницше се върна в магазина на „Шлезингер и сие“ с разписка от майка ми в чантата. На лицето ѝ не трепна нито един мускул. Паричната загуба можеше да се прежали. И въпреки всичко, това си беше същинска катастрофа. Узнахме го с течение на времето. Претенденти се явили от всички страни. Хотелът, търговската къща за вино, кантората, дала под наем сватбената каляска, цветарският магазин, един магазин за бельо — всички се чувствували оцетени и всички искали да им се възмездят малко по малко част от щетите. И госпожица Ницше изплащаше. В продължение на месеци.

За щастие тя не загуби мястото си при „Шлезингер“. Защото била прилежна продавачка. А управителят на магазина бе проумял онова, което аз още не можех да разбера. Старата мома, която не си намирала мъж, искала да се омъжи и понеже желанието ѝ не можело да се сбъдне, тя си измислила сватбата. Скъпо платена мечта! Безполезна мечта! Когато госпожица Ницше дошла на себе си, наложило се да я изплаща на части и след всяка месечна вноска остарявала с една година. Понякога се срещяхме на улицата. Погледите ни се разминаваха. И двамата имахме право, и нямахме. Но аз бях в поизгодно положение. Защото тя изплащаше една угаснала мечта, а пък аз бях още малко момче.

Другата сватба, за която си спомням, ми донесе много повече грижи, въпреки че нямаше нищо общо с несбъднатата мечта, а се проведе както трябва. Този път младоженецът не беше измислен. Той действително съществуваше и не правеше опити за бягство. Но къщата на булката и църквата се намираха в Нидерпойриц, далече в долината на Елба, а зимният ден — между Коледа и Нова година — се случи суров, леденостуден и безмилостен.

Аз чаках в странноприемницата. Седях, ядях и четях, а часовете се нижеха бавно. Те се влачеха уморени, едва пъплека около нажеженото кюмбе. През прозореца се виждаше сивобелезникава гола равнина, а вятърът метеше полята като пиян слуга. Навяваше стария втвърден сняг от един ъгъл в друг. Въртеше го като прах във въздуха и

фучеше така, че стъклата на прозорците звънтяха. От време на време поглеждах навън и си помислях: „Сигурно така е в Сибир!“ А бяхме само на крачка от Дрезден, в Нидерпойриц на Елба.

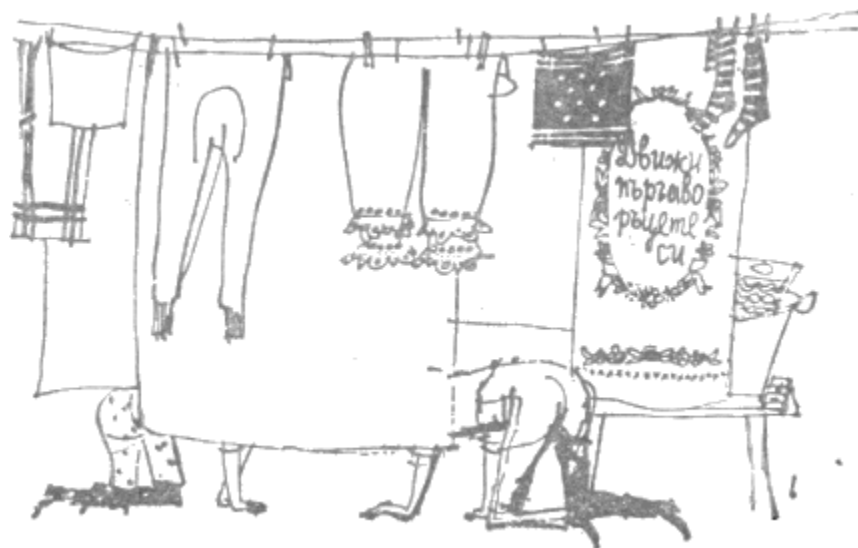
Когато подир пет часа майка ми дойде да ме вземе, тя беше толкова съсипана от работа, че не се реши дори да приседне. Настояваше да тръгваме. Искаше да си вървим право вкъщи. И тъй, потеглихме на път. Но път нямаше. Посред бял ден беше тъмно. Затъвахме в снежни преспи. Бурята ни връхлиташе от всички страни така, че залитахме. Държахме се здраво един за друг. Бяхме премръзнали до кости. Ръцете ни вкочанясваха. Краката ни бяха като вдървени. Носовете и ушите ни побеляха като тебешир.

Малко преди да стигнем спирката, трамваят замина, колкото и да викахме и да махахме. Следващият дойде след двадесет минути. Той беше неотоплен и целият полепнал със сняг. През време на дългото пътуване седяхме мълчаливи и вкочанени един зад друг и тракахме със зъби. Вкъщи майка ми легна и два месеца не стана от постелята. Имаше силни болки в коленните стави. Медицинският съветник доктор Цимерман говореше за възпаление на слузните обвивки и предписа компреси с почти вряща вода.

През тези седмици се превърнах в медицинска сестра, изпопарвах си ръцете и ги посипвах с картофено брашно. Станах и готвач, и като се връщах на обяд от училище, приготвях бъркани яйца, кълцани бифтеци, пържени картофи, супи с ориз или с макарони и говеждо месо, бъбреци и коренища, леща с кренвирши, дори говеждо месо със сос от горчица и стафида. Бях келнер и гордо, и несръчно сервирах пресолените си, преварени и загорели шедьоври на готварското изкуство пред леглото на мама. Вечер нареждах върху масата на учителя Шуриг най-често студени закуски и понякога си отрязвах тайно парче салам. За нас носех ястия в големи тенджери от „Народния дом“ и когато баща ми се връщаше вечер от фабриката, притопляхме яденето. След като се нахранвахме, миехме чиниите, а учителят Шуриг помагаше при избърсването им. Чиниите и чашите тракаха и звънтяха така, че майка ми в спалнята се стряскаше.

Понякога дори се залавяхме да перем бельото и го простирахме на въжето, което бяхме опънали напреко през кухнята. После, приведени като индианци, тръгнахме в бойна верига, пропълзявахме между мокрите носни кърпи, ризи, чаршафи, кърпи за ръце и долни

гаци и всеки четвърт час проверявахме дали прането най-последно е изсъхнало. Но то не позволяваше да го притесняваме и от време на време се налагаше да избърсваме с парцал по някоя локва, за да не останат петна върху линолеума.

Водехме истинско домакинство на стари ергени. А майка ми страдаше не само от болките в колената, а и заради нас. Боеше се да не счупим съдините. Боеше се, че мога да умра от глад. Боеше се, че клиентките ще й изневерят и ще отидат при конкуренцията. Тази грижа не беше неоснователна. На „Ешенцрасе“ се бе установил дамски фризьор, който вече правеше официални посещения в околните магазини, за да се представи. Затова наложително бе да се бърза.

Медицинският съветник Цимерман заявяваше, че пациентката е още болна. Пациентката настояваше, че е здрава. И така изчезна всякакво съмнение кой от двамата е прав. Стиснала зъби, майка ми стана на крака, незабележимо се придържаше за мебелите, когато ходеше из стаята, и се обяви за здрава. Аз разгласих радостната новина от магазин на магазин. Конкуренцията беше отбита. Домакинството отново тръгна в крак. Животът пое стария си ход.

ЕДИНАДЕСЕТА ГЛАВА

ЕДНО ДЕТЕ СТРАДА

На света има много разумни хора и понякога те са прави в някои свои твърдения. Но дали са прави когато казват, че децата трябвало непременно да си имат братчета и сестричета, инак растели съвсем сами, ставали разглезени и за цял живот особняци, това не зная. Разумните хора също би трябвало да се предпазват от обобщения. Две по две винаги и навсякъде е четири — в Джакарта, на остров Рюген и даже на Северния полюс; и било така още при кайзер Барбароса. Но с някои други твърдения положението стои другояче. Човекът не е пример за аритметична задача. Онова, което е вярно за малкия Фриц, не трябва задължително да важи и за малкия Карл.

Бях единствено дете на моите родители и намирах това за напълно редно. Не ме разглезваха и не се чувствавах самотен. Нали имах приятели! Щях ли да обичам един брат повече от Густав Кислинг и една сестра по-сърдечно от братовчедка си Дора? Човек може да избира приятелите, но не може да избира братята и сестрите си. Приятелите си човек избира по собствена воля и ако почувствува, че се е излъгал, може да се раздели с тях. Подобно скъсване причинява болка, защото за него няма наркоза. Но все пак операцията е възможна и заздравяването на сърдечната рана — също.

С братята и сестрите не е така. Там не можем да избираме. Тях ни ги доставят къщи. Пристигат с наложен платеж и нямаме възможност да ги върнем обратно. Съдбата не изпраща пробно братя и сестри. За щастие братята и сестрите могат да станат и наши приятели. Но често си остават само братя и сестри. А има случаи, когато се превръщат и във врагове. Животът и романите разказват на тази тема хубави и вълнуващи, но също така тъжни и ужасни истории. Чувал съм й съм чел някои от тях. Но нямам право да съдя. Защото, както вече казах, бях единствено дете и намирах това за напълно редно.

Само веднъж в годината пламенно желяех да имам братя и сестри: на Бъдни вечер! А на първия ден на Коледа те биха могли, ако искат, отново да си отидат, дори чак след печената гъска със сурови кнедли, червено зеле и салата от целина. Бих им отстъпил собствената си порция и вместо това бих ял гъши дреболии, само и само да не съм самичък на двадесет и четвърти декември вечерта. Бих им дал половината подаръци, а подаръците бяха наистина разкошни.

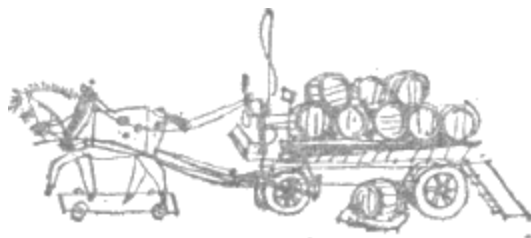
Но защо исках тъкмо тази вечер, най-хубавата вечер за едно дете през цялата година, да не бъда сам и да не съм единственото дете? Страхувах се. Плаших се от раздаването на подаръците. Изпитвах страх, а не биваше да го показвам. Не е чудно, че не ще ме разберете отведнъж. Дълго разсъждавах дали трябва да разкажа за това, или не. И реших да разкажа! Така че трябва да ви обясня.

Родителите ми, от любов към мен, бяха ревниви един към друг. Те се опитваха да скрият това и често успяваха. Но на най-хубавия ден в годината не им се удаваше. В друг случай се сдържаха, колкото можеха, ала на Бъдни вечер не се справяха много добре. Беше свръх силите им. Чувствувах всичко това и трябваше заради нас тримата да се преструвам, че нищо не забелязвам.

Седмици наред баща ми беше до среднощ в мазето, за да измайстори например чудна конюшня. Той бе дялкар и ковал, бе правил фина резба, бе лепил и рисувал, изписвал шрифтове, кроил и шил съвсем мънички юзди и седла, бе вплитал панделки в конските гривни, пълнил яслите със сено и все му бе хрумвало по нещо ново под пушека на петролната лампа: още някоя пантичка, още една подкова или кукичка, още една метличка за обора, сандък за овес, докато най-после се усмихвал доволно и въздъхвал. „Никой не може да направи такова нещо като мен.“

Друг път измайстори каруца с бъчви за бира, сгъваеми стълби, колела с главини и железни наплати — солидно превозно средство с оси на колелата и теглич, който можеше да се сменя според това дали искаш да впрегна два коня, или само един, с кожени възглавнички за разтоварване на бъчвите, с камшици и спирачки на капрата. Тази играчка също беше съвършен образец на майсторство и произведение на изкуството!

Това бяха подаръци, при вида на които дори принцове биха плеснали с ръце от възхищение, ала баща ми не би ги подарил на принцове.

Седмици наред майка ми преброждаше града и претърсваше магазините. Всяка година купуваше толкова много подаръци, че шкафът, който ѝ служеше за скривалище, просто се пръскаше. Купуваше летни кънки, конструктори, цветни моливи, туби с боя, блокчета за рисуване, гири и бухалки за заниманията в гимнастическото дружество, кожена топка, кънки, пеец пумпал, туристически обувки, норвежка шейна, кутия с пергели върху синьо кадифе, мъничък магазин-играчка, вълшебна кутия, калейдоскоп, оловни войници, малка печатница с наборна касетка с букви и — следвайки препоръките на Паул Шуриг и на саксонското учителско дружество — много, много хубави детски книжки. Да не говорим за носни кърпи, чорапи, анцузи, скиорски шапки, вълнени ръкавици, пуловери, моряшки фланелки, бански гащета, ризи и други подобни полезни предмети.

Беше борба-надпревара от любов към мен, и то ожесточена. Беше драма с три действащи лица, като последното действие се разиграваше всяка година на Бъдни вечер. Главната роля изпълняваше едно малко момче. От неговия талант на импровизатор зависеше дали пиесата ще се превърне в комедия, или трагедия. И днес още, като си спомня за това, усещам сърцето си да бие в гърлото.

Седях в кухнята и чаках да ме повикат в гостната стая под блестящата новогодишна елха, когато настъпи моментът за раздаване на подаръците. Моите подаръци бяха готови: за татко една кутия с десет или дори двадесет и пет пури, за мама един шал, собственоръчно нарисуван акварел или — когато веднъж имах само шестдесет и пет пфенига — красиво опакован комплект от седем неща, купен в галантерийния магазин на Кюне. Какви седем неща? Бяла и черна копринена макара, кутийка с топлийки и кутийка с игли за шев, едно бяло и едно черно клъбце конци и дужина средно големи черни секретни копчета — седем различни неща за шестдесет и пет пфенига. Това беше, според мен, рекордно постижение! И аз бих се гордял с него, ако не се страхувах толкова.

И така, стоях до прозореца в кухнята и гледах към отсрещните прозорци. Тук-там палеха вече свещите. Снегът на улицата блестеше под светлината на фенерите. Чувах се коледни песни. В печката пращеше огънят, но аз зъзнях. Ухаеше на кейк със стафиди, на ванилия и лимонова есенция. Но аз се чувствавах потиснат. След малко трябваше да се усмихвам, вместо да мога да заплача.

И тогава чувах гласа на мама: „Вече можеш да влезеш!“ Грабвах красиво опакованите подаръци за двамата и излизах в коридора. Вратата на стаята беше отворена. Коледната елха искреше. Татко и мама бяха застанали вляво и вдясно от масата, всеки до даровете си, като че ли стаята заедно с празника беше разполовена.

— О! — възкликвах аз. — Колко е хубаво! — като имах предвид двете половини. Още стоях близо до вратата, та докато се мъчех да се

усмихвам щастливо, да няма съмнение, че тази усмивка недвусмислено е отправена и към двамата. Татко, със загаснала пура в устата, гледаше умилено бляскавата лакирана конюшня. Мама оглеждаше победоносно грамадата подаръци от дясната си страна. Ние и тримата се усмихвахме и зад усмивката криехме общото и за трима ни неспокойствие. Но аз не можех да стоя все до вратата. Колебливо пристъпвах към разкошната разполовена маса и с всяка стъпка растяха съзнанието ми за отговорност, страхът ми и решимостта да спася следващия четвърт час. Ах, ако бях сам, сам с подаръците и с божественото чувство, че съм дарен двойно от общата им любов! Как щях да се разтапям от блаженство, щях да бъда най-щастливото дете! Но сега трябваше да играя ролята си, за да завърши добре новогодишното представление. Превърнал се бях в дипломат, надраснал родителите си, и трябваше да имам грижата нашата тържествена тройна конференция под новогодишната елха да протече без смущения. Още на пет-шестгодишна възраст бях церемониалмайсторът на коледната вечер и изпълнявах трудната си задача с голяма сръчност. И с треперещо сърце.

Заставах до масата и показвах радостната си усмивка ту на една, ту на друга страна, като махало. Поглеждах ликуващо надясно — за радост на мама, после се обръщах щастливо към лявата половина на масата, за да се възхитя на конюшнията като цяло. После отново надясно — да се полюбувам на шейната, а сетне отново наляво, този път да се порадвам на кожената сбруя. И пак наляво, и пак надясно, без никъде да задържам поглед много дълго, нито пък да го плъзгам съвсем бегло. Радвах се от сърце, а трябваше да разполовявам и крия искрената си радост. Целувах и двамата по бузата. Първо мама! Раздавах подаръците си като започвах с пурите. По такъв начин можех да остана малко по-дълго при нея, докато татко отвореше кутията с джобното си ножче и помиришеше пурите. Тя се възхищаваше от подаръка ми, а пък аз я притисках скришом до себе си, така скришом, като че ли беше грях. Дали все пак той го забелязваше? Дали това го натъжаваше?

До нас, у съседите Грютнерови, пееха „Тиха нощ, свята нощ“. Баща ми изваждаше едно портмоне от джоба си, което бе скроил и ушил в мазето, подаваше го на мама и казваше:

— Без малко щях да забравя.

Тя посочваше към своята половина на масата, където за него имаше чорапи, топли долни гащи и вратовръзка. Понякога се сещаха, чак когато вече седяхме на масата пред надениците и картофената салата, че са забравили да си поднесат подаръците. И майка ми казваше:

— Има време, може и след вечеря.

След това отивахме у вуйчо Франц. Там пиехме кафе с кейк. Дора ми показваше подаръците си. Леля Лина се оплакваше малко от разширените си вени. Вуйчо посягаше към кутия хавански пури, тикаше я под носа на татко и казваше:

— Вземи, Емиле! Запали най-сетне една сваятна пура.

Татко заявяваше, леко засегнат:

— Имам си пури!

— Е, вземи поне една, де! Такива не ти падат всеки ден — отвръщаше раздражено вуйчо Франц.

А баща ми казваше:

— Е, хайде, щом си рекъл.

Домакинята Фрида, добра душа, мъкнеше кейкове, сладкиши, рейнско вино или, ако зимата се случеше студена, горещ пунш и сядаше с нас на масата. Ние с Дора се опитвахме да свирим на пиано коледни песни — „Петербургска тройка“ и „Валсът на кърките“. А вуйчо Франц почваше да закача мама, като разказваше за времето, когато търгувал със зайци. Имитираше пред нас как сестра му тогава издала братята си. Майка ми се бранеше, както можеше. Но срещу вуйчо Франц и гръмовития му глас нямаше лек.

— Ти си беше стара бърбрия — викаше той високо, а на баща ми казваше високомерно: — Емиле, жена ти още като дете беше прекалено изискана за нас.

Татко мигаше кротко и доволно над очилата, отпиваше глътка вино, избърсваше си мустаците и се наслаждаваше от цялата си душа, че веднъж майка ми няма последната дума. За него това бе най-хубавият коледен подарък! А нейните бузи се бяха зачервили от виното.

— Вие бяхте едни нахални, проклети и мързеливи хлапаца — викаше тя гневно. Вуйчо Франц бе доволен, че тя се ядосва.

— Е, та какво от това, госпожо графиньо? — отвръщаше ѝ той. — От нас все пак излезе нещо — и се смееше така, че стъклените

топки на елхата звънтяха.

Квадратът не е кръг, а човекът не е ангел. Изглежда, квадратите са се примирили с това, че не са кръгли. Във всеки случай, никой не е чул до днес нищо за противното. Може да се предположи, че те са доволни от четирите си прави ъгъла и четирите си равни страни. Че са най-съвършените четириъгълници, които съществуват. Това задоволява честолюбието им.

С хората не е така — поне нес онези, които се стремят да надминат себе си. Те не искат да станат съвършени хора, което би било хубава и уместна цел, ами ангели. Стремят се, доколкото изобщо го правят, към погрешен идеал. Несъвършената госпожа Леман не желае да стане съвършена госпожа Леман, а нещо като света Цецилия. За щастие тя не постига погрешната си цел, инак на господин Леман и на децата ѝ нямаше да им бъде весело. Защото от светица или пък от ангел те нямат никаква нужда. Но съвършената госпожа Леман може да им бъде от полза. А тъкмо с нея те не се сдобиват. Защото госпожа Леман не желае да стане съвършена. И тъй, на края тя заприличва на неправилен, изкривен четириъгълник, който се е стремил да стане кръг. Тази гледка не е привлекателна.

Майка ми не беше ангел, нито искаше да стане. Нейният идеал бе по-земен. Целта ѝ беше в далечината, но не в облаците. Бе достижима. И понеже майка ми беше енергична като никой друг и не се оставяше да я разубеждават, тя я постигаше. Ида Кестнер искаше да бъде съвършена майка на своето момче. И тъй като го желаше искрено, не се съобразяваше с никого, дори със себе си, и стана наистина най-съвършената майка. Всичката си любов и фантазия, цялото си усърдие и трудолюбие, всяка минута и всяка секунда, самото си съществуване тя залагаше фанатично като страстно увлечен играч на една-единствена карта — на мен. Залог беше животът ѝ — целият, без остатък!

Картата бях аз. Ето защо трябваше да спечеля. Ето защо не биваше да я разочаровам. Затова станах най-добрият ученик и най-послушният син. Нямаше да мога да понеса тя да загуби голямата си

игра. Тъй като искаше да бъде и беше съвършена майка, за мен, нейната карта в тази игра, не оставаше друго освен да стана съвършен син. Станах ли? Във всеки случай постарях се. Наследил бях хубавите ѝ качества: нейната енергия, честолюбие и интелигентност. Това беше вече едно начало. А когато аз, нейният капитал и залог, понякога наистина се изморях от задължението винаги и само да печеля, помагаше ми като последна резерва едно: аз обичах съвършената си майка. Много я обичах.

Достижимите цели са особени с това и тяхната трудност е там, че искаме да ги постигнем. Те ни предизвикват и ние, без да се оглеждаме наляво или надясно, се устремяваме напред. Майка ми не се оглеждаше нито наляво, нито надясно. Тя обичаше мен и никой друг. Беше добра към мен и с това добротата ѝ се изчерпваше. Даряваше ми своята веселост и за другите не оставаше нищо. Мислеше само за мен, други мисли нямаше. Животът ѝ бе посветен всеки миг на мен и само на мен.

Затова за всички останали тя изглеждаше студена, строга, високомерна, властна, нетърпелива и егоистична. Даваше ми всичко, което бе нейната същност и което имаше, а пред другите заставаше с празни ръце, горда и непреклонна, но все пак обеднена духом. Това я изпълваше с печал. Правеше я нещастна. Довеждаше я понякога до отчаяние. Казвам го неслучайно и не само като фраза. Зная какво говоря. Тъй като съм виждал как помръкват очите ѝ. Още тогава, когато бях малък. Та нали аз намирах надрасканите набързо бележки, когато се връщах от училище! Оставени на кухненската маса. „Не мога повече!“ — пишеше на тях. „Не ме търсете!“ — пишеше на тях. „Сбогом, мое обично момче!“ — пишеше на тях. А жилището беше пусто и мъртво.

Тогава, подгонен и шибан от див страх, плачейки с глас и почти заслепен от сълзи, аз тичах по улиците към Елба и каменните мостове. Слепоочията ми туптяха. Главата бучеше. Сърцето лудо биеше. Блъсках се в минавачите, те ругаеха, а аз тичах по-нататък. Виеше ми се свят от задъхване, обливах се в пот и зъзнях, падах, изправях се

отново, без да забележа, че съм се наранил и продължавах да тичам. Къде беше тя? Щях ли да я намеря? Беше ли сторила нещо със себе си? Дали я бяха спасили? Имаше ли още време, или беше вече късно? „Мамичко, мамичко, мамичко!“ мълвях непрестанно и тичах да спасявам живота ѝ. „Мамичко, мамичко, мамичко!“. Нищо друго не ми идваше наум. Такава беше единствената ми безкрайна молитва при тази надпревара със смъртта.

Почти всеки път я намирах. И почти всеки път на някой от мостовете. Стоеше там неподвижно и гледаше надолу към реката, прилична на восъчна статуя. „Мамичко, мамичко, мамичко!“ Сега виках високо и все по-високо. Със сетни сили се довличах до нея. Вкопчвах се в майка си, дърпах я, прегръщах я, виках и плачех и я разтърсвах като голяма бледа кукла — и ето че тя се пробуждаше, сякаш бе спала с отворени очи. Едва сега ме познаваше. Едва сега забелязваше къде бяхме. Едва сега я обземаше ужас. Едва сега можеше да заплаче, да ме притисне до себе си и с усилие прегракнало да каже:

— Да вървим, момчето ми, отведи ме вкъщи! — и след първите нерешителни стъпки прошепваше:

— Сега вече всичко е пак добре.

Понякога не я намирах. Тогава се лутах безпомощно от един мост на друг, връщах се вкъщи, за да видя дали през това време не се е прибрала, втурвах се отново към реката, надолу по каменните стъпала, до Нойщатския крайбрежен булевард, хълцах и треперех от страх, че мога да съзря лодки, от които с дълги прътове търсят някой, скочил от моста. После се дотърях отново вкъщи и се хвърлях, разтърсван от надежда и отчаяние, върху леглото ѝ. Почти в несвят от изтощение заспивах. А когато се събуждах, тя седеше до мен и ме притискаше здраво до себе си.

— Къде беше? — питах щастливо, без да разбирам нищо. Тя не знаеше. Клатеше глава и сама се чудеше на себе си. После се мъчеше да се усмихне и прошепваше, както винаги: „Сега всичко е пак добре“.

Един следобед, вместо да играя, отидох тайно при медицинския съветник Цимерман в приемния час и му разкрих болката си. Той ме

наблюдаваше дружелюбно, мачкаше малката си остра брада между потъмнелите от никотин пръсти и каза:

— Майка ти работи прекалено много. Нервите ѝ не са добре. Това са кризи, тежки и кратки като лятна буря. Те са необходими, за да възвърне природата отново равновесието си. Подир тях въздухът е двойно по-свеж и чист.

Гледах го и не знаех дали да му вярвам.

— Хората също са част от природата — продължи той.

— Но не всички имат желание да скачат от мостове — възразих аз.

— Не — съгласи се той, — за щастие, не. — И ме погали по главата. — Майка ти трябва да си почине няколко месеца. Някъде наблизо. В Тарант. Вайксдорф или Лангебрюк. Ти би могъл на обяд направо от училище да отиваш там и да оставаш до вечерта при нея. Домашните могат да се пишат и във Вайксдорф.

— Тя няма да се съгласи — отвърнах аз, — заради клиентелата. Няколко месеца е много време.

— По-малко би било недостатъчно — беше отговорът. — Но ти си прав, тя няма да го стори.

Изпълнен със съзнание за вина, казах:

— Заради мен няма да го стори. Тя заради мен се съсипва от работа. За мен ѝ са необходими тези пари.

Докато ме изпращаше към вратата, той ме потупа по рамото:

— Не се укорявай. Ако тя нямаше теб, щеше да бъде много по-лошо.

— Нали няма да ѝ кажете, че съм идвал тук?

— Моля ти се! Разбира се, че не.

— И вие не вярвате, че някой ден може наистина... от моста...

— Не — каза той, — не вярвам. Дори и да забрави всичко наоколо си, сърцето ѝ ще мисли за теб — Той се усмихна. — Ти си нейният ангел хранител.

За тези последни думи съм мислил често през живота си. Те ме утешаваха и потискаха едновременно. Спомних си отново за тях, когато бях мъж на около петдесет години и посетих майка си в санаториума. Случили се бяха много неща. Дрезден лежеше в

развалини. Родителите ми бяха оцелели след бомбардировките. Много време бяхме разделени. Пощата и влаковете за дълго бяха парализирани. Най-после се видяхме отново. В санаториум. Тъй като майка ми, вече почти осемдесетгодишна и изтощена от един живот, изпълнен само с труд и мъка, страдаше от загубване на паметта и се нуждаеше от наглеждане и грижи. Тя държеше на коленете си носна кърпичка, разстилаше я неуморно и непрестанно, сгъваше я отново, гледаше ме със смутена усмивка, като че ме позна, кимна ми и после изведнъж попита:

— А къде е Ерих?

Тя ме питаше за сина си! Сърцето ми се сви. Както някога, когато стоеше унесена с празен поглед на някой от мостовете. „Дори и да забрави всичко наоколо си — бе казал медицинският съветник Цимерман — сърцето ѝ ще мисли за теб.“ Сега дори очите ѝ ме бяха забравили — мен, единствената ѝ цел и щастие! Но само очите. Сърцето — не.

ДВАНАДЕСЕТА ГЛАВА

ВУЙЧО ФРАНЦ СТАВА МИЛИОНЕР

Предишната глава не звучеше много весело. Едно дете страдеше и детето бях аз самият. Може би не биваше да ви го разказвам? Но би било неправилно. Стрдание има, струва ми се, както има градушка и горски пожари. Можем да си представим свят по-щастлив от нашия. Свят, в който никой не гладува и никой не е принуден да ходи на война. Ала и тогава би останало достатъчно страдание, което нито по-разумни правителства, нито по-решителни мерки щяха да премахнат. Но да премълчиш това страдание значи да си лъжец.

През розови очила светът изглежда розов. Гледката може да е красива, но това е оптическа измама. Дължи се на очилата, а не на света. Който бърка едното с другото, ще остане учуден, когато животът му смъкне очилата от носа.

Съществуват и такива оптици — имам предвид всъщност поети и философи, — които продават на хората очила с тъмни стъкла, и в миг земята се превръща в долина на скръбта и безнадеждно помръкнала звезда. Който ни препоръчва тъмни очила, за да не ни заслепява слънцето, е добросъвестен търговец. Но който ни ги дава, за да повярваме, че слънцето не свети, е измамник.

Животът е не само розов, нито само черен, а пъстър. Има добри и лоши хора, и добрите понякога стават лоши, а лошите — по някой път добри. Ние се смеем и плачем, и то понякога така, като че ли никога вече не ще се засмеем. Или пък се смеем от цяло сърце, като че ли никога преди това не сме плакали. Дохождат щастие и нещастие. А и в нещастията има щастие. Който си мисли, че знае по-добре тези неща, е многознайко. Който твърди, че две по две е пет, ще се различава от другите и нищо повече. Ще си остане само със своята оригиналност. Старите истини не звучат оригинално, обаче си остават истини, а това е най-важното. Плакал съм така безутешно, като че ли никога вече не бих могъл да се смея отново. И отново се смеех, като че

ли никога не бях плакал. „Сега всичко е пак добре“ — казваше майка ми и наистина всичко ставаше добре. Или почти добре.

„Хехтцрасе“ беше тясна, неугледна и пренаселена улица. И оттук, понеже наемът на магазините не беше висок, вуйчо Франц и вуйчо Паул бяха започнали като млади месари своя път в живота. И въпреки че двата еднопрозоречни магазина бяха един срещу друг, разделени само от уличното платно, и че двамата собственици носеха едно име — Августин — те не се караха. Двамата брата бяха пъргави, трудолюбиви, весели и печелеха симпатии. Престилките и саката им бяха снежнобели, а саламът, месната салата и пачата им — отлични. Леля Лина и леля Мария стояха от сутрин до вечер зад тезгяха и от време на време си махаха весело през улицата.

Леля Мария имаше четири деца, едното от които — Ханс, бе сляпо от рождение. Винаги весел, Ханс се хранеше с апетит и много обичаше да се смее. Когато леля Мария, майка му, почина, изпратиха го в приют за слепи. Там се научи да плете кошници и да настройва пиана и още много млад чичо Паул го ожени за едно бедно момиче, за да има кой да се грижи за него. Защото бащата нямаше време за сина с незрящите зеници.

Тримата някогашни търговци на зайци — между тях и най-възрастният Роберт Августин — в Дьобелн бяха здравеняци. Те не жалеха себе си, а още по-малко другите. Мислеха само за търговията си. Ако денят имаше четиридесет и осем часа, може би щеше да е възможно да се поговори с тях. Тогава навярно щеше да остава малко свободно време за странични неща и дреболии, като например за жените им, децата, братята и сестрите или дори за собственото им здраве.

Обаче денят имаше само двадесет и четири часа и следователно те бяха безмилостни. Дори спрямо баща си. Той страдаше от астма, нямаше средства и знаеше, че скоро ще умре. Но беше твърде горд, за да моли тримата си големи синове за помощ. А освен това, изглежда, помнеше добре поговорката, че е по-лесно един баща да изхрани дванадесет деца, отколкото дванадесет деца един баща.

Сестрите от Дьобелн, бедни като църковни мишки, писаха на майка ми колко тежко е положението на дядо. Майка ми изтича на „Хехтцрасе“ да моли брат си Франц да направи нещо. Той обеща и удържа на думата си. Изпрати на баща си няколко марки с пощенски запис и една картичка със сърдечни поздравии и най-добри пожелания за здраве. Да не си помислите, че собственоръчно бе написал картичката! Това свърши жена му. Синът не намери време да драсне поздрав на баща си. Но наскоро след това, на погребението на стареца, той все пак отиде лично. Тогава не се поскъпи. Защото сватбите и сребърните сватби в семейството, а най-вече погребенията, правеха изключение. За тях трябваше да се намери време. На гробищата, край ковчезите срещите бяха вече неизбежни. Всички с редингот и цилиндър. С носна кърпичка за изтриване на сълзите. Очите и върховете на носовете зачервени. И дори сълзите бяха истински.

И на помена след погребението се събираха заедно. Обедът, както подобава, минаваше в траурно мълчание. При кафето и сладкишите обаче започваха да се чуват смехове. А при коняка бившите търговци на зайци изваждаха от черните жилетки златните си джобни часовници и тайно ги поглеждаха. Вече бързаха. „Прощавайте!“. „Пък се обаждайте!“. „Жалко, тъкмо стана толкова задушевно!“.

Само на собствените си погребения те оставаха по-дълго.

Франц Августин и Паул Августин все още живееха на „Хехтцрасе“, макар че бяха продали изгодно месарниците и окончателно се бяха отдали на търговия с коне. В задните дворове имаше достатъчно място за конюшни. Особено у вуйчо Паул, който купуваше и продаваше само чистокръвни расови коне, само коне за каляски и за езда, от хубави по-хубави. Минаха няколко години и той вече можеше да се нарича „кралски придворен доставчик“. Нареди да се изрисува титлата на фирмената му табелка над вратата и сега беше нещо подобно на благородник — като придворния бижутер, който търгуваше само с най-скъпи брилянти и перли, а вуйчо Паул пък предлагаше само най-благородни коне. Затова му бяха достатъчни десет конюшни. Понякога идваше лично кралят! Представете си! На малката тясна „Хехтцрасе“! С принцовете, с придворния маршал и личния си адютант! При вуйчо ми Паул!

Въпреки това аз с хилядократно по-голямо удоволствие и стотици пъти по-често отивах в двора и оборите на отсрещната страна на улицата. Вуйчо Франц беше наистина груб като хамалин и сигурно нямаше талант за придворен доставчик. Кой знае какво би наговорил на Фридрих Август III Саксонски и как здраво би го тупнал по рамото? Най-малко придворният маршал и личният адютант от свитата му щяха да паднат в несвяст. Но вуйчо Франц грубиянинът ми харесваше повече от високоблагородния вуйчо Паул, когото братята и сестрите му наричаха на шега „господин барон“. А между слугите и конете му аз се чувствах като у дома си.

В кафявите дървени обори, построени по дължина на тесния двор, имаше място за около тридесет коня от датска и пруска, олденбургска и холщайнска порода, за фламандските тежки жребци и за огромните брабантски коне с широки задници и светли дълги гривви. Конярите едва насмогваха да мъкнат със стотици центнери сено, овес и плява, и ведро подир ведро, стотици литри прясна вода. Жребците ядяха и пиеха толкова много, че да им се не начудиш. Те удряха на място тежките си копита, отпъждаха с опашка рояците мухи от гърбовете си и цвилеха, разменяйки си по този начин дружески приветствия от обор на обор. Когато се приближавах до тях, обръщаха глави и ме гледаха отчуждено и търпеливо с непроницаемите си очи. Понякога кимваха, а друг път само тръскаха огромните си глави. Но аз не разбирах какво искат да кажат. Размус, мършавият главен коняр от

Дания, който не можеше да произнася звука „с“, обхождаше обор след обор и ги оглеждаше изпитателно. А вуйчо Бруно куцукаше по калдъръма край дебелия ветеринар. Често идваше тук ветеринарният лекар.

Конете страдат от болести, подобни на нашите. Някои от тях като например инфлуенцата и стомашните колики имат същите имена, други се наричат мит, мокър лишей, сап и деформираща артроза, но всички са опасни. Ние не умираме от кашлица, хрема, гърлобол, заушка или колит. При конете, тези праисторически вегетарианци, това още не се знае сигурно. Достатъчно е да се наядат с прекалено влажно сено и коремите им вече се надуват като балони, болките режат като ножове тялото, могат да се преплетат червата и смъртта чука на вратата на конюшната. Ако са сгорещени и пият много студена вода, скоро почват да кашлят, жлезите им се подуваат, от ноздрите им започва да тече слуз, вдигат температура, бронхите почват да хъхрят, очите потъмняват и отново надвисва смъртна опасност. Понякога дебелият ветеринарен лекар идваше навреме, друг път закъсняваше. Тогава в двора изтрополяваше колата на работника от екарисажа и откарваше трупа. Само кожата, подковите и конският косъм можеха още да се употребят.

Най-неприятното при смъртта на един кон беше паричната загуба. Впрочем скръбта си имаше граници и в това нямаше нищо чудно. Конете все пак не се числяха към семейството. По-скоро напомняха четириноги гости в странноприемница, които нощуваха няколко дни в Дрезден на пълен пансион. От тук пътят им продължаваше към някой чифлик, пивоварна или пък казарма — както се случеше. Или понякога към екарисажа. Собствениците на хотели не плачат, когато умира някой гост. Изнасят го незабелязано по задната стълба.

Неприветливото, еснафски мебелирано жилище се намираше над месарницата, където отдавна друг майстор режеше котлети и ги начукваше с широката страна на брадвичката. Къщата въртеше Фрида, слабичкото момиче от Ерцгебирге, мълчаливата и енергична прислужница. Фрида готвеше, переше, чистеше и заместваше майката

на братовчедка ми Дора. Защото самата майка, леля Лина, нямаше време за детето си.

Тя, без никакво търговско образование, бе станала управителка на предприятието и седеше от сутрин до вечер в кантората. С чекове, сметки за доставка, данъци, надници, отсрочки на полици, осигурителни вноски в болничната каса, текущи банкови сметки и подобни дреболии вуйчо Франц не се занимаваше. Той бе казал:

— Това ще вършиш ти.

И тя го вършеше. Ако бе казал: „Скочи вечерта в шест часа от камбанарията на църквата!“, тя щеше да скочи. Може би щеше да остави горе бележка: „Мили Франц, извинявай, че скачам с осем минути закъснение, но финансовият ревизор ме задържа. Твоя любеща те съпруга Лина“.

За щастие подобна мисъл не му дойде в главата. Инак би се лишил от своята пълномощница. Това би било глупаво от негова страна, а вуйчо ми Франц не беше глупав.

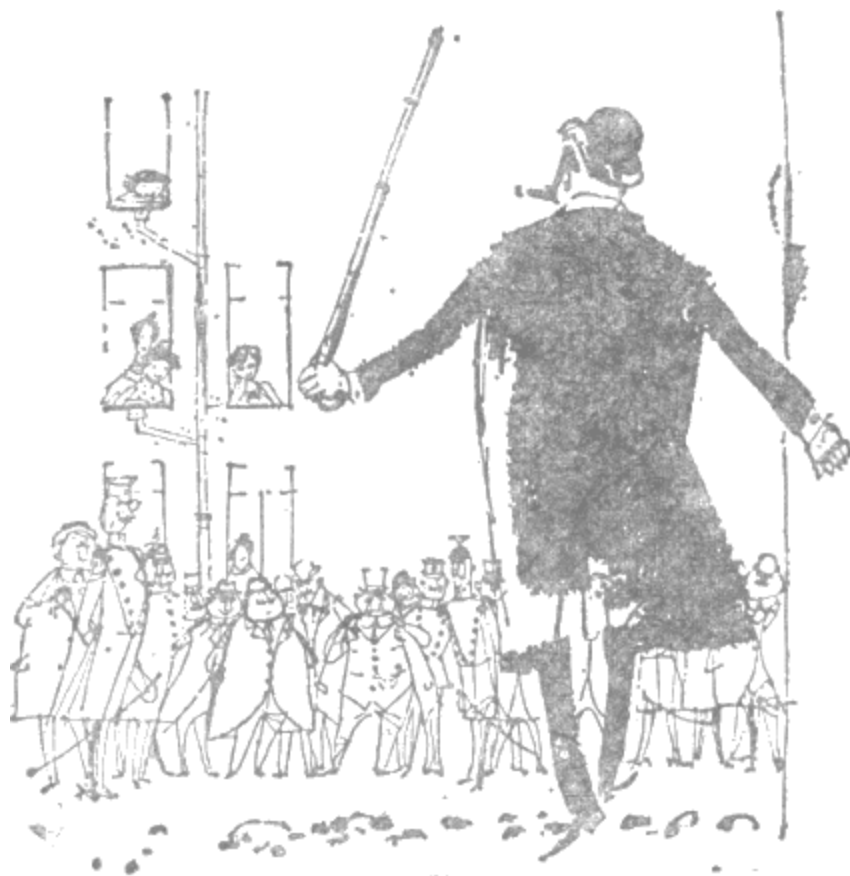
Кантората, която се наричаше още бюро, се намиреше в дъното на двора, между редиците обори, в приземния етаж на една малка сграда. Тук служеше и господарствуваше леля Лина. Тук зад писалището тя се договаряше с доставчиците. Тук слугите получаваха седмичните си надници. Тук тя издаваше чекове. Тук водеше счетоводството. Тук ревизорът проверяваше сметките ѝ. До задната стена стоеше огнеупорният шкаф, от който само леля имаше ключ. Връзката ключове и портмонето подрънкваха в джоба на престилката ѝ. Молива тя мушваше напреко в косата си. Бе решителна и не се оставяше да я измамат. Един-единствен човек на света ѝ причиняваше сърцебиене — „господарят“. Така го наричаше тя в негово отсъствие. Когато се намиреше в стаята или на телефона, тя му казваше Франц. „Да, Франц.“ „Разбира се, Франц.“ „Добре, Франц.“ „Естествено, Франц.“ Тогава гласът ѝ, инак твърде енергичен, звучеше като на ученичка.

Когато тя му потрябваше за нещо, той, където и да се намиреше, изреваваше само думата „жено!“ и тя мигом се обаждаше. „Да, Франц?“ и тичаше презглава, като че ли от това зависеше животът ѝ. Достатъчно бе той само да каже: „Довечера заминавам с Размус за Фленсбург, на пазара. Дай ми двадесет хиляди марки! На стотачки!“ И тя вече отвързваше престилката си, отдалечавайки се тичешком. А

подир час се бе върнала от банката. С двеста банкноти по сто марки. По-късно, когато живееха във „вилата“, аз тичах вместо нея до банката. Но тук не му е още мястото да разказвам за времето, през което бях банков куриер.

Когато вуйчо Франц се връщаше от пазари и публични търгове, след като конете бяха разтоварени на рампата на Нойщатската столична гара и поведени от наетите за из пътя слуги надолу по насипа и през площад „Бишоф“ към „Хехтцрасе“, за него настъпваше усилено време. Най-напред добичетата трябваше да се охранят, защото пътуването в товарния вагон и смяната на климата съсипваха живата стока.

Но само подир няколко дни клиентите почваха да се тълпят в двора като на панаир. Все внушителни хора със забележителен усет на търговци и с дебели портфейли. Офицери с вахмистрите си, чифликчии, заможни селяни, директори на пивоварни, собственици на експедиторски кантори, господа от градското предприятие за извозване на смет и от фирмата Пфунд — за търговия с млечни продукти — човек добиваше впечатление, че тук ще се продават не коне, а дебели мъже! Вуйчо Бруно куцукаше с кутия в ръце от един към друг и предлагаше хавански пури. По прозорците на околните къщи бяха нависнали любопитни жени и деца, които се забавляваха да гледат представлението и чакаха главния изпълнител Франц Августин, господаря на конете. А когато той се появеше, когато влезеше усмихнат през портите с пура в устата, размахващ дебелия си бамбуков бастун, с кафяво бомбе, сложено елегантно и малко накриво на главата му, даже и онези, които никога не бяха го виждали, разбираха веднага: „Това е той! Този ще те изиграе, а ти ще си мислиш, че ти е дал даром рижия жребец“. Срещу такъв човек, срещу толкова самомнителна сила и самоуверена веселост нямаше лек. Където седнеше отпуснато и тромаво, след няколко ръкостискания и потупвания по рамото, той ставаше център и всички слушаха неговите команди: слугите, конете и клиентите!

Едно след друго животните демонстрираха всички алюри. Слугите държаха конете изкъсо за юздите и тичаха с тях до другия край на двора и обратно. Най-своенравните жребци извеждаше Размус. В неговата ръка и най-непокорните коне тръгваха кротко като овчици. От време на време вуйчо Франц изплющяваше с камшика. Най-често само размахваше голямата си бяла носна кърпа. Умееше да прави това като вариететен артист. Носната кърпа се развяваше като знаме на вятъра и караше и най-мързеливите коне да се размърдат.

След като някой кон бе огледан, заинтересованите клиенти се приближаваха да видят зъбите и глезените му. Вуйчото съобщаваше цената и не приемаше дълги пазарлъци. На края покупката се потвърждаваше с толкова силно удряне на длани, че те изплющяваха. Мен само от слушане ме заболяваха ръцете. Леля Лина извеждаше молива от косите си и записваше името на купувача. Това едва ли бе необходимо, защото ръкостискането имаше силата на клетва. Който не можеше да спази такова споразумение, с него като търговец беше свършено. Никой не можеше да си позволи подобно нещо.

Понякога вуйчо докарваше толкова много коне, че бе принуден да настани повече от половината в чужди обори: при брат си Паул и при приятеля си, комерциалния съветник Геблер. Тогава огледът на конете траеше дълги дни и в кръчмата към улицата шумният пир не стихваше. Димът от пурите ставаше толкова гъст, че не би могъл да се разреже дори с градинарска ножица. Глъчката и гръмките смехове се чуваха чак на улицата. Вуйчо Франц пиеше като файтонджия, а оставаше с трезва глава. Вуйчо Бруно още след четвъртата чашка с ракия се предаваше. А леля Лина не пиеше нищо, само прибираше парите, усърдно и търпеливо. Банкноти от по сто, петстотин и хиляда марки. Издутите портфейли забележимо изтъняваха. Леля пишеше квитанции, мушваше молива пак в косите си и отнасяше пачките с банкноти в огнеупорната каса. Отзад, в кантората, в дъното на двора.

„Франц Августин — приказваха си хората — гребете парите с лопата, без да влага много ум.“ Без много ум ли? Значи не го познаваха. Но те навярно не разбираха това съвсем буквално. Тайно дори се гордееха с него. Ето един от тях, който доказваше на света, че е възможно и на „Хехтцрасе“ да станеш милионер! Тази заслуга му признаваха. Успехът му беше приказан и въображението им продължаваше да украсява тази приказка. „Който е забогатял толкова — казваха те, — трябва да покаже богатството си! Палат му е нужен! Трябва да напусне «Хехтцрасе», длъжен е да го стори.“ „Глупости — мърмореше вуйчо Франц. — Стига ми на мен нашето жилище над месарницата. И бездруго почти не се свъртам у дома.“ Но съкварталците от „Хехтцрасе“ се оказаха по-силни от него. И най-накрая той отстъпи.

Купи къща на „Антонщрасе“ 1. „Къща“ не е съвсем точната дума. Тя бе двуетажна просторна вила със сенчеста градина — цял парк, който граничеше откъм дясната си страна с площад „Алберт“. Същият площад „Алберт“, дето ми беше на пътя за училище. Оживен и въпреки това тържествен площад с театър и два големи фонтана, наречени „Тихи струи“ и „Бурни вълни“. Към голямата вила и малкия парк спадаха, освен високите стари дървета, една оранжерия, два павилиона и още една странична сграда с конюшня, навес за коли и жилище за кочияша. В жилището за кочияша се нанесе безценната Фрида, която бе произведена икономка. Дадох ѝ в помощ една прислужница, един градинар и тя взе в свои ръце управлението. Още от първия ден пое задълженията си, като че ли бе израсла в двуетажни вили. На леля Лина ѝ беше по-трудно да свикне. Тя не искаше да стане „милостива госпожа“ и не стана. Тя и Фрида бяха родени в Ерцгебирге, а бащите им бяха работили като рудокопачи в една и съща каменовъглена мина.

ТРИНАДЕСЕТА ГЛАВА

ВИЛАТА НА ПЛОЩАД „АЛБЕРТ“

Улица „Кьонигсбрюке“ 48 беше на две крачки от „Антонщрасе“ 1. А тъй като леля Лина се чувствуваше доста чужда във вилата си, радваше се, когато я навестявах. При хубаво време аз отивах там още след обяд. Вуйчо седеше в купето на някой бърз влак. Леля изготвяше на писалището си на „Хехтщрасе“ сметки и квитанции. Дора, братовчедка ми, бе поканена у някоя съученичка. Така че къщата и градината бяха на мое разположение.

Най-много обичах да седя върху зида, който ограждаше градината и да наблюдавам оживеното движение по площад „Алберт“. Трамваите, които пътуваха за Алтцат, за Вайсен Хирш, за Нойцатската гара, за Клоцше и Хелерау спираха кажи-речи под носа ми, като че ли го правеха нарочно, само за мен. Стотици хора се качваха, слизаха и прекачваха, само за да има какво да гледам аз. Камиони, файтони, автомобили и пешеходци правеха за мен каквото можеха. Двата фонтана показваха водните си фокуси. Покрай мен, с пеещо звънче и сигнал на рог, изтрополяваше пожарна команда. Потънали в пот гренадири, марширувайки в крак, се връщаха с песен след упражнения в казармата. Кралският екипаж преминаваше важно по паважа. Продавачи на сладолед в бяла униформа предлагаха на ъгъла вафли по пет и десет пфенига. От една каруца с бира се търкулна голяма бъчва и веднага се струпа тълпа любопитни. Площад „Алберт“ беше като сцена. А аз седях в ложата между дървета и жасминови храсти и не можех да се наситя да гледам.

По някое време Фрида ме докосваше по рамото и казваше:

— Донесох ти кафе.

Тогавя сядях в сенчестата проветрива беседка от чугунена плетеница и закусвах като принц. След това отивах да проверя дали са узрели френското грозде и вишните, а есен с дълъг прът за пране брулех орехи от дървото. Или изтичвах набързо да купя нещо за Фрида от зарзаватчийницата отсреща. Копър, захар на бучки, лук, черен хляб,

всичко от каквото имаше нужда. До магазина бе прикътана малка къщичка, почти скрита в градината, а на портата висеше табела: „Тук живя и почина Густав Нириц“. Той е бил учител и училищен инспектор и е написал множество детски книжки, чел съм ги всичките. През 1876 година е починал в малката къща на „Антонщрасе“, не по-малко известен от дрезденския си съвременник Лудвиг Рихтер, графика и художника. От Лудвиг Рихтер се възхищават и го обичат и днес още. А за Густав Нириц никой вече не си спомня. Времето отбира кое трябва да остане и да продължи да живее. И времето почти винаги има право.

Често и вечер отивахме във „вилата“. Особено когато вуйчо Франц беше на път. Тогава леля Лина се чувствуваше толкова самотна, макар с нея да беше Дора, че бе щастлива, когато им правехме компания на вечеря в гостната стая. Фрида владееше изкуството да прави сандвичи и то така превъзходно, че бихме я обидили дълбоко, ако дори една филия хляб с лебервурст или шунка останеше неизядена. И понеже никой не желаше да я наскърбява, унищожавашме, колкото можехме.

Приятни бяха тези вечери. Над дивана висеше точното копие на една картина от Картинната галерия. Тя изобразяваше стар файтонджия, който стои до коня си и тъкмо е запалил фенера на хамута. Художникът Хофман от Трахау, който всъщност бе импресионист, бе направил копие на картината в Цвингера, за да спечели пари, а леля Лина я беше подарила на вуйчо Франц за новата къща.

— Хм, картина? — беше се намръщил вуйчо. — Е, от мен да мине, нали на нея е нарисуван кон!

По-неприятно преминаваха вечерите когато вуйчо не беше на път. Не защото той оставаше вкъщи, боже опази! Той седеше в кръчмите и механите, напиваше се с други мъже, закачаше келнерките и продаваше коне. Но нали все пак бе възможно — противно на всяко очакване — да се върне внезапно вкъщи! На света няма нищо невъзможно! Затова ние отивахме в кухнята.

Беше хубава и просторна кухня. И защо пък да не седим там? Нали и у дома си седим в кухнята. А сандвичите на Фрида тук бяха толкова вкусни, колкото и в гостната стая. И въпреки това нещо ни смущаваше. Заразени от страха на леля Лина, седяхме скупчени около

кухненската маса, докато цялата огромна къща бе празна, а леля изглеждаше така, като че ли сама на себе си беше на гости. Седяхме там, ядяхме и през всичкото време наостряхме уши като зайчета. Щеше ли да дойде, или не? Не бе сигурно. Не беше вероятно. И все пак той понякога идваше.

Най-напред чувахме как някой затръшва силно вратата и Фрида казваше:

— Господарят идва!

Веднага след това входната врата се отваряше така, че пъстрите, обрамчени с олово стъкла издрънчаваха, а леля, обзета от страх и радост, възкликваше:

— Стопанинът идва!

След това от коридора се чуваше лъвски рев:

— Жено!

— Да, Франц!

С този вик леля се втурваше, придружена от Фрида и Дора, от кухнята към антрето, където, вече загубил търпение, собственикът на конете им подаваше шапката и бастуна си. Те усърдно поемаха предметите от ръцете му, трите едновременно му помагаха да съблече палтото си, оставяха бастуна, шапката и палтото му в гардероба и тичаха, изпреварвайки го по коридора, за да отворят вратата на гостната стая и запалят лампата.

Той сядаше с пъшкане на дивана и протягаше единия си крак. Леля Лина коленичеше пред него и го събуваше. Фрида коленичеше до нея и измъкваше пантофите изпод дивана. Докато леля изуваше втората обувка и Фрида надяваше първия пантоф на крака му, той изръмжаваше: „Пура!“. Дора изтичваше в кабинета, връщаше се бързо с кутия пури и кибрит, отваряше кутията, оставяше я на масата едва след като той си бе избрал пура и запалваше клечка кибрит. След като той отхапеше върха на пурата и го изплюеше на килима, тя му поднасяше огън.

И трите стояха около него прави или коленичили като робини пред своя велик владетел, не откъсваха очи от устата му и чакаха понататъшни заповеди. Отначало той не произнасяше нито дума и те продължаваха прилежно да стоят прави или на колене. Той пафкаше с пурата си, гладеше русите си мустаци, които тук-таме вече сивееха, и напомняше сит разбойник. После питаше:

— Има ли нещо ново?

Леля Лина докладваше. Той изръмжаваше.

— Не желаете ли да вечеряте? — питаше Фрида.

— Вече вечерях — промърморваше той. — С Геблер в „Грозд“.

— Чаша вино? — питаше дъщерята.

— Може — казваше той милостиво, — само че бързо! Трябва пак да изляза.

И те вече скачаха и се втурваха към бюфета и в мазето.

През това време ние седяхме притихнали в кухнята, без да издаваме глас. Майка ми се усмихваше иронично, баща ми се ядосваше, а пък аз лапвах от време на време по някой сандвич. Знаехме до най-малки подробности какво се разиграваше в гостната. Само не беше ясно кой от трите възможни завършека щеше да има комедията тъкмо днес.

Или вуйчо Франц наистина излизаше отново, а трите робини се връщаха в кухнята, понякога с начената бутилка вино, и ние оставахме още около час. Или вуйчо Франц оставаше вкъщи. Във втория случай само Фрида се появяваше на сцената и, леко смутена, ни изпровождаше през задната врата. Измъквахме се по настланата с чакъл пътека като крадци и се стряскахме, ако градинската врата изскърцаше. Най-драматичен беше третият завършек на комедията, който се разиграваше съвсем рядко.

Случваше се вуйчо да погледне леля отстрани с недоверие и подчертано равнодушно да попита:

— Има ли още някой вкъщи?

Тогавя носът на леля Лина ставаше блед и остър. Мълчанието, което следваше, беше също отговор и той питаше по-настойчиво:

— Кой? Казвай!

— Ах — прошепваше с посърнала усмивка тя. — Само Кестнерови.

— И къде са? — питаше той заплашително, като се накланяше напред. — Къде са, питам!

— В кухнята, Франц.

И сега се разразяваше бурята. Той се вбесяваше и ревеше:

— В кухнята? Само Кестнерови ли? Значи криеш роднините ни в кухнята? Май всички сте се побъркали!

Ставаше, хвърляше пурата на масата, стенойки от гняв и се запътваше с тежки стъпки по коридора. За съжаление беше по пантофи. С ботуши сцената щеше да изглежда много по-ефектна.

Отваряше със замах вратата на кухнята, оглеждаше ни от горе до долу, подпираше ръце на хълбоците, поемаше си дълбоко въздух и се провикваше възмутено:

— И вие търпите това?

Майка ми хладнокръвно и тихо отговаряше:

— Не искахме да ти пречим, Франц.

С едно-единствено махване на ръката той отхвърляше забележката ѝ.

— Кой — викаше той, — кой в тази къща казва, че моите роднини ми пречат? Това е нечувано! — После протягаше властно ръка като пълководец, който изпраща резервите в боя. — Веднага минавайте в гостната! Хайде! Не може ли по-бързо? Или трябва да ви изпратя писмена покана? Ида! Емил! Ерих! Хайде! Но по-живо!

Той крачеше пред нас. Следвахме го нерешително. Като нещастни грешници, които се отправят към кладата.

— Жено! — викаше той. — Фрида, Дора! — викаше пак. — Две бутилки вино! Пури! И нещо за ядене!

Трите робини изхвърчаха навън.

— Вече ядохме в кухнята — казваше майка ми.

— Тогава ще ядете още веднъж — крещеше той ядосано. — А сега седнете най-последно! Емиле, ето ти пура!

— Благодаря ти много — отвърщаше баща ми, — но аз си имам.

Това беше стара игра.

— Вземи — заповядаше вуйчо. — Такива хубави не пушиш всеки ден!

— Тогава, с твое позволение — казваше баща ми и предпазливо посягаше към кутията.

Когато всички сядаха под лампата и на масата имаше достатъчно ядене и пиене, вуйчо Франц потриваше ръцете си.

— Така — казваше той доволен. — Сега ще си направим да ни е съвсем уютно. Лапай, моето момче! Та ти нищо не ядеш!

За щастие по онова време можех да ям много повече, отколкото сега. И така, за да има мир, аз нагъвах сандвичите един след друг. Дора ме поглеждаше и весело ми смигваше. Фрида доливаше вино. Чичо заговаряше за Клайнпелзен, за търговията със зайци и никога не пропускаше да спомене, че майка ми е била бърбрица и колкото повече тя се гневеше, толкова повече той се развеселяваше. Щом като тя кипнеше, интересът му към темата спадеше и той започваше да обсъжда с леля служебни работи. Докато на края изведнъж ставаше, прозяваше се шумно и заявяваше, че отива да спи.

— Вие си седете — измърморваше той и изчезваше през вратата. Понякога беше още по-прямо и казваше най-спокойно:

— Така. А сега можете да си вървите.

Да, вуйчо ми Франц беше рядък екземпляр. И имаше нерви като въжета.

Тъй като аз и през деня се шляех във вилата и из градината, беше неизбежно да не ме използват от време на време за куриер. Изпълнявах най-различни поръчения с еднаква и неизменна точност и добросъвестност. Така, около десетгодишен, станах лявата ръка на леля Лина, а би могло да се каже и левия крак. От дългогодишното стоене зад месарския тезгях и по-късно в конските обори и на двора, краката ѝ бяха натезжали и лесно се уморявах. Затова тя предпочиташе да седи, вместо да върви и аз поемах задължения, които обикновено не се поверяват на малко момче. Носех договори на нотариуса за заверка и полици, които трябваше да бъдат протестирани. А след големи продажби на коне, отнасях парите в банката.

Няма да забравя учудените очи на останалите клиенти, когато се доближавах до касата на филиала на Дрезденската банка, отварях издутата чанта за документи и изваждах пачките пари, които преди това бяхме преброили с леля. Сега беше ред на касиера. Той броеше ли броеше. Запечатваше пачките и си взимаше бележки, които аз старателно сравнявах с моите. Пет хиляди марки, десет хиляди марки, петнадесет хиляди марки, двадесет хиляди марки, двадесет и пет хиляди марки, тридесет хиляди, понякога стигаха дори до четиридесет хиляди и повече! Клиентите, които стояха зад мен и до мен, чакащи да бъдат обслужени, от учудване забравяха дори да проявят нетърпение.

Ако накрая касиерът получише на бележката си друга сума, различна от моята, знаеше кой е сгрешил. Разбира се, той. Моите сборове бяха винаги верни. И така, той започваше да смята отначало. На края аз си излизах горд с касовата бележка и празната чанта.

Леля ме похвалваше, заключваше касовата бележка в чекмеджето на писалището си и ми подаряваше пет марки. А понякога дори десет. И при други случаи тя често си разтваряше портмонето. Беше мила, добра жена. Не само когато ми подаряваше пари.

Един хубав ден се оказа, колкото и да пресмяташе, че ѝ липсват двеста марки. Сметката ѝ беше точна. Парите липсваха. Нямахте ги никъде. Никъде ли? Не може да бъде. Къде бяха? И вече неудържимо се натрапваше следващият въпрос: кой бе откраднал двестата марки? Кой беше крадецът? Кой би могъл изобщо да бъде заподозрян? Вуйчо Франц и леля Лина обсъдили въпроса на четири очи и преценили кой в къщата не би могъл да го направи. Този метод отдавна се е утвърдил като сигурен. И ако човек има късмет, престъпникът най-накрая ще бъде открит.

След кратко обмисляне били заподозрени само две лица: прислужницата Мета и аз самият. Мета, която разпитали първа, се заклела във всичко, което ѝ било скъпо, че не е тя, и тъй като трябвало да ѝ се вярва, на леля не оставало нищо друго освен да си поговори с

мен. Разговорът бе много кратък. Още преди леля да се доизкаже до края, аз ударих на бяг. Мама изслуша съобщението ми и каза:

— Жалко. Всъщност бяха много мили хора. — С това случаят за нас беше приключен.

Няколко дни по-късно леля случайно намерила парите в едно чекмедже. Навярно сама ги била сложила там и покрай по-важните работи ги забравила. Като първи пратеник у нас позвъни братовчедка ми Дора. Тя разказа какво се е случило и предаде сърдечни поздрави.

— Ти не си виновна — каза ѝ майка ми, — но ще бъде най-добре да си отидеш.

На другия ден се появи Фрида, безценната, но и тя скоро се озова отново на улицата.

На следващия ден леля Лина, въпреки разширените си вени, изкачи с пъхтене нашите стълби.

— Е, достатъчно, Лина — каза майка ми. — Привързана съм към теб, знаеш това. Но който може да допусне, че момчето ми е крадец, аз вече не го познавам.

С тези думи ся затръшна вратата под носа на леля.

След още един ден пред къщата спря файтон и от него слезе вуйчо Франц! Той се увери дали точно това е номерът на къщата, мушна се във входа и малко по-късно стоеше за първи път през живота си пред нашата врата.

— Гледай ти! — възкликна майка ми. — Че какво търсиш ти тук?

— Дойдох да видя как живеете — изръмжа той. — Няма ли да ме пуснеш вътре?

— Не! — каза майка ми.

Обаче той я бутна настрана и влезе. Тя пак понечи да му препречи пътя.

— Не прави глупости, Ида! — мърмореше той смутено и я буташе пред себе си, като че беше парен валяк.

Разговорът, който водиха братът и сестрата в стаята на Паул Шуриг, беше доста бурен. Аз седях в кухнята и ги слушах как крещат. Пламенен дует-караница, в който гневният глас на майка ми все повече надделяваше. Когато вуйчо си тръгна, той бършеше челото си с голяма носна кърпа. Въпреки това личеше, че му е олекнало. На вратата се спря още веднъж и рече:

— Хубаво е у вас!

После излезе.

— Той се извини — каза майка ми. — Помоли да забравим случилото се и скоро да отидем пак у тях. — Тя се приближи до кухненския прозорец и се наведе навън. Долу вуйчо тъкмо се качваше на капрата, освободи спирачката, хвана юздите, цъкна с език и подкара. — Как мислиш? — попита майка ми. — Да забравим ли?

— Да забравим пък — отвърнах аз.

— Е, добре — съгласи се тя. — Така ще е най-хубаво. В края на краищата, той все пак ми е брат.

И тъй всичко отново си тръгна постарому. Гледах пак от стената на градинската ограда площад „Алберт“, пиех отново в малката беседка кафе и носех по много пари в банката. Чантата за документи, с която пренасях банкнотите и чековете, ставаше все по-дебела, а старият градинар веднъж ми каза:

— Ще ми се само да знам за какво му е всичко това! Повече от един шницел не може да изяде, повече от една шапка не може да си сложи на главата. А в гроба пари няма да харчи. Червеите ще го изядат и гратис.

— Всичко това е от честолюбие — забелязах аз. Градинарят се намръщи и каза:

— Честолюбие! Не искам и да чуя! Тоя човек живее в собствената си вила като скитник под временен покрив. Дори не знае, че пред къщата му има градина. През целия си живот не си е дал нито ден почивка. Няма да се успокои, докато не легне в земята и не гледа отдолу колко бързо расте тревата.

— Вие говорите все за смъртта — установих аз. Той захвърли угарката си в лехата, разсече я с лопатата и каза:

— Нищо чудно, от рождение съм градинар по гробищата.

Разбира се, той бе прав. Животът, който водеха вуйчо Франц и леля Лина, беше безсмислен. Те едва успяваха да си поемат дъх. Нямаха време да се порадват на цветята в собствената си градина. Разбогатяваха все повече и повече. Но за какво всъщност? Веднъж лекарят изпрати леля на лечение в Елстерските бани. След десет дни тя се върна. Нямаха и минута спокойствие, все й се присънваха болни коне и просрочени полици. Когато Дора беше във ваканция, пътуваше или идваше на излети с майка ми и с мен — нещо, което чичо смяташе за съвсем излишно.

— Нима като деца ние сме ходили на море? — питаше той раздразнено. — Какви са тия глупави моди?

А когато на петнайсет години тя трябваше да отиде в пансион, той не я изпрати в Лозана, Женева или Гренобъл, а в Хернхут в Саксония, в девическото училище на Хернхутското братство, където ги държаха в толкова строго благочестие, че бедничката се върна съвсем бледа, измъчена и напласена.

Тя се омъжи на двадесет години за един търговец, който се бе харесал на вуйчо и умря при раждането на първото си дете. То беше момче. Кръстиха го Франц и бабата и дядото го отгледаха. Инфлацията стопи богатството им. Но вуйчо Франц не се предаде. Още веднъж се замогна. И после внезапно дойде краят му. Сгромоляса се като дърво и падна мъртъв. Остави достатъчно пари, така че леля Лина можеше да продължи да живее във вилата и с помощта на Фрида да възпита грижливо внука си. Внук с руси къдрици и сини очи, който до края на живота ѝ напомняше за Дора.

Не до края на нейния, а до края на неговия живот. Той загина като студент по медицина и начинаещ лекар през 1945 година, малко преди разгрома, при отстъплението от Унгария, и остави млада жена и русо и синеоко момченце, което напомняше на леля за два чифта сини очи, затворени вече завинаги. После умря и леля ми Лина.

Щеше ли да има някаква полза, ако примерно през 1910 година, през нощта в бързия влак за Холандия, някой спътник беше казал на вуйчо Франц:

— Извинете, че ви безпокоя, господин Августин! Но аз съм Архангел Михаил и трябва да ви съобщя, че всичко, което правите, е

погрешно.

Наистина, щеше ли да има някаква полза?

— Оставете ме на мира, ако обичате! — би измърморил вуйчо ми.

И ако другият започнеше да повтаря енергично, че поръчението му е важно и че наистина е Архангел Михаил, вуйчо само би нахлупил бомбето над очите си и би рекъл:

— Ако ще да бъдете и сам господ бог!

ЧЕТИРИНАДЕСЕТА ГЛАВА

ДВЕТЕ ЛИЦА НА ГОСПОДИН ЛЕМАН

След първите четири учебни години близо половината от съучениците ми се сбогуваха с училището, напуснаха „Тикщрасе“ и подир Великден горди, с разноцветни фуражки, се появиха отново в първите класове на реалните и реформираните гимназии или средните училища. Не бяха по-добрата половина, но най-глупавите между тях си въобразяваха това. А ние другите наистина бяхме останали на „Тикщрасе“, ала не бяхме умствено изостанали. Всички знаехме, че отговорът на въпроса „Гимназия или не?“ зависи не от нас самите, а от бащината кесия. Това беше несправедливо. И не можеше да не остави горчилка в нечий детски сърца. Животът беше несправедлив и ни го показваше без да изчака поне конфирмацията.

Тъй като и от съседния клас много момчета се отправяха в царството на разноцветните ученически шапки, остатъците от двата класа бяхме слети в един. Класният ни ръководител, който се ползуваше с ужасна слава, се наричаше Леман. Бяха ни казали, че при него за една година трябвало да се научи повече, отколкото другаде за две. И тези сведения, както скоро можахме да се убедим, не бяха преувеличени. Освен това разказали ни бяха, че всяка седмица изхабява по една бамбукова пръчка. И тези разкази се оказаха също приблизително верни. Треперехме от него, преди да го познаваме, а след като се запознахме и колкото по-добре го опознавахме, треперехме още повече. Той ни обучаваше така, че от главите и от панталоните ни се вдигаше пушек.

Учителят Леман не се шегуваше и не разбираше от шега. Той ни измъчваше с домашни до припадък. Тормозеше ни с уроци, диктовки и разни контролни, така че дори и най-будните и добри ученици загубваха нервите си. Когато влезеше в класната стая и кажеше с леден глас: „Извадете тетрадките!“, на нас ни се искаше да се скрием в миша дупка. Само че нямаше такава, още по-малко за тридесет момчета. А

че изхабяваше всяка седмица по една бамбукова пръчка, беше вярно само наполовина. Той изхабяваше по две.

Нямаше ден, в който да не се разрази гневът на господин Леман. Той излизаше из кожата си при вида на мързеливи ученици, дръзки ученици, глупави ученици, мълчаливи, страхливи, твърдоглави ученици, подсказвачи, разплакани и отчаяни ученици. А кой от нас не е изпадал при един или друг случай в едно или друго състояние? За гнева на учителя Леман имаше широк простор.

Той ни удряше плесници така, че бузите ни се подуваха. Взимаше пръчката, караше ни да си протегнем ръката и шибаше пет или десет пъти разтворената длан, докато стане огненочервена, подуе се като втасало тесто и почне нетърпимо да боли. А след това, тъй като човек още от дете има две ръце, идваше ред и на другата. Който от страх свиеше длани, него удряше по юмруците и по пръстите. Заповядваше на шестима от нас да легнат един до друг на първата редица чинове и обработваше шест силно опънати панталона в справедливо редуване и бърза последователност, докато ужасяващ шестгласен момчешки хор разтърсваше въздуха, а ние останалите си запушвахме ушите. Който на черната дъска се запъваше и млъкваше, него биеше под коленете и по прасците, а който в такъв момент се извърнеше, тежко му и горко. Понякога бамбуковата пръчка се разцепваше по дължина. Друг път се строшаваше по средата. Парчетата профучаваха във въздуха покрай главите ни. Тогава до междучасието той раздаваше плесници по бузите. Неговите ръце не се чупеха на парчета! А за следващия час донасяше нова бамбукова пръчка.

По онова време имаше учители, които си избираха при разсилния бамбуковите пръчки с такава наслада, с каквато изтънчените пушачи си избират пурите. Някои преди наказанието потапяха пръчката да кисне в умивалника, защото тогава болеше двойно повече. Това бяха мръсници, на които боят доставяше извънредно удоволствие. Учителят Леман не спадаше към тази долна паплач. Той не беше така посредствен, но затова пък беше много по-опасен от тях. Биеше не за да се наслаждава на нашата болка. Биеше от отчаяние. Не можеше да разбере, как тъй ние не схващаме онова, което той знае. Не проумяваше защо не вниквахме в обясненията му. Това го изкарваше от кожата. Изгубваше контрол над мислите и нервите си и почваше да

удря като бесен на всички страни. Понякога класът заприличваше на лудница.

Родителите постоянно тичаха при директора и се оплакваха със сълзи и заплахи. Носеха медицински свидетелства, в които се споменаваха за телесни и душевни увреждания, нанесени на едно или друго момче. Предупреждаваха, че ще предявят искания за обезщетение. Директорът кършеше ръце. Той знаеше всичко това и го знаеше много преди нас и родителите ни. Обещаваха да смъмри колегата. И всеки път завършваше с изречението: „Ужасно е, защото всъщност той е най-добрият ми учител.“ Това, разбира се, не беше вярно.

Този господин Леман беше трудолюбив, прилежен и умен човек, който искаше да направи от нас трудолюбиви, прилежни и умни ученици. Целта му бе отлична. Но пътят към нея бе отвратителен. Трудолюбивият, прилежният и умният човек не само не беше добър, а изобщо не беше учител. Тъй като му липсваше най-важната добродетел на възпитателя — търпението. Имам предвид не онова търпение, което граничи с равнодушие и води към закостенялост, а другото, истинското търпение, което се състои от разбиране, хумор и настойчивост. Той не беше учител, а звероукротител с пистолет и камшик. Превръщаше класната стая в клетка за хищни зверове.

Когато не стоеше в клетката пред тридесет момчета, пред тридесет лениви, лукави и непокорни хищни зверчета, той беше друг човек. Тогава се проявяваше истинският господин Леман и един ден аз се запознах с него. Един цял ден до вечерта. По онова време вече беше известно, че трима от учениците му ще се спасят за цяла година преди матурата от ужасната бамбукова пръчка: Йоханес Мюлер, приятелят ми Ханс Лудевиг и аз самият.

Издържали бяхме блестящо и с чест приемния изпит за „препаранда“ — така се наричаше подготвителното отделение към учителския семинар. Господа професорите останаха удивени от нашите познания. Те не знаеха на какъв звероукротител дължим изкуството си, така че похвалата им беше отправена на погрешен адрес — към питомците, вместо към укротителя. Все пак, той също

изглеждаше горд от резултата и оттогава бамбуковата му пръчка подминаваше нас тримата.

През едно междучасие в училищния двор той се приближи до мен и попита сякаш между другото:

— Искаш ли да дойдеш в неделя с мен в Саксонска Швейцария?
Останах слисан.

— До вечерта ще се върнем — добави той. — Поздрави родителите си и им поискай разрешение! Ще се срещнем точно в осем под купола в чакалнята на централната гара.

— С удоволствие — отвърнах аз смутено.

— И си вземи гуменките!

— Гуменките ли?

— Малко ще се катерим.

— Ще се катерим?!

— Да, по скалите. Не е опасно.

Той ми кимна, отхапа от сандвича си и се отдалечи. Децата се отдръпнаха настрана от него, като че беше ледоразбивач.

— Какво искаше този? — запита приятелят ми Лудевиг. А когато му разказах, той поклати глава, после рече:

— Не ми харесва тая работа. В твоята раница гуменките, а в неговата — бамбуковата пръчка.

Случвало ли ви се да се катерите по някоя малко или повече отвесна пясъчникова скала? Като муха по тапет? Плътно притиснати до стената да вкопчвате пръстите на ръцете и на краката си в тесните вдлъбнатини и улеи? Да търсите опипом следващите тесни корнизи и издатини над вас? Докато лявата ръка намери нова опора, а след това левият крак, докато и пръстите на краката почувствуват ново съпротивление? Тогава, след като пренесете тежестта на тялото наляво, повтаряте маневрата с дясната ръка и с десния крак. Сантиметър по сантиметър се катерите все по-високо, десет или петнадесет метра нагоре, докато най-последно някоя издатина на скалата ви предложи място и време за отдих? И после, със същото самообладание и предпазливост пак нагоре по следващата отвесна стена на скалата? Не сте ли опитвали подобно нещо? Призовавам към предпазливост любопитните.

Горе на върха, където се беше вкопчило малко криво борче, спряхме да си починем. Долината на Елба проблясваше под нас в разкъсвана от слънцето мъгла. Призрачно причудливи скали, циклопи с великански глави се възправяха като стражи на хоризонта. Лъхаше горещина като от пещ. Някъде в долината бяхме оставили ботушите, якетата и раниците си. Там трябваше да се върнем и аз искрено се самосъжалявах.

Учителят Леман беше наистина майстор в катераческото изкуство — нещо, което досега не знаех, и познаваше скалите наоколо като петте си пръста. Освен това ме беше направлявал с тактически указания и няколко пъти ме бе завързвал с въже. Но в неговото катерене по отвесните скали в лоното на природата аз не можах да открия нищо привлекателно, с изключение на един приятен преход между две скали. Страхът ми пречеше да изпитам и най-малкото удоволствие. Също и гледката от върха, колкото и прекрасна да беше, не ми достави истинска радост. Защото тайно мислех за връщането и се боях, че ще бъде още по-тежко от изкачването. И не се излъгах.

На стайните мухи, поне върху отвесни стени, им е по-лесно отколкото на нас, особено при слизането. Те се спускат с главата надолу. А човек така не може. И при слизане по отвесни стени той държи главата си нагоре. Цялото му внимание се съсредоточава в краката, които сяпко, сантиметър по сантиметър, опипват и търсят надолу следващата опора. Когато този следващ тесен перваз от шуплест и ронлив пясъчник се отрони под обувката и кракът остане да виси във въздуха, сърцето спира да бие — за щастие, само за кратко. В такива моменти те застрашава опасност да наведеш глава, защото

очите искат да помогнат на пръстите на краката при търсенето на опора. За препоръчване е да не се излагате на тази опасност.

Още си спомням какво почувствах, когато погледнах надолу от стената. Дълбоко и отвесно под себе си видях, мънички колкото детски играчки, нашите якета и раници край един тънък като конец път и от ужас затворих очи. Зави ми се свят. Ушите ми забучаха. Сърцето ми спря. Най-сетне то си спомни за старото си занимание и започна отново да бие. А че накрая се озовах жив долу, до нашите раници, се вижда между другото от факта, че днес, в 1957 година, разказвам тази случка. Да твърдя, че животът ми тогава е висял на косъм, не би било съвсем точно. Тъй като нямаше никакъв косъм.

В подножието на скалата, след като обухме ботушите и облякохме якетата си, учителят Леман ми показва на една географска карта кои върхове още не е изкачил. Те бяха толкова малко на брой, че едва ли си заслужава да се споменават. При тях рискът бил извънредно голям, обясни той, а човек не трябвало да си играе с живота. Нарамихме раниците.

— Обикновено — запитах аз — все сам ли ходите на излети?

Той се опита да се усмихне. За него това не беше толкова лесно, защото нямаше навик.

— Да — отвърна той, — аз съм самотен излетник.

Следобедът премина по-приятно. Гуменките си останаха в раницата. Скалите не бяха вече гимнастически уреди, а представляваха допотопни утайки от времето на кредитното образование, странни свидетели за това, че ходехме по дъното на прастаро море, пресъхнало преди неизброими хилядолетия. Отпечатъци от раковини в пясъчника свидетелствуваха за това. Скалите знаеха увлекателни истории за водата, ледовете и огъня, а учителят Леман умееше да се вслушва в камъните. И разбираше езика на птиците. Изследваше следите на дивеча. Показваше ми спорите на мъха с малките островърхи шапчици, които по-късно се отронваха. Познаваше тревите с малките им имена и след обяд, докато закусвахме на поляната, ние се възхищавахме на зеленото им многообразие и нежно цъфтене. Природата беше отворена пред него като книга и той ми четеше от нея.

На палубата на парахода, който се спускаше по течението от Боденбах-Дечин и с който потеглихме с леко сърце към къщи, той разлисти книгата на историята. Разказа ми за Бохемия, страната на чехите, където нашият параход само преди един час бе стоял на котва, за крал Отокар и Карл IV, за хуситите, за гибелните религиозни войни, за пагубното и неизкоренимо съперничество между Прусия и Австрия, за младочехите, и за застрашителното разпадане на Дунавската монархия^[1].

— Европа отново и отново се опитва да се самоунищожи — каза той тъжно. — Онези, които знаят нещо по-добро, са хулени като многознайници. Ето защо безумният план на Европа да съсипе сама себе си, някой ден най-после ще се сбъдне!

Той посочи към Дрезден, чиито кули изникнаха пред нас позлатени от залязващото слънце.

— Там е Европа! — произнесе той тихо.

Когато на „Августусбрюке“ му поблагодарих за хубавия ден, той се опита отново да се усмихне и този път почти му се удаде.

— От мен можеше да стане много добър домашен възпитател — каза той, — домашен учител и наставник на три, четири деца. С това бих могъл да се справя. Но тридесет ученика са за мен твърде много — с двадесет и пет в повече.

С тези думи той си тръгна. Проследих го с поглед. Неочаквано се спря и се върна.

— Катеренето беше голяма грешка — каза той. — Страхувах се за теб повече, отколкото самият ти.

— Въпреки това беше хубав ден, господин Леман.

— Тогава е добре, моето момче...

И сега той наистина си тръгна, самотният излетник. Вървеше сам. Сам беше вкъщи. Сам беше и в живота. И имаше двадесет и пет ученика в повече.

[1] Дунавска монархия — Австро-Унгария, в състава на която е влизала и Чехия. — Б.пр. ↑

ПЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА

МАЙКА МИ — ПО ВОДА И ПО СУША

И още един път — щом стана дума за скали, реки и поляни — искам да надуя фанфара и да протръбя възхвала на майка си, така че да отекне ехото от планините. От всички посоки на света да отвърща ехото, докато зазвучи така, като че ли стотици валдхорни и тромпети пригласят на моята песен за възхвала на госпожа Кестнер. И вече към концерта се присъединяват потоците и водопадите, гъските по селските улици, чуковете от ковачницата, пчелите в детелината, кравите по хълма, воденичните колела и дъскорезниците, гръмотевиците над долината, петлите от торищата и върху черковните камбанарии, също и върху крановете за бира във вечерните странноприемници. Патиците във вира одобрително тракат с човки, жабите квакат „браво“, а кукувицата се обажда отдалече. Даже конете пред плуга вдигат очи от полската работа и цвилейки, пожелават на неравната двойка по шосето „добър път“.

Кои са тези двамата, които, загорели от слънцето, с песен кръстосват страната? Които като странствуващи калфи пият вода от кълколеца манерка? Които почиват високо над хълмове и долини, закусват с твърдо сварени яйца и за десерт поглъщат с очи прекрасната панорама? Които и в буря, и в дъжд с пелерини и качулки вървят неуморно и безгрижно през горите? Които вечер на масата в гостилницата сърбат топла супа и малко по-късно, порядъчно изморени, потъват в селското легло с кариани завивки?

Заради мен госпожа Кестнер обикна излетите и прие като най-голяма радост това полезно за душата и здравето занимание, което упражняваше най-системно. Когато бях на около осем години, тя най-напред за учудване на шивачката поръча да й ушие дебел непромокаем костюм от зелен лоден. В магазина щеше да струва по-евтино, но в магазините такива костюми нямаше. Жените по онова време не ходеха на екскурзии, още не бе излязла такава мода. Полата, според изискванията на времето, стигаше почти до глезените. Госпожа Венер,

шапкарката, измайстори по наставления на майка ми широкопола зелена шапка от същия плат, която се прикрепяше и забождаше за прическата с два специални фуркета, че даже и самата госпожа Венер се чудеше. Закупени бяха и две зелени мушамы. Баща ми, който отдавна се бе отучил да се учудва, с пламенно усърдие изработи в работилницата си в мазето две здрави зелени раници, по-малката за мен. И тъй, скоро бяхме екипирани съвсем добре и съвсем в зелено.

Нищо не ни липсваше. Набавено бе всичко необходимо: две планинарски тояги с железни накрайници, манерка, кутии за масло, салам, яйца, сол, захар и пипер, съд за варене на готови супи и наденици, спиртник и два леки прибора за хранене. На здравите ботуши се полагаше кутия смазка и тя само веднъж при пикник някъде в Лаузиц бе сбъркана с кутията масло. Още след първата хапка ни стана ясно, че не е за препоръчване да се маже на хляба смазка за обувки. Казват всъщност, че за вкуса може да се спори. Обаче на въпроса дали смазката за обувки е хранителен продукт, би трябвало да има може би един-единствен отговор. Всеки случай оттогава това е моето твърдо мнение. Противоположни схващания съм принуден категорично да отхвърлям.

Бяхме напълно подготвени за туризъм и трябваше само да изучим самия туризъм. Туристическите ни години бяха учебни години. Отначало вярвахме например, че човек и на кръстопът ще знае да избере вярната посока, която води към вярната цел. Когато обаче неведнъж, след четири, дори пет часа ход, пристигдохме слисани там, откъдето сутринта бяхме тръгнали, започнахме да се съмняваме в инстинкта си на европейци. Не, съвсем не можехме да се мерим с индианците. Нищо не излизаше и ако речяхме да се ориентираме по слънцето. Особено когато то изобщо не се виждаше от гора или облаци!

Затова започнахме с помощта на географски и топографски карти да търсим пътя и с течение на времето достигнахме почти до безпогрешни резултати. Също скоро преодоляхме мехурите на краката, задъхването и болките в кръста. Не се отчайвахме. Напредвахме крачка по крачка и станахме напреднали излетници. Накрая изучихме всички тънкости на туризма. За един ден изминавахме по четиридесет, дори петдесет километра, без това особено да ни затруднява. И по такъв начин прекосихме цяла Тюрингия, Саксония, Бохемия и част от

Силезия. Изкачвахме с бавна крачка хиляда и двеста метра високи върхове и щяхме да се покатерим на още по-високи, стига само да имаше такива. Където особено ни харесваше, си давахме един ден почивка и мързелувахме като мъркащи котараци. После продължавахме пътя си по седмица, дори и две, понякога с братовчедката Дора, но най-често и почти с по-голямо удоволствие без нея. Преходите се превърнаха за нашите тренирани крака в разходки. Между нас и природата вече не съществуваше преграда. Движехме се в един ритъм с реките, вятъра и облаците. Беше прекрасно. И здравословно освен това. От петите до главата и от главата до петите.

Mens sana in corpore sano^[1] както казват римляните.

Така покорихме Тюрингската гора и Лужишките планини, Саксонска Швейцария и Бохемското средногорие, Ерцгебирге и Изагебирге. И при това пеехме. „О, далечни долини, о, върхове, о, хубава зелена горо“^[2]. От Йешкен до Фихтелберг, от Рострапе до Милешауер изкачихме всички върхове и връхчета. Развалини и манастири, замъци и музеи, катедрали и дворци, църкви, посещавани от поклонници, и градини в стил рококо се изпречваха по пътя ни и ние тържествено ги разглеждахме. После фризьорката в зелен лоден и момчето ѝ продължаваха да кръстосват надлъж и шир страната. Понякога носех даже украсената си с пъстри панделки лютня. В неин съпровод се пееше още по-добре.

*„Там суети се коварен,
свят делови и покварен“*

пеехме ние, а господин фон Дйхендорф, авторът на песента, би се радвал искрено на нас двамата, ако беше още жив. Други двама пощастливи наследници на романтизма не би намерил така лесно.

Един ден на това или на подобно мнение, изглежда, се оказа някакъв господин, който си беше жив и здрав. Майка ми и аз се бяхме отбили след многодневно странствуване из Саксонска Швейцария в „Линкеше Бад“, ресторант-градина край Елба, който беше станал

прочут благодарение на съветника в апелационния съд Е. Т. А. Хофман^[3] също романтик, колега на Айхендорф. Улица „Кьонигсбрюке“ беше съвсем наблизо, но ние бяхме жадни и още не ни се прибираще у дома. Ето защо не бързахме, пиехме студена лимонада и след като келнерката ни прибра парите, избухнахме в звънък смях. Защото, колкото и да обръщаме и изтърсвахме портмонето, сега притежавахме само една-единствена монета, един меден пфениг! И то в „Златното гърне“. (Тази забележка се отнася само за начетени хора).

Господинът от съседната маса пожела да узнае защо сме толкова весели. А след като му казахме, той направи на майка ми предложение за женитба. Разказа, че бил германец, забогатял в Щатите и си търсел жена за там. Веднага забелязал, че майка ми била подходяща, а че при този неповторим случай получавал като прибавка и едно толкова будно и весело синче, било изключително щастие. Нашата неудържима веселост разпалваше усърдието му, вместо да го намалява. Фактът, че вече си имахме съпруг и баща, не го тревожеше. Такива неща, твърдеше той самоуверено, можели да се уредят лесно с достатъчно пари и малко добро желание. Нищо не бе в състояние да го отклони от намерението му да се ожени за нас двамата и ни отведе в Америка. И тъй, накрая не ни остана друго освен да избягаме. Като закалени туристи бяхме по-бързи в краката от него. Той ни загуби от очи и така можахме да се спасим и да останем верни на Германската империя.

Ако майка ми и аз тогава не умеехме да тичаме толкова бързо, днес може би щях да съм американски писател или — предвид познанията ми по немски още от дете — генерален представител на фирмите „Кока Кола“, „Крайслер“ или „Парамаунт“ в Северна Рейнска Вестфалия или Бавария! А през 1917-та нямаше да се наложи да стоя на пост в караулната будка пред току-що споменатата „Линкеше Бад“. Вместо това щях да бъда може би американски войник! Защото в този безумен свят, колкото и бързо да бягаш, колкото и далеч да отидеш, все някъде ще те хванат за войник. Впрочем тук не е мястото на такива разсъждения.

Баща ми беше едва ли не още по-придирчива домакиня от майка ми. Преди да се върнем с нея от дивите дебри, той почваше буквално

да плува в сапун, сода и паркетин. Като безумен се нахвърляше с четки, парцали за дъски, шкурка, парцали за прах и гюдерии за прозорци върху жилището. Преследваше всяка пращинка. Трополеше до късна нощ. През деня, нали беше във фабриката за куфари, нямаше време да разкрасява стаите. Семейство Грюцнер и семейство Щефан, които живееха през една стена от нас, не можеха да заспят и си казваха: „Аха, сигурно двамата туристи утре се връщат!“.

Всеки път се повтаряше едно и също. Щом влезехме в коридора, изведнъж се чувствувахме още по-прашни и мръсни, отколкото бяхме. Бравите, плочите и вратите на печката блестяха. Прозорците светеха от чистота. В линолеума бихме могли, ако поискаме, да се огледаме. Но не искахме. Знаехме и без това, че приличаме на бездомни скитници. Имаше само едно спасение — да се гмурнем във ваната.

Едва заприличали донякъде на цивилизовани граждани, аз тръгнах като вестител из улиците и разнасях сред клиентите новината, че фризьорката Ида Кестнер се е върнала от ваканция и с нетърпение чака дамски глави. Така че следващите дни усилено се фризираха, ондулираха, масажираха и измиваха глави, докато всички търговки и продавачки зад своите щандове пак заприличваха на нови. Те оставаха верни на фризьорката си. Веднъж беше отложена дори сватба заради нашата екскурзия. Годеницата, продавачка в магазина на потребителната кооперация, бе настояла за това.

Вечерта подир завръщането ни баща ми влизаше в кухнята, след като беше наместил велосипеда си в мазето, и казваше доволен: „Ето ви най-послед!“ Повече нищо не продумваше, а не беше и необходимо. В приказване се надпреварвахме ние.

Странствованията ни из страната обикновено не траеха повече от две седмици, защото трябваше задължително да се съобразяваме с клиентките на майка ми. Но лятната ми ваканция беше по-дълга. Тогава прекарвахме по половин, а понякога дори и по цял ден от останалите ваканционни дни край гористите езера в околностите на Дрезден или в къпалнята „Крал Фридрих Август“ в Клоцше-Кьонигсвалд. Въпреки че нито от уроците по плуване с дъска и глупавите команди на преподавателя, нито от цапуркането с пояс на

кръста имах някаква полза, бях станал сносен плувец благодарение на това че се упражнявах тайно като самоук.

Понеже майка ми не можеше да се примири да вижда от брега или от плиткия басейн само перчема ми, подаващ се над водата, реши да се научи да плува. Знаете ли как по онова време изглеждаха дамските бански костюми? Не? Бъдете доволни! Приличаха на ленени чували за картофи, само че пъстри и с дълги крачоли. А вместо прилепнали плувни шапки, дамският свят носеше издути като на готвачите шапки от червена гума. Само като погледнеш и да се вцепениш!

В този клоунски и неудобен костюм майка ми влезе сред вълните на Вайксдорфското езеро, просна се хоризонтално върху водната повърхност, направи няколко енергични движения, отвори уста, за да каже нещо и потъна! Какво искаше да каже, не зная. С положителност не беше онова, което в действителност изрече, когато няколко секунди по-късно ядосана изплува отново. Синовният дълг и благоприличието не ми позволяват да повторя тази забележка. Потомството ще може приблизително да си представи какво е било казано. А потомството, както е известно, никога не греши. Сигурно е във всеки случай, че изявлението, което не може да бъде повторено тук, бе направено едва след като майка ми беше изплюла немалка част от идилично разположеното горско езеро и подкрепяна от мен, се упъти с клатушкане към брега.

Повече опити за плуване тя не предприе. Стихията, в която нямаше за какво да се хване, се оказа непокорна. Последниците от това непокорство трябваше да си понесе самата стихия. Това беше пределно ясно на всички, които познаваха майка ми. В живота си тя се бе справяла със съвсем други стихии! Водата не искаше да ѝ се покори? Тогава Ида Кестнер престана да ѝ обръща внимание.

В къпалнята „Крал Фридрих Август“ освен една кабина, украсена със саксонската корона и предназначена за преобличане на монарха, която естествено той много рядко ползуваше, и при голям наплив на публика, срещу минимално доплащане към таксата се преотстъпваше и на не кралски особи, дълги години имаше и друга, не по-малка сензация. Това бе господин Мюлер! Въпреки името си той бе

роден в Швеция и беше изобретил гимнастика на открито, която в своя чест бе нарекъл „Мюлерова“. Господин Мюлер имаше малка черна брада и носеше къс бял бански костюм, притежаваше атлетическа фигура, цялото му тяло беше бронзово кафяво и днес, ако още съществуваше в някогашната си форма, щеше неизбежно да бъде избран за мистър „Свят“.

Господин Мюлер без съмнение бе най-красивият мъж на новия век. В това беше уверен, при всичката си скандинавска скромност, дори самият той. Къпалните бяха строго разделени една от друга и човек можеше да се срещне с майка си само в ресторанта (ах, тия тюрингски печени наденички с картофена салата!). Мъжката къпалня се присъединяваше безрезервно към мнението на господин Мюлер за господин Мюлер, а понеже гимнастиката на открито, изглежда, беше средство за разхубавяване, ние, мъжете, въодушевени и изпълнени с надежда правехме гимнастиката, наречена „Мюлерова“. Запазил съм снимка, на която сме фотографирани по бански, наредени красиво един зад друг, а господин Мюлер завършва редицата. Аз съм първи. Почти толкова хубав съм, колкото и шведът. Само че без брада и значително по-нисък на ръст.

А че дамската къпалня не можеше и не желаше да остане по-назад от нас във възхищението си, това се разбира от само себе си. В качеството си на изобретател и треньор по гимнастика, господин Мюлер беше единственият мъж, комуто бе разрешено да прекрачва в дамския рай. И дрезденският женски свят, пременен в така наречени въздушни ризи, правеше гимнастически упражнения по мюлеровата система така, че поляната се тресеше. Въпреки това шведът си оставаше хубавец и щом му се удадеше да се отскубне от евините дъщери и майки, за почивка правеше гимнастика с нас мъжете.

С плуването майка ми се скара. А виж, с колоезденето се справи. Леля Лина беше подарила на Дора велосипед. Аз бях изучил велосипедното изкуство върху колелото на баща си. И тъй като се роди идеята да разнообразяваме от време на време ваканционната програма с излети на колело, майка ми си купи от „Зайдел и Науман“ съвсем нов, дошъл направо от фабриката, дамски велосипед и изпълнена с любопитство седна веднага на него. Баща ми го държеше здраво за

седлото, тичаше бързо редом със съпругата си, която описваше зигзаг и, останал без дъх, даваше съвети. Не само той съпътствуваше тези опити, но и успехът, така че нищо съществено не пречеше на един излет с велосипеди. Татко ми даде своето колело, нагласи седлото колкото може по-ниско и ни пожела добър път.

Човек винаги има нужда от добри пожелания. Равният път и малките възвишения не представляваха трудности, за които си заслужава да говорим, а от моста Мордгрунд до „Белия елен“ бутахме колелетата, защото пътят бе стръмен. След това отново се качвахме, поемахме по посока на Бюлау и завивахме към полето. Защото искахме да прием кафе в мелницата край Улерсдорф и да ядем сладкиш с извара. Или айершеке? (Айершеке е един саксонски сладкиш, който във вреда на човечеството е останал непознат за останалата част на земното кълбо.) Може би ни се искаха и двете — айершеке и сладкиш с извара и в края на краищата така и ставаше. Само на майка ми не ѝ беше весело — тя пиеше чай от лайка. Малко преди да стигнем до целта си, тъкмо срещу мелницата, тя се беше блъснала в една градинска ограда, при което и оградата, и смелата колоездачка бяха леко пострадали. Майка ми повече се бе изплашила, отколкото наранила, обаче апетитът ѝ за кафе и сладкиши бе минал. При спускането от височината тя бе забравила да натисне контрата, за което се сърдеше и на себе си, и на спирачката.

Това, което отначало изглеждаше случайност, лош късмет или неопитност, с течение на времето се оказва закон. Майка ми всеки път забравяше да държи контра! Едва пътят започваше да се спуска, и тя вече профучаваше надолу като състезателите от Tour de France^[4] когато се спускаха от Пиренеите. Дора и аз подкарвахме с всички сили след

нея и когато в подножието на хълма най-после я настигахме, тя стоеше до колелото си бледа и въздъхваше:

— Пак забравих!

Това вече се превръщаше в опасност за живота ѝ.

От замъка Аугустус тя полетя по стръмното шосе към Ердмансдорф, а ние децата изтръпнахме. Отново нищо не ѝ се случи. Може би някакъв ангел хранител беше пътувал зад нея в тандем. Обаче нашите излети с колело се превръщаха все повече в излети на страха. Човек можеше да ги сънува. Понякога по средата на стръмнината тя скачаше от колелото и го оставяше да падне. Друг път го отклоняваше в канавката край пътя и самата тя падаше. Едвам се отърваваше. Но и нейните, и нашите нерви все повече изтъняваха. Такива ваканционни дни нямаха смисъл. И тъй, слязохме завинаги от педалите и преминахме на кракомобил. Дамското колело отиде в мазето, а ние както по-рано си правехме излетите пеша. Там нямаше спирачка, която човек би могъл да забрави.

Ако бях съвременен професор психиатър, щях да се задълбоча в размисли и да публикувам в някое специализирано списание статия под заглавие. „Спирачката като комплекс. Опит за тълкуване“, в което приблизително щеше да се казва: „За госпожа Ида К., гореспоменатата пациентка, е могло да съществува както в живота изобщо, така и при колоезденето конкретно, само изкачване. Обратното схващане е било чуждо по същност и цел на неизчерпаемата амбиция, която след собствените разочарования е изпълвала непрестанно тази жена по отношение на надарения ѝ син. Тъй като Ида К. категорично е отхвърляла спускането и затова съвсем не е можела да предвиди неговите последици, то естествено ѝ е липсвал всякакъв усет за прилагане правилата за безопасност. Когато все пак се е озовавала, както например при излет с колело, пред спускане, то съзнанието ѝ се съпротивлявало да приложи заучените правила. Те са били автоматично изтласквани през прага на съзнанието в сферата на подсъзнателното. Там спирачката е водела в моменти на опасност едно непознато за госпожа Ида К. съществуване, тъй като то е било радикално отхвърлено от нея, въпреки че тъкмо фирмата «Зайдел и Науман» произвеждаше отлични спирачки. Пациентката не е можела да приеме нито явлението спускане, нито каквито и да било технически средства, които е трябвало да възпрат падането. Защото по

такъв начин тя имплицитно би подложила на критика и съмнение невероятната си воля към изкачване. Тя не е можела да съобрази това. По-скоро би се усъмнила, че пътищата в планините водят не само нагоре, но и надолу. Предпочитала е да се усъмни в реалността, като е поемала всички рискове.“.

За щастие по професия не съм водолаз в дълбините на душата и мога да си спестя подобни меланхолични изследвания и тълкувания. Да описвам хората ми е по-интересно, отколкото да ги обяснявам. Описанието е достатъчно обяснение. Може би все пак в предишния абзац, който написах на шега, се съдържа искрица истина? Съвсем не би ме учудило.

Във всеки случай едно е ясно, че всички бяхме много радостни, когато излетите на страха приключиха и то благополучно. Най-много от всички се радваше баща ми. Защото сега отново разполагаше с колелото си и нямаше нужда да пътува с трамвай до фабриката през време на училищната ваканция.

[1] Здрав дух в здраве тяло (лат.). — Б.пр. ↑

[2] Из стихотворението „Сбогуване“ на немския поет Йозеф фон Айхендорф (1788–1875) — Б.пр. ↑

[3] Е. Т. А. Хофман (1776–1822) — голям немски писател романтик. В неговата повест „ЗЛАТНОТО ГЪРНЕ“ се споменава „Линкеше Бад“. ↑

[4] Обиколка на Франция. — Б.пр. ↑

ШЕСТНАДЕСЕТА ГЛАВА

1914-ТА ГОДИНА

Аз ставах все по-голям, а майка ми не се подмладяваше. Братовчедка ми Дора свърши училище, а пък аз навлязох в лудите хлапашки години. Тя почна да забожда косите си високо, а пък аз започнах да презирам жените, тази късокрака човешка порода. Дора запази новата си прическа, а аз по-късно се отказах от новите си възгледи. Обаче за няколко години се отдалечихме един от друг.

Едва по-късно, когато вече не бях малко момче, приятелството ни се възобнови — тогава, когато веднъж тя със смях ми помогна да се преоблека като момиче. Искях да се явя маскиран на един празник в учителския семинар и да си направя с професорите и съучениците шега, която излезе много сполучлива. Никога не съм бил заобиколен от толкова много поклонници, както в празнично украсения гимнастически салон на учителския семинар, носещ името на барон фон Флетчер, където се явих предрешен като девойче. Едва когато с руси плитки и с натъпкана с памук блуза, изтичах към успоредката и изиграх едно свободно упражнение, така че полата ми литна, обожателите се оттеглиха. Но мястото на това не е тук.

Понеже леля Лина нямаше време, след като Дора завърши училище, майка ми бе ангажирана като възпитателка и наставница и предприе не едно пътуване с племенницата си до Балтийско море. Курортното място се казваше Мюриц и те прилежно изпращаха оттам картички с изгледи и групови снимки, направени от фотографа на плажа.

През седмиците, докато майка ми отсъствуваше, прекарвах свободните от училище часове във вилата на площад „Алберт“. Вечер идваше и баща ми с колелото направо от фабриката. Вечеряхме с Фрида и с леля в кухнята и си тръгвахме, чак когато ни подканяха. Вуйчо Франц лаконично заявяваше, че било чиста глупост дъщеря му и сестра му да се шляят на морето. Обаче тук леля не мълчеше. За себе

си тя не би проявила толкова смелост. Но за Дора можеше в известни граници да бъде храбра.

Паул Шуриг, учителят и наемателят, чувствуваше не по-малко от баща ми и мен отсъствието на домакинята вкъщи. Липсваше жената в дома. А на мен ми липсваше майката. Но в лудите хлапашки години едно момче не признава такова нещо. По-скоро ще си прехапе езика.

Летните ваканции си останаха запазени за мен, в тях нищо не се промени. Понякога към нас се присъединяваше и госпожица Дора с високата си фризура. Но славното време на излетите из Бохемия и на ожесточените боеве с възглавници вечер в някой селски хан беше преминало и никога вече не се върна. Златният век отстъпи на сребърния, но и той си имаше своя блясък.

Майка ми беше вече на четиридесет години, а по онова време четиридесетгодишният човек беше доста по-възрастен, отколкото е днес. Сега младостта се удължи. И животът се удължи. И самите хора се удължиха. Прогресът на човечеството изглежда се извършва на дължина. Това е доста едностранчив растеж, както ежедневно се убеждаваме, и трябва да си го признаем. Най-дългата язовирна стена, най-дългата въздушна линия, най-продължителният живот, най-дългият новогодишен кейк, най-дългата търговска улица, най-дългото изкуствено влакно, най-дългият филм и най-дългата конференция — това с време ще сломи и най-дългото търпение.

Майка ми остаряваше и излетите ни ставаха по-кратки. Ограничавахме се с едnodневни екскурзии, но те също предлагаха достатъчно красота и радост. В която от четирите посоки на света да потеглехме с трамвая и на която и крайна спирка да слезехме: в Пилниц или във Вайнбьола, в Хайнберг или Вайсиг, в Клоцше или в Плауеншен Грунд, навсякъде се озовавахме сред природата и бяхме щастливи. С всеки излетен влак отивахме за половин час толкова далеч от големия град, сякаш бяхме пътували с дни. Велен, Кьонигщайн, Кипсдорф, Лангебрюк, Росвайн, Готлойба, Тарант, Фрайберг, Майсен — където и да слезехме, беше празник. Бързоходните ботуши не съществуваха само в приказките.

Щом слезехме на някоя от малките гари, трябваше, разбира се, да използваме собствените си ботуши. Но ние бяхме изучили

странствуването из основи. Знаехме как да вървим. Там, където други излетници пъшкаха и се потяха, ние си вървахме като на разходка. По-голямата от двете раници сега носех аз. Този ред се беше наложил от само себе си. И майка ми не възразяваше.

През лятната ваканция на 1914 година леля Лина бръкна дълбоко и решително в кесията си. Изпрати двама ни с Дора на море. Това беше първото ми голямо пътуване и вместо раницата за първи път носех два куфара. Не мога да кажа, че смяната ми достави особено голямо удоволствие. Не понасям носенето на куфари. Получавам неприятното чувство, че ръцете ми се удължават, а за какво са ми по-дълги ръце? Те са си достатъчно дълги и още като момче не съм искал да имам по-дълги.

От Анхалтската до Щетинската гара си позволихме да наемем файтон „втора категория“ и надничайки иззад куфарите, аз за първи път можах да видя ъгълче от Берлин, столицата на империята. И за първи път сред мекленбургските поля и ливади, обрасли с детелина, видях пейзаж без хълмове и планини. Хоризонтът беше като начертан с линия. Земята бе плоска като дъска и по нея пасяха крави. Тук не бих изпитал желание да скитам пешком.

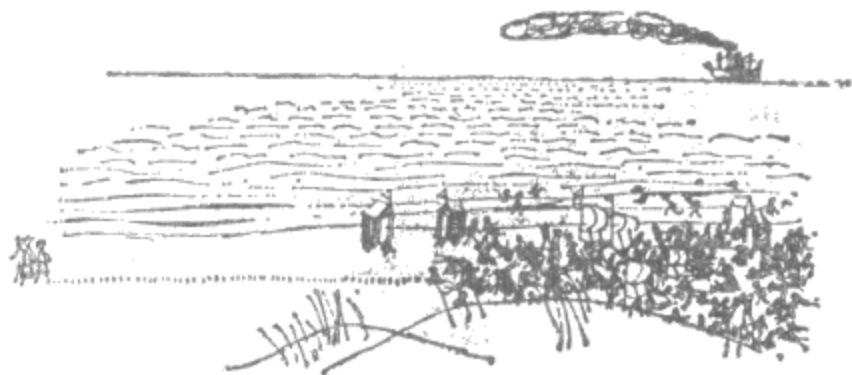
Повече ми хареса Роцок с пристанището си, корабите, лодките, мачтите, доковете и крановете. А когато от една гара, която се казваше Рьоверсхаген, трябваше да минем през тъмнозелена гора, където елени и сърни, а веднъж дори двойка диви свине, с пъргави шарени прасенца, пресякоха пътя ни, тогава се помирих със Северногерманската равнина. За първи път видях хвойна в гората, а на ръцете ми не тегнеха куфари. Бяхме ги предали на един файтонджия. Той щеше да ги достави вечерта в рибарското ханче в Източен Мюриц. Вятърът, който огъваше върховете на дърветата, вече имаше мирис и вкус на море. Светът беше различен от този вкъщи и не по-малко прекрасен.

Подир час стоях между дюните, изподраскан от острите стръкове пясъчен ечемик и гледах морето. Това безгранично прозрачно зелено огледало с различни синкави оттенъци и сребърни отблясъци, при вида на което дъхът ти спираше. То изглеждаше страшно, но този страх беше благоговееен и сълзи замъгляваха първия поглед към безкрайността, която сама нямаше очи. Морето беше безбрежно и сляпо, злоещо и пълно с тайни. Потънали кораби лежах на дъното му и мъртви моряци със заплетени в косите водорасли. Там лежеше също потъналият град Винета, по чиито улици плуваха русалки и се заглеждаха в шапкарските и обуцарските магазини, макар че нямаша нужда от шапки, а от обувки още по-малко. Далече на хоризонта се появяваше дим, после комин и едва тогава кораб, защото не само земята беше кръгла, а и водата. Вълни, обшити по края с бяла дантела, монотонно и с плясък се удряха о брега. Изхвърляха преливащи в цветни отблясъци медузи, които на пясъка се превръщаха в безцветно желе. Изтласкваха шушнеци раковини и златожълт кехлибар, в който като в стъклени саркофази лежах десетхилядигодишни мухи и комари, нищожно малки свидетели на прастарите времена.

Продаваха ги като сувенири на будката до кея, редом с кесии сливи и лопатки за пясък, гумени топки, сламени шапки и стари вестници. Редом с възвишеното, съществуваше и смешното. Хората бяха избягали от градовете и седяха сега пред лицето на безкрайността, още по-нагъсто един до друг, отколкото в Хамбург, Дрезден или Берлин. Шумни и потни се притискаха на едно ъгълче плаж като във фургон за добитък. Вляво и вдясно брегът беше пуст. Дюните бяха пусти. Горите и степта бяха пусти. През време на ваканцията жилищата-казарми се преместваха на брега на морето. Те нямаха покриви и това беше хубаво. Нямаха врати и това беше неприятно. А съседите бяха нови-новенички — това бе готова храна за любопитството на новодошлите. Хората приличаха на овце и се събираха на стада.

Слизахме на плажа, къпехме се във водата или седяхме на вълнолома, само когато стадото беше на обед или на вечеря в пансионите. Иначе ходехме на разходка и на излети, както у дома. Покрай брега към Граал или Арендзее. В горите покрай тлеещи въглищарски клади, към самотни горски домове, където имаше прясно мляко и боровинки. Наемахме колела и отивахме през Роцокската степ до Варнемюнде, където човешкото стадо на курортното пасбище беше много, много по-голямо, отколкото в Мюриц. С хиляди се печеха на слънце, сякаш стадото беше вече заклано и положено на гигантски тиган. От време на време се обръщаха. Като доброволни котлети. От два километра миришеше на човешко печено. Тогава обърнахме назад велосипедите и се върнахме към самотната степ. Тук в Мекленбург майка ми най-последно се бе осмелила отново да седне на велосипед. Защото край брега на Балтийско море нямаше планини. Тук спирачката ставаше напълно излишна.

Най-красив беше светът край морето през ясните звездни нощи. Над главите ни блестяха и трепкаха много повече звезди, отколкото у нас в Дрезден, те светеха по-царствено. Лунното сияние се разстилаше като сребърен килим върху водата. Вълните удряха о брега извечния си такт. Откъм Гедзер блещукаше светлината на фара. Това бе поздрав от Дания, която тогава още не познавах. Седяхме на вълнолома. Толкова много неща ни бяха познати, а мълчахме. Внезапно в далечината прозвуча оперетна музика, която започна да се чува все по-близо. Корабче, украсено с книжни лампиони, се връщаше от една от любимите, достъпни „разходки по море на лунна светлина“. Клатушкайки се, то спря в края на кея. Няколко десетки летовници слязоха. Със смехове и шум минаха покрай нашата пейка. Скоро гласовете им заглъхнаха зад дюните и отново останахме сами с морето, с луната и звездите.

На 1 август 1914, в разгара на веселата ваканция, германският кайзер обяви мобилизация. Смъртта нахлупи шлема си. Войната запали факла. Конниците на апокалипсиса^[1] изведоха конете си от конюшните. И съдбата стъпи с ботуш в мравуняка, наречен Европа. Нямаше вече разходки на лунна светлина и никой не остана да седи в коша си на плажа. Всички прибираха багажа си в куфарите. Всички искаха да си отидат по-скоро вкъщи. Нищо не можеше да ги спре.

За един миг всички превозни средства до последната каручка бяха раззети. Наложих да мъкнем куфарите си пеша през гората. Този път сърни и диви свине не пресичаха песъкливите пътеки. Те се бяха изпокрили. С всичкия си багаж, с куфари и дечурлига, човешкият поток се понесе. Бягахме като че ли бе станало земетресение. А гората приличаше на зелен перон, по който хиляди хора се блъскаха и напиреха. Само да заминат по-далеч от тук!

Влакът беше претъпкан. Всички влакове бяха претъпкани. В Берлин бе същинско стълпотворение. Първите запасни войници отиваха с цветя и плакати под строй в казармите. Те махаха и пееха. „Пред французин не ще се спрем, в бой ще умрем“. Вестникопродавците с викове разнасяха извънредни издания на вестниците. Заповедта за мобилизация и най-новите съобщения бяха налепени на всеки ъгъл и всеки влизаше в разговор с всекиго. Мравунякът се бе диво разбунил, а полицията въдворяваше ред.

На Анхалтската гара стояха под пара готови да тръгнат извънредни влакове. Напъхахме майка ми и куфарите през прозореца на едно купе и се покатерихме след нея. По пътя ни пресрещаха транспортни влакове с военни части, които трябваше да бъдат прехвърлени на Запад. Те размахваха плакати и пееха: „Вярна стража все стои, там на Рейн и зорко бди“. Бегълците летовници махаха на войниците. А Дора каза:

— Сега баща ми ще продаде още повече коне.

Когато вир-вода от пот и уморени до смърт пристигнахме в Дрезден, оказа се, че сме дошли тъкмо навреме, за да се сбогуваме с Паул Шуриг. Той също трябваше да отиде в казармата.

Започна световната война и свърши моето детство.

[1] Конниците на апокалипсиса са трима: Гладът, Чумата и Смъртта — според библейската книга „Апокалипсис“, която съдържа мистично пророчество за „свършека на света“. — Б. пр. ↑

И НАКРАЯ ПОСЛЕСЛОВ

Работата е привършена, книгата е написана. Дали ми се е удало това, което бях замислил, не зная. Никой човек, току-що написал думата „край“, не може да знае дали планът му е успял. Той все още стои близо до къщата, която е построил. Липсва разстояние. А дали в изградената от думи постройка ще може да се живее добре, той още по-малко знае. Искях да разкажа как е живяло едно малко момче преди половин век и разказах. Искях да изведа своето детство от царството на спомените в светлината на деня. Когато Орфей в царството на Хадес хванал за ръка своята Евридика, повелята е била да не я поглежда. Имах ли аз противоположна заръка? Трябваше ли да гледам само назад и нито за миг напред? Това не бих могъл да направя, пък и съвсем не исках.

Докато седях до прозореца и пишех книгата си, годишните времена и месеците минаваха през градината. Понякога чукаха по стъклото, тогава излизах навън и разговарях с тях. Говорехме за времето. Годишните времена обичат тази тема. Говорехме за кокичетата и за късния студ, за измръзналото цариградско грозде и за едва разцъфналия люляк, за розите и дъжда. Тема за разговор имаше винаги.

спомени, които човек винаги носи със себе си като случайно намерени монети-талисманчета. Те имат стойност само за нас. А покажеш ли ги някому, скришом и с гордост, той навярно ще каже: „Пфу, петаче! И такова нещо вие носите със себе си? Защо събирате непотребни петачета?“ Между нашите спомени и чуждите очи са възможни различни недоразумения. Това забелязах напоследък, когато една вечер на терасата се заех да прочета на четирите си котки няколко глави от книгата. Впрочем Ана, най-младата, в своя черен фрак и бял нагръдник не слуша дълго. Тя още не разбира като й четат. Покатери се на един от ясените, настани се там върху разклонението на ствола и отдолу заприлича на миниатюрен оберкелнер, решил да спечели някакъв смешен облог.

Пола, Бучи и Лоло изслушаха по-търпеливо лекцията. Понякога мъркаха. Друг път се прозяваха, за съжаление, без да държат отпред лапичка. Пола се почеса няколко пъти зад ухото. А когато аз, започнал лекичко да нервнича, затворих папката с ръкописа и я сложих на масата, тя каза:

— Откъсът за пералнята, прането и валяка за гладене при фурнаджията Цише трябва да го махнете.

— Защо? — попитах аз.

Гласът ми звучеше малко раздразнено. Понеже винаги ми е бил близък на сърцето целият онзи установен ред, който превръща купчината мръсно бельо отново в чисти, гладки, ухаещи парчета. Колко често бях помагал на мама почти във всички моменти от работата! Въжето за пране, щипките, коша, слънцето и вятърът на мястото за сушене недалеч от склада за въглища на търговеца Вент на Шойнхофщрасе, напръскването на чаршафите преди да бъдат прекарани през валяка за гладене, скърцането и спускането на огромния като слон валяк, връщането му назад и улавянето на ръкохватката... Значи да унищожа целия този белоснежен свят? Заради една черна ангорска котка?

— Пола е напълно права — обади се Бучи, сивият котарак, тежък четиридесет фунта. — Махнете бялото пране! Иначе ще легнем отгоре му и тогава ще ни се карате.

— Или пак ще ни биете, докато ви заболи ръката — забеляза обидено Лоло, персийската красавица.

— Аз да ви бия, докато ме заболи ръката? — попитах възмутено.

— Не — отговори Пола, — но винаги ни заплашвате с това, а то не е по-добро.

— Махнете снежнобялото пране — повтори Бучи и потропа енергично с опашка по плочите на терасата.

— Инак пак ще има неприятности — поясни Лоло, — както неотдавна заради хубавите ви бели ризи. В края на краищата не беше наша вината, че бяха оставили вратата на гардероба отворена и навън беше валяло.

— За бога! — възкликнах аз. — Между истинско и написано пране все пак има известна разлика. Истинските котки, колкото и окаляни да идват от дъжда, все пак не могат да легнат върху написаното пране!

— Това са дребнавости — забеляза Пола и започна да се мие.

Лоло ме загледа втренчено със златистожълтите си очи и каза отегчено:

— Типично за човека! Прането си е пране, а боят си е бой. На нас, котките, не можете да ни разправяте басни.

После и трите се протегнаха и тръгнаха на разходка към поляната.

Бучи се обърна още веднъж и каза:

— Поне мишки да имаше в книгата ви! Аз бих излапал и написани! Хората са мили, но не се съобразяват с другите. Това не е нищо ново за нас котките. — Насред път отново се обърна. — Нощес ще се върна малко по-късно — съобщавай ми. — Има пълнолуние. Не се тревожете за мен.

След това и той изчезна. Само високостеблените треви, които се раздвижиха над него, ми показаха накъде отива. През три къщи по-надолу живее най-добрият му приятел засега.

Е добре, задрасках главата с прането. Не поради техните съображения, но по този въпрос котките може би имат право. Показал им бях едно от моите петачета-талисмани и сега отново го прибирах в джоба. Малко ми беше жал и малко бях обиден, но в края на краищата огорчение има във всяка професия. Вместо прането бих могъл сега, за удоволствие на котарака, да въведа без особен труд две-три мишки, но любовта ми не стига чак до там. Защото при писането на спомени важат две правила. Първото гласи: „Може и дори трябва да се изпускат много неща“, а второто: „Не бива нищо да се прибавя, даже и една мишка“.

Преди малко се разхождах бавно през моята поляна и се спрях до оградата. Овчарят и черното му куче караха стадото блеещи овце. Мъничките великденски агънца само за няколко месеца бяха станали доста големи овце. При нас хората това трае по-дълго. Край пътя стоеше малко момче, наблюдаваше стадото, ситният тръс и смешното подскачане на животните и от време на време повдигаше чорапите си. После весело затича край овците.

Подир двадесет крачки пак се спря за малко. Защото чорапите отново се бяха смъкнали и пак трябваше да ги издърпа нагоре. Наведох се любопитно през оградата и се загледах след него. Овците го бяха изпреварили и то искаше да ги настигне. На нас те наистина доставят чорапи, обаче самите те не ги носят. Възможно е да са по-умни, отколкото изглеждат. Който не носи чорапи, не могат да му се смъкват.

При парниците на разсадника малкото момче отново се спря. Издърпа чорапите нагоре, но този път беше страшно ядосано. После бързо, тичешком зави зад ъгъла. Според моите предположения щеше да стигне до улица Гелерт, преди отново да му се смъкнат чорапите. В това отношение имам опит. О, тези чорапи, о, тези спомени! Когато бях малък, майка ми заедно с чорапите ми подаряваше кръгли гумени ластици, които обаче...

Не се плаши, мили читателю, вече млъквам. Няма да последва глава за чорапи, нито за гумени ластици. Работата е свършена. Книгата е готова. Край, точка, попивателна!

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.